

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra žurnalistiky

**Přechodníky a dialektismy v časopise
Krkonose – Jizerské hory**

Diplomová práce

Autor práce: Jaroslav Praisler

Studijní program: žurnalistika

Vedoucí práce: PhDr. Ivana Svobodová

Rok obhajoby: 2019

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Pardubicích dne 8. května 2019

Jaroslav Praisler

Bibliografický záznam

PRAISLER, Jaroslav. *Přechodníky a dialektismy v časopise Krkonoše – Jizerské hory*. Praha, 2019. 97 s. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra žurnalistiky. Vedoucí diplomové práce PhDr. Ivana Svobodová.

Rozsah práce: 159 779 znaků

Anotace

Tato diplomová práce si klade za cíl demonstrovat vývojovou dynamiku i současný stav dvou jazykových prostředků, nalézajících se na periferii užívání (nejen) v médiích – přechodníků a dialektismů – v časopise Krkonoše – Jizerské hory. V teoretické části je popsána problematika přechodníků a českých nářečí, blíže pak nářečí podkrkonošského, do nějž náležící dialektismy jsou v práci excerpovány a rozebírány. Dialektismům nesplňujícím kritéria podkrkonošského nářečí se práce soustavně nevěnuje. Součástí teoretické části je také krátká kapitola stručně představující sledované periodikum. Metodami použitými v praktické části práce jsou kvalitativní a kvantitativní analýza. Nalezené přechodníky a dialektismy jsou v práci podrobeny bližšímu rozboru, co se týče jejich druhu, noremnosti, funkčního užití, popřípadě jejich oddělení interpunkčními znaménky (u dialektismů jen použití uvozovek). Závěrečné kapitoly poté interpretují vývojovou dynamiku sledovaných jevů včetně nástinu možných důvodů, jež stojí za výskytem sledovaných prvků na stránkách sledovaného periodika v současnosti. Výskytu podkrkonošských dialektismů (a nářečních prvků obecně) v médiích se doposud odborná literatura nezabývala, i z tohoto důvodu může být tato práce přínosná, zejména pro výzkum českých nářečí, která postupně mizejí, rozpouštějí se v nadnářečních útvarech.

Annotation

The aim of this thesis is to demonstrate the developmental dynamics and the current state of two language means found on the periphery of use (not only) in the media – transgressives and dialectisms – in the Krkonoše – Jizerské hory magazine. In the theoretical part, the issue of transgressives and Czech dialects, in more detail the dialect of Podkrkonoší region, is described. The thesis does not systematically address dialectisms that do not meet the criteria of dialect of Podkrkonoší region. Part of the theoretical part is also a short chapter briefly introducing the monitored periodical. The methods used in the practical part are qualitative and quantitative analysis. The transgressives and dialectisms found in the magazine are analyzed in detail in terms of their kind, normality, functional use, or their separation by punctuation marks (only the use of quotation marks in dialectisms). The final chapter then interprets the developmental dynamics of the observed phenomena, including an outline of possible reasons behind the occurrence of the monitored elements on the pages of the monitored periodical at present. So far, the

literature has not dealt with the emergence of dialectisms of Podkrkonoší region (and dialectal elements in general) in the media, also for this reason, this work can be beneficial, especially for the research of Czech dialects, which are gradually disappearing, dissolving in interdialects.

.

Klíčová slova

přechodníky, jazyk médií, podkrkonošské nářečí, dialektismy, časopis Krkonoše – Jizerské hory

Keywords

transgressives, language of media, dialect of Podkrkonoší region (Krkonoše Mountain Region dialect), dialectisms, Krkonoše – Jizerské hory magazine

Title

Transgressives and Dialectisms in Krkonoše – Jizerské hory Magazine

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval všem, kteří mě podporovali při psaní práce – zejména rodině a také své přítelkyni. Zvláštní díky pak patří PhDr. Ivaně Svobodové za velmi vstřícný přístup a podnětné a cenné poznámky, jimiž mě zahrnovala, vedouc moji práci. Rád bych také poděkoval *těm některým lidem*, kteří chápou, že *prauda může bejt aj trojí*.

Obsah

Úvod	1
1 Přechodníky	2
1.1 Obecná charakteristika	2
1.2 Frekvence přechodníků	3
1.3 Přechodníky v nářečích	4
1.4 Názvosloví přechodníků	5
1.5 Klasifikace přechodníků	5
1.6 Kongruence přechodníku	6
1.7 Z historie českého přechodníku	8
1.8 Přechodník přítomný nedokonavých sloves	9
1.9 Přechodník přítomný sloves dokonavých	12
1.10 Přechodník minulý dokonavých sloves	14
1.11 Přechodník minulý nedokonavých sloves	17
1.13 Přechodníky trpné	18
1.14 Přechodníky ustrnulé	19
2. Dialekty a dialektismy	21
2.1 Dialektismy	21
2.2 Přepis nářečí a grafická podoba nářečních textů	22
2.3 Dialekty	22
2.4 Systém českých nářečí	24
2.5 Severovýchodočeská podskupina	25
2.5.1 Podkrkonošské nářečí	28
3. Časopis Krkonoše (– Jizerské hory)	32
4. Praktická část	34
4.1 Kritéria při rozhodování	34
4.2 Metodologie	38
4.2.1 Metody rozhovoru	39
4.3 Výběr vzorku	40
4.4 Rozbor nalezených přechodníků	42
4.4.1 Část vzorku I	42
4.4.2 Část vzorku II	46
4.4.3 Část vzorku III	48
4.4.4 Část vzorku IV	49
4.5. Rozbor nalezených dialektismů	52
4.5.1 Část vzorku I	52
4.5.2 Část vzorku II	57
4.5.3 Část vzorku III	61
4.5.4 Část vzorku IV	64
4.6 Interpretace vývojové dynamiky přechodníků	72
4.7 Interpretace vývojové dynamiky dialektismů	75

Závěr	78
Summary	80
Použitá literatura	82
Seznam odborné literatury	82
Seznam ostatní citované literatury	85
Seznam citovaných excerpčí – tištěná periodika	87
Seznam citovaných excerpčí – ostatní	90
Seznam obrázků	92
Seznam grafů	92
Seznam tabulek	93
Teze diplomové práce	94
Seznam příloh	98
Příloha č. 1: Tabulky nalezených přechodníků	99
Příloha č. 2: Tabulky nalezených dialektismů	103
Příloha č. 3: Rozhovor s Alešem Sukem	129

Úvod

Téma své diplomové práce *Přechodníky a dialektismy v časopise Krkonoše – Jizerské hory* (časopis označuji všude dále jen K + JH¹) jsem si vybral díky své dlouhotrvající zálibě v přechodnicích a také zájmu o podkrkonošské nářečí, který u mne vyvolal i fakt, že část mé rodiny z Podkrkonoší pochází a některých lexikálních prvků jsem si v mluvě naší rodiny povšiml. Jelikož jsem pravidelným čtenářem K + JH, zaregistroval jsem výskyt obou sledovaných prvků na jejich stránkách. Přechodníky i nářeční prvky patří v češtině k ustupujícím jevům, přesto se však v tomto periodiku vyskytují. Cílem této práce je tak jejich výskyt popsat, a to jak jejich vývojovou dynamiku v čase (od roku 1970 do roku 2019), tak současný stav. Výskytu přechodníků v médiích jsem se věnoval ve své bakalářské práci; výskytu podkrkonošských dialektismů v médiích se dosud nikdo nezabýval, alespoň pokud je mi známo.

V teoretické části práce popíši problematiku jak přechodníků, tak dialektismů (a systém českých nářečí) a stručně představím sledované periodikum. Stranou ponechám přechodníky ustrnulé, které jsou přechodníky pouze z diachronního hlediska. Na začátku praktické části rozvedu kritéria, jimiž se budu řídit při klasifikaci dialektismů – bude také nutné stanovit, jaké dialektismy budu považovat za podkrkonošské, ostatními dialektismy se v práci zabývat nebudu. Následovat bude část popisující metodologii práce, zejména metodu použitou při kvantitativní analýze. Na tuto kapitolu naváže jádro celé práce, totiž rozbor nalezených přechodníků a rozbor nalezených dialektismů. Provedu jak kvantitativní analýzu, tak analýzu kvalitativní; podrobně kvalitativně nebudu rozebírat všechny nalezené jevy, ale pouze jevy něčím pozoruhodné, zvláštní, neobvyklé a ovšem také nenoremní. Při kvalitativní analýze budu vycházet z odborné literatury, a to zejména se Slovníku podkrkonošského nářečí Jarmily Bachmannové a z Nástinu české dialektologie Jaromíra Běliče. Na závěr práce provedu zhodnocení vývojové dynamiky přechodníků a dialektismů včetně nástinu důvodů, proč se i dnes v K + JH přechodníky a nářeční prvky objevují, ačkoliv se jedná o jevy knižní a ustupující. Při něm budu vycházet také z rozhovoru s Alešem Sukem, přispěvatelem K + JH, který oba sledované prvky ve svých člancích používá.

---

¹ Tuto zkratku používám vždy, jedná-li se o mnou sledované periodikum, ačkoliv do r. 2002 se jmenovalo pouze Krkonoše.

1 Přechodníky

V následujících kapitolách popíši problematiku českého přechodníku.

1.1 Obecná charakteristika

Přechodník² (transgresiv) je morfologický prostředek. Jedná se o neurčitý (jmenný) slovesný tvar s funkčním příznakem okolnostním (Dvořák 1983: 9). Přechodník vyjadřuje vid, slovesný rod a čas; odráží navíc kategorie jména³, se kterým se shoduje (Čechová 2011: 240). Nový encyklopedický slovník češtiny (NESČ⁴) poukazuje na to, jak tradiční gramatika vnímá podobnost přechodníků se slovesy, přídavnými jmény a příslovci – se slovesy mají přechodníky společné sémantické vlastnosti (vyjadřují děj) i vlastnosti syntaktické (sdílejí pravá doplnění, objekty, včetně přímého objektu, i adjunkt, také reflexivitu), s adjektivy pak společnou tu morfosyntaktickou vlastnost, že vyjadřují jmenné rysy rodu a čísla, jejichž hodnoty jsou nastavovány v relaci shody⁵, a s příslovci společnou syntaktickou vlastnost tu, že struktury, které vytvářejí, se začleňují do struktury jako adjunkt (NESČ: 1462). Přechodníky jsou, podobně jako přídavná, na přechodu od sloves k přídavným jménům. Přechodník se musí vázat ke stejnému podmětu jako přísudek věty, v níž se vyskytuje. Je důležité poznamenat, že výše uvedené neplatí pro přechodníky ustrnulé (absolutní), jež ve svém paradigmatu ustrnuly a přešly k jiným slovním druhům – k předložkám, spojkám či příslovcím⁶.

Jako přechodníkové konstrukce označuje Emil Dvořák polovětnou konstrukci tvořenou jedním přechodníkovým tvarem, který může být rozvit jedním i více členy, ale není to podmínkou – i samotný holý přechodník je přechodníkovou konstrukcí. Tou naopak není přechodník ustrnulý ani konstrukce s ním vytvořené (Dvořák 1983: 9–10)⁷. Přechodníkové konstrukce mají větněčlenskou platnost doplňkovou (tamtéž: 11).

Přechodníky slouží ke zhuštění (kondenzaci) větné výpovědi a jako takové jsou tedy prostředkem jazykové ekonomie (Pravdová, Svobodová 2014: 223). Přechodníkové konstrukce jsou většinou alternativou k souřadnému souvětí slučovacímu nebo vedlejší větě

---

² Poznamenávám, že se v práci věnuji problematice českého přechodníku.

³ Čechová uvádí „odrážejí jmenné kategorie substantiva, s nímž se shodují“ – ale přechodníky se mohou shodovat i s číslovkami, přídavnými jmény, zájmeny – tedy obecně jmény.

⁴ Při citacích Nového encyklopedického slovníku užívám v práci pouze zkratku NESČ.

⁵ To platí ostatně i pro přídavná.

⁶ Proto, píše-li v této práci o přechodnících, mám na mysli pouze přechodníky neustrnulé, tj. ty, jež jsou stále slovesnými tvary.

⁷ Této Dvořákovy definice se přidržuji i v celé této práci.

přísllovečné časové, jak ale zdůrazňuje Robert Adam, ne výlučně – mohou být totiž alternativou/konkurencí také vedlejší věty příčinné či přípustkové (Adam 2012: 4). Při dekonduzaci se pak použijí namísto přechodníkové konstrukce výše uvedené věty. Jak ale upozorňuje Dvořák, zcela synonymní nemůže být věta s přechodníkovou konstrukcí souvětí nikdy (Dvořák 1983: 31)⁸. Přechodníky jsou také prostředkem hierarchizačním, děje jimi vyjádřené hodnotí autor projevu z hlediska dílčího komunikačního cíle jako druhotné (Dvořák 1983b).

Sloveso v přísudku ve větě, do níž je začleněna přechodníková konstrukce, může být v jakémkoliv čase, ale i v jakémkoliv slovesném způsobu – tuto možnost často mluvnické opomíjejí (Adam 2012: 16): Petře, *nezavazuj si tkaničku*, dívaje se po děvčatech. *Kdyby sis nebyl zavazoval* tkaničku, dívaje se po děvčatech, byl by sis ji zavázal dobře. *Petr si zavazuje* tkaničku, dívaje se po děvčatech.

1.2 Frekvence přechodníků

Dnes je používání přechodníků řídké. Jejich užívání je omezeno na psaný jazyk, s nemnohými výjimkami, které představují čtené projevy, jazykovou komiku a idiolekty jedinců toužících ozvláštnit svoji mluvu. Ovšem i v psaném jazyce se objevují velmi málo, zejména v porovnání s jinými slovesnými tvary. Přechodníky se zachovaly v nářečích východomoravské nářeční skupiny, ovšem pouze jako silně adverbializované zbytky přechodníku přítomného, vyvázané z požadavku stejnopodmětnosti⁹. Pěkným příkladem použití přechodníku v mluveném projevu je třeba tento: „(...) ten se tohoto úkolu zhostil, *překonává* přitom určité potíže“ (Kohoutková 2019), jež použila Zdeňka Kohoutková v přednášce Pojmenování hmyzu v češtině v rámci přednášek Kruhu přátel českého jazyka dne 6. března 2019 na půdě Filozofické fakulty Univerzity Karlovy.

Vyhraněně okrajové postavení přechodníků v mluvené češtině ukazují i data z knížky Morfologie mluvené češtiny: Frekvenční analýza. Ve vzorku vycházejícího z Pražského mluveného korpusu bylo zaznamenáno 43 919 slovesných tvarů; přechodníky z toho byly pouze 2, oba přítomné aktiva. To činí 0,6 % ze slovesných tvarů imperativních a neurčitých a pouhých 0,005 % všech slovesných tvarů (Šonková 2008: 139). Vývojovou dynamiku přechodníků ve psané češtině zmapoval ve své monografii Přechodníkové

---

⁸ Jestliže tomu tak opravdu je, lze snáze chápat stesky milovníků přechodníků o jejich mizení.

⁹ Viz kapitolu přechodníky v nářečích.

konstrukce v nové češtině Emil Dvořák: zatímco do konce 14. století bylo v českých textech 11,8 % slovesných tvarů přechodníky, v dobách obrozenských to bylo 5,4 % a v 70. letech 20. století pouhých 0,14 % (Dvořák 1983: 80). Můžeme se domnívat, že ústup přechodníků pokračuje a ty tak dnes tvoří v psaném jazyce méně než setinu všech slovesných tvarů. Nemůžeme ovšem tvrdit, že přechodník je v dnešní češtině zcela mrtvý, zejména přechodník přítomný (nedokonavých sloves) se v psaných (a ovšem, byť daleko méně, i v mluvených) projevech dodnes vyskytuje, a to i v mediálním diskurzu: například v březnových číslech Lidových novin z roku 2015 (jen v publicistice) jsem našel celkem 12 přechodníkových tvarů (Praisler 2017: 53). V médiích se jedná v naprosté většině o správně užitá přechodníky, zaznamenal jsem však i jejich chybné použití. Typické použití ve fejetonu, zde z magazínu ČD pro vás: „Stáhly si okénko a *stojíce* na sedačkách vyhlížely ven“ (Kovaříková 2019) (Přechodníková konstrukce, byť rozvita, není interpunkčně oddělena.). Na přechodník jsem narazil i v komentáři Iva Bartíka Mladí sedáci, staří mrzáci, uveřejněném v Květech: „*Přicházejí* do let, dávám jí stále více za pravdu.“ (Bartík 2019). Přechodníky se objevují i na stránkách internetových médií, uvedu příklad z internetového technického časopisu Tchnet.cz (který je vlastně rubrikou zpravodajského webu iDNES.cz: „Centrální část spolu s křídly se k zemi snášela v ploché spirále jako list, *zanechávajíc* za sebou masivní oblak kondenzátu unikajícího paliva.“ (Jindra 2019). Překvapivé použití přechodníku v článku je v přímé řeči: „,...) seniorský A-tým se přirozenou cestou, *opíraje se* o vlastní odchovance, dostal až do profesionální 2. ligy. Celý pardubický fotbal potřebuje k dalšímu kroku mít odpovídající stadion. Pak můžeme mládež ještě víc motivovat k boji za pardubické barvy,“ konstatoval předseda představenstva FK Pardubice Vladimír Pitter.“ (Štěpánková 2019). Přechodníky pak můžeme najít na internetu i mimo mediální prostředí, třeba na Wikipedii: „Prokrastinace může vyústit ve stres, pocit viny, psychickou krizi a ztrátu produktivity. Spojení těchto pocitů může vést k další prokrastinaci, *vytvářejíc* tak určitý kruh.“ (Wikipedia, heslo Prokrastinace 2019).

1.3 Přechodníky v nářečích

Přechodníky se zachovaly v nářečích východomoravské nářeční skupiny, ovšem pouze jako silně adverbializované zbytky přechodníku přítomného, vyvázané z požadavku stejnopodmětnosti: *Id'a do kravína, začalo pršat'* (NESČ: 1462). Přechodník minulý se oproti tomu nezachoval v žádném nářečí ani ve zbytcích (Dvořák 1983: 55). Při tvorbě přechodníků od sloves dokonavých i nedokonavých se ve východomoravských nářečích používá formant

přechodníku přítomného (kongruence tedy zanikla): *přinda* (ve spis. jazyce *přišed*, *přišedši*, *přišedše*), *zavolaja* (*zavolav*, *zavolavši*, *zavolavše*) (Balhar, Jančák 2011: 600), ve valašské části a východolašské části se zachoval (ovšem bez funkčního rozlišení) vedle tohoto tvaru i původní tvar f. sg. zakončený na *-ci*, zpravidla *-aci/-acy*. U jednotlivých sloves však převládá zpravidla jeden z těchto tvarů. V přechodném nářečním pásu česko-polském se zachovaly zbytky ustrnulých přechodníků zakončených na *-ęcy* (Dvořák 1970: 96).

1.4 Názvosloví přechodníků

Názvosloví přechodníků je rozkolísané. Je nutné podotknout, že výše použité označení přechodník přítomný a přechodník minulý je sice zažitá a tradiční, leč nepřesná. Jazykovědci dnes dávají přednost termínům přechodník pro současnost (nebo přechodník současný) a přechodník pro předčasnost (přechodník předčasný), mají-li být popisovány druhy přechodníků z hlediska relativního času¹⁰, který vyjadřují, a termíny přechodník minulý a přítomný jsou ponechány pro označení druhů přechodníku při klasifikaci podle kmene, z kterého se utvářejí – viz níže. Termíny přechodník přítomný a přechodník minulý se však stále objevují ve školních učebnicích, a to v onom nepřesném širším významu, ačkoliv v jazykovědných příručkách už nacházíme dlouhá léta přesnější označení. Vynikající znalec českého přechodníku Emil Dvořák se ve svém článku o kodifikaci přechodníků v Naší řeči z roku 1983 věnuje také rozkolísané terminologii přechodníků a kloní se k používání označení přechodník pro současnost/předčasnost při označování přechodníků z hlediska relativních časů (Dvořák 1983b), a to i ve školách. Ve skutečnosti však většina učebnic i dnes stále používá termíny přechodník přítomný/minulý (a to v širším slova smyslu), první tvořený výhradně od sloves nedokonavých, druhý od dokonavých: takovýto stav najdeme v učebnicích Český jazyk v kostce (Sochrová 2007: 95), Učebnice českého jazyka pro střední školy (Martinec et al. 2010: 70); učebnice Český jazyk pro 2. ročník středních škol uvádí oba druhy pojmenování (Čechová 2010: 120–121).

1.5 Klasifikace přechodníků

Dělení přechodníků je trojí: podle kmene, od něž jsou tvořeny; podle vidu a podle relativního času, jež vyjadřují. Uvedu zde dělení, které nabízí Nový encyklopedický slovník češtiny:

---

¹⁰ Viz následující kapitulu 1.5 Klasifikace přechodníku.

- 1) Dělení dle kmene, z nějž jsou tvořeny
  - a) Přechodník přítomný
  - b) Přechodník minulý
- 2) Dělení dle vidu
  - a) Přechodník nedokonavý
  - b) Přechodník dokonavý
- 3) Dělení dle relativního času, jež vyjadřují:
  - a) Přechodník pro současnost (současný)
  - b) Přechodník pro předčasnost (předčasný) v minulosti
  - c) Přechodník pro předčasnost (předčasný) v budoucnosti

Typy přechodníku podle relativního času vzniknou vlastně při prolnutí dělení prvních dvou hledisk.

Přechodníky také mohou být činné a trpné. Zatímco činné jsou tvary jednoduchými, trpné jsou tvořeny tvarem přechodníku slovesa *být* a trpným přičestím. Zcela mimo pak stojí přechodníky ustrnulé, pozbyvší slovesnou platnost a přešedší k jiným slovním druhům.

Ze všech možných kombinací druhů výše uvedeného přechodníku se v dnešní češtině užívá pouze přechodník pro současnost tvořený od přítomného kmene sloves nedokonavých a přechodník pro předčasnost v minulosti tvořený od minulého kmene sloves dokonavých – a to jak v činném, tak trpném rodě. V některých (i současných) mluvnicích je navíc uváděn ještě přechodník pro předčasnost v budoucnosti tvořený od přítomného kmene sloves dokonavých. Ten je označován jako budoucí (popř. předbudoucí) a mluvnice nepočítají s tím, že by byl v rodě trpném, uvažují o něm jen v rodě činném. Bližší charakteristiku jednotlivých druhů přechodníků uvedu v příslušných podkapitolách.

1.6 Kongruence přechodníku

Čeština je jediný slovanský jazyk, v němž se zachovala kongruence (shoda) přechodníkových tvarů s podmětem v čísle a rodě¹¹. Ústup kongruence se projevoval v různých slovanských jazycích nestejnou měrou, nevyhnul se ani češtině. V ní se začaly objevovat neshodné přechodníkové tvary již v 16. století; nezasáhly však nikdy v zásadní míře literaturu vyššího stylu. Právě stabilita spisovného jazyka byla podle Dvořáka jedním z důvodů, proč kongruence nezankla. Druhým byla podle něj potřeba funkční zřetelnosti

---

¹¹ S výjimkou některých moravských nářečí.

tvary, jenž neztratil syntaktický a sémantický vztah k podmětu (Dvořák 1970: 87). Často přijímaný názor (viz třeba Komárek, Bláha 2012: 38; Dvořák uvádí další autory tento názor zastávající, viz Dvořák 1983: 54), že Josef Dobrovský při kříšení spisovné češtiny na základě jazyka Bible kralické, díky čemuž byl zachycen starší stav (vyžadována kongruence čili shoda s rodem a číslem podmětu a také stejnopodmětnost), vlastně vrátil kongruentní přechodníky do češtiny, nesouhlasí Emil Dvořák: „Naproti tomu rozlišování přechodníků podle čísla a (v sg.) jmenného rodu bylo v souladu jak se starší literaturou vyššího a středního stylu, tak s gramatickou tradicí. Josef Dobrovský pro ně nevytvořil žádná nová pravidla, jen vahou své autority přispěl k zachování spisovné normy, k níž čeština během vývoje dospěla.“ (Dvořák 1979 32–35). Tak či onak, spisovný jazyk se v kodifikaci přechodníků rozešel s trendy mluveného jazyka¹² (v něm se kongruence začala uvolňovat už v 16. století (Dvořák 1970: 91)), i z tohoto důvodu se gramatika přechodníků nestala součástí jazykové kompetence rodilého českého mluvčího a je nutno se je učit (NESČ: 1462). V češtině je takovýchto gramatických prostředků, které nejsou „automatickou“ součástí jazykové kompetence rodilých mluvčích, velmi málo – do této kategorie by se dal kromě přechodníků vřadit ještě předminulý čas (antepreteritum či plusquamperfektum). Ten se používá ovšem ještě méně než přechodníky – podle NESČ se času předminulého „ve 20. stol. a pravděpodobně zejména v češtině posledního půlstoletí ve spisovné češtině užívá velmi zřídka a obvykle jen se speciálním stylovým záměrem (archaizace jazyka a/nebo stylu, humor, ironie), zcela vzácně se užije patrně i bez stylového záměru, pouze jako jeden z prostředků vypjatě knižního jazyka“ (NESČ: 1326).

František Trávníček hodnotil Dobrovského vzkříšení kongruentnosti přechodníků veskrze kladně: jako umělá pravidla, jež ale vystihla „tu stránku přechodníků, která je tvůrčí, schopná vývoje“ (Trávníček, Štěfánek 1954: 105). S tím ovšem nesouhlasí Josef Vachek, tvrdě, že „(...) čeština (...) připravila se tak o možnost využívat velmi užitečného syntaktickostylistického prostředku a je proti spisovné slovenštině ve zřetelné nevýhodě.“ (Vachek 1974: 31). S Vachkovým názorem souhlasí i Emil Dvořák, považuje ovšem Vachkovo tvrzení za příliš kategorické. Nasnadě je otázka, zda by kodifikace jednoho absolutního tvaru – nejspíše odpovídajícího tvaru f. a n. sg.¹³ – napomohla rozsáhlejšímu užívání přechodníků v češtině¹⁴. Argumentem může být, že např. ruština či polština

---

¹² Pochopitelně se nejedná o žádné ojedinělé rozejití.

¹³ Jak je tomu u ostatních slovanských jazyků zachovávaných přechodníky.

¹⁴ Občas se objevují hlasy po takovéto kodifikaci, které po „zjednodušení“ přechodníků volají – jmenujme třeba mého přítele Bc. Víta Hořeňovského.

přechodníky používají daleko více, jejich systém je přitom v těchto jazycích jednodušší. Toto pěkně popisuje nepřímá úměra, již použila Jana Kocková: „bohatý systém a velmi nízká frekvence v češtině, naproti tomu prostý systém a vyšší frekvence v ruštině“ (Kocková 2013: 56). Nabízí se tedy další otázka: Byly-li by přechodníky v češtině zjednodušeny (ať už zachycením jednoho nekongruentního tvaru Josefem Dobrovským, nebo nyní úpravou kodifikace), došlo by k jejich rozšíření? Dle mého názoru by to bylo možné, byť pouze v malé míře (která by byla pochopitelně větší, kdyby tato kodifikace platila již 200 let, tj. od Dobrovského časů, než kdyby se tak stalo nyní), ale rozhodně by se to nerozšířilo do takových rozměrů (zejména co se týče mluveného jazyka), jako se používá přechodníku v ruštině a polštině, kde je přechodník prostředkem i běžné mluveného jazyka. Ústup přechodníků totiž v mluvené češtině započal daleko dříve (viz kapitola 1.7) a byl takřka dokonán, a nelze se domnívat, že by se přechodníky do mluvené podoby češtiny dostaly zpět, byla-li by pravidla zjednodušena.

1.7 Z historie českého přechodníku

Přechodníky se vyvinuly do praslovanštiny z původní nominální věty, respektive z nominálního přísudku. Vznikly ze slovanských aktivních participií přítomných (-nt-ových) a préteritálních (-s-ových). Zajímavé je podívat se na vývoj termínu pro přechodník v české mluvnické tradici: naši první jazykovědci-gramatikové volili název participium nebo přechodníky vřazovali bez bližšího určení k infinitivům (neurčitým tvarům), Václav Jan Rosa nazval přechodník „modus transgresivus vel gerundivus (přestupující vel přestuplivý vel přestupující způsob)“. Tvar transgresiv je užíváný dodnes, český termín přechodník se objevil později, a to až do roku 1853, kdy František Ladislav Čelakovský používá označení přechodník ve svém Čtení o srovnávací mluvnici slovanské. Stejným termínem označil o deset let dříve František Matouš Klácel akuzativ. České tvary pro přechodník se vyskytovaly již dříve – způsob přestupný/přestupovací/přecházečný/přecházečí, přestupovník; nejdéle se užíval přestupník. Tento termín používá ještě Emanuel J. Mittner ve své práci O správném užívání přestupníků v české řeči (1874), což byla první práce věnovaná výhradně problematice českého přechodníku (Dvořák 1970: 20).

Pro český přechodník byla ve všech vývojových obdobích vlastní stejnopodmětot, přechodníkové konstrukce různopodmětuté se nejvíce rozšířily v 17. století v textech nižšího stylu, bližších mluvenému jazyku, jak dokládá Emil Dvořák (Dvořák 1970: 41). Tento vzmach různopodmětutých přechodníků byl však pouze dočasný, Dvořák jejich praktické

vymizení vysvětluje tím, že jejich užívání bylo v rozporu se základními vývojovými tendencemi – s upevňováním větné stavby a s těsnějším začleňováním přechodníkových konstrukcí do přísudkové části věty (Dvořák 1970: 45). Prapůvodně se přechodníky ve slovanských jazycích skloňovaly; jejich deklinace zanikla velmi brzo – již v nejstarších historických obdobích slovanských jazyků jsou doloženy jen její zbytky (s výjimkou staroslovenštiny, kde se zachoval celý pádový systém jmenných tvarů) (Dvořák 1970: 11).

Starší české přechodníky bývaly spojeny s řídicím slovesem spojkami *i* či *a*, již v 17. a 18. století jsou však doklady tohoto jevu výjimečné, ojediněle se však vyskytuje i v obrození a také v moravských nářečích (Dvořák 1970: 51). Pozoruhodné jsou původní tvary zakončené *-ci*, z nichž odsunutím koncového *-i* vznikly tvary zakončené na *-c* (které měly náběh se stát jediným přechodníkovým tvarem pro všechny rody a čísla¹⁵). Formy zakončené *-ci* vyšly z používání v 16. století, ojediněle se však vyskytovaly i později, a to až do obrození. Příkladem budiž známá veršovaná bajka Antonína Jaroslava Puchmajera *Vrána a liška* z roku 1797: „(...) Vrána, jíž ta marná chvála / pravdivou se býti zdála, / chutě zaspívati *chtěci*, / sýrec z huby pustila, / ježto liška *uchopěci*, / takto k vráně pravila: (...)“ (Bílý 1892: 6). Zde se můžeme domnívat, že Puchmajer volil tvary zakončené na *-ci* z metrických, resp. rytmičkových důvodů, ježto se ve stejné básni objevují i přechodníky končící na *-c* (ve stejné funkci – f. sg.).

Zatímco dnes je v češtině používání přechodníků omezeno takřka jen na psanou sféru (s malou výjimkou zbytků nekongruentních přechodníků v ustupujících moravských nářečích, připravených projevu a idiolektu nemnohých jedinců), v dřívějších vývojových fázích češtiny se používaly přechodníky běžně i v mluvené podobě jazyka: ještě v 17. století v ní vykazoval přechodník přítomný „jistou živost“, zatímco přechodník minulý již vycházel z užívání (Dvořák 1970: 167).

1.8 Přechodník přítomný nedokonavých sloves

Tento druh přechodníku je nazýván také přechodník pro současnost (Čechová 2011: 241) nebo nejčastěji pouze přechodník přítomný (třeba Štícha 2013: 455). Jedná se o nejčastěji používaný přechodník (z Emilem Dvořákem excerpovaných přechodníků z let 1971–1978 tvořil celkem 95 % všech přechodníků (Dvořák 1983: 60)). Vyjadřuje děj současný s dějem přísudku – ten může být ve všech třech slovesných časech (a ovšem

---

¹⁵ Jak je tomu v ostatních slovanských jazycích, viz kapitolu 1.6 Kongruence přechodníků.

i způsobů, jak připomíná R. Adam (viz výše)).

Příklady možného užití:¹⁶

Petr došel do vesnice, vesele *se směje*.

Jadviga, *prozpěvujíc* silným hlasem, pere prádlo.

Půjdeme do města, *chtíce si* tam poněkud povyrazit.

Tento přechodník se tvoří od kmene přítomného (sloves nedokonavých) pomocí dvou souborů zakončení:

a) *-a, -ouc, -ouce* (první tvar pro maskulinum sg., druhý pro f. a n. sg., třetí pro všechny tři rody v pl.)

b) *-e, -íc, -íc* (distribuce zakončení stejná jako výše)

První soubor zakončení se používá u sloves, která ve 3. os pl. indikativu v přítomném čase končí na *-ou*. Výjimkou jsou slovesa, která mají kromě zakončení *-ou* i variantní zakončení na *-í* (*mažou/maží, píšou/píší*), u nich se uplatňuje druhý soubor. Druhý soubor formantů se uplatňuje u těch sloves, která ve výše uvedeném případě končí na *-í*, popř. jejich zakončení kolísají *-í/-ou, -í/-ejí* či *-ají*.

První soubor se tudíž uplatňuje u těchto slovesných vzorů:

nese (nesa, nesouc, nesouce)

bere (bera, berouc, berouce)

peče (peka, pekouc, pekouce)

tře (tra, trouc, trouce)

tiskne (tiskna, tisknouc, tisknouce)

mine (mina, minouc, minouce)

začne (začna, začnouc, začnouce)¹⁷

---

¹⁶ Nejsou odnikud excerpované, sám jsem je vymyslel.

¹⁷ Vzorová slovesa *minout* a *začít* jsou dokonavá, tvoří tedy přechodníky přítomné sloves dokonavých (budoucí), čímž jsou poněkud matoucí. Volba těchto sloves jako vzorových se jeví jako problematická – sloveso *minout* bývá z tohoto důvodu občas nahrazováno slovesem *hrnout*, sloveso *začít* slovesem *tnout/tít*.

Druhý soubor pak u těchto slovesných vzorů:

kryje (kryje, kryjíc, kryjíce)

kupuje (kupuje, kupujíc, kupujíce)

prosí (prose, prosíc, prosíce)

trpí (trpě, trpíc, trpíce)

sází (sázeje, sázejíc, sázejíce)

maže (maže, mažíc, mažíce, dle AGSČ¹⁸ i mazaje, mazajíc, mazajíce (Štícha 2013: 467))

dělá (dělaje, dělajíc, dělajíce)

Od nepravidelných sloves:

být (jsa, jsouc, jsouce)

mít (maje, majíc, majíce)

jít (jda, jdouc, jdouce)

chtít (chtěje, chtějíc, chtějíce nebo také chtě, chtíc, chtíce)

jíst (jeda, jedouc, jedouce)

vědět (věda, vědouc, vědouce)

Přechodníky od sloves vzorů *peče* a *tře* se tvoří buď od archaického kmene *pek-*, respektive *tr-* prvním souborem zakončení, jak uvádí přehled výše, nebo od nových kmenů *peč-*, respektive *tř-* druhým souborem zakončení: *peče, pečíc, pečíce; tře, tříc, tříce*. (Sloveso *moci/moct* tvoří tvary jen prvním uvedeným způsobem: *moha, mohouc, mohouce*.) Nové tvary uvádí například Akademická příručka českého jazyka (Pravdová, Svobodová 2014: 409). Tyto novější tvary mají výhodu v tom, že jsou významově zřetelnější (přechodník *tříc* si uživatel jazyka spojí lépe se slovesem *třít* nežli tvar *trouc*), jejich nevýhodou pak je homonymie tvarů m. sg. s 3. os. ind. impf. akt. Tato homonymie je obecným problémem sloves tříd *kryje, kupuje* a *maže*. U jeho používání nepanuje u různých autorů shoda – zatímco Šmilauer radí se jeho používání vyhnout (Šmilauer 1969: 344), E. Dvořák jej nezavrhuje, míně, že použití takového homonymního přechodníku není zpravidla na překážku jasnosti věty – zejména, je-li přísudek v jiném čase než přítomném (Dvořák 1983:

---

¹⁸ Akademická gramatika českého jazyka (Štícha 2013).

100). Obrozenci se k těmto tvarům stavěli odmítavě, doporučující je nahrazovat tvarem pro f. a n. sg. (*kryjíc, kupujíc, mažíc*) (Dvořák 1970: 75). Kodifikace ovšem toto nikdy nepřijala a s přechodníky homonymními s 3. os. sg. akt. ind. impf. se můžeme setkat i dnes, byť nejsou typickým užitím přechodníku v současné češtině.

Podle vzoru *peče* se tvoří také (nesystémově) přechodník od slovesa *řící: řka, řkouc, řkouce*. Zde se jedná formálně o přechodník přítomný, funkčně se však jedná o přechodník pro předčasnost. Tuto problematiku jsem šířeji rozvedl ve své bakalářské práci, stejně tak problematiku přechodníku utvořeného od slovesa *dát* (Praisler 2017: 7–8). Na stejném místě jsem rozebral podrobněji i nesrovnalosti v kodifikaci přechodníků a názorech na jejich užívání v nekodifikačních příručkách.

Od přechodníku přítomného sloves nedokonavých jsou odvozena zcela běžně užívaná adjektiva typu *čekající, píšící, dělající, sázející, beroucí*, u nichž uživatelé jazyka nikterak nepocítují souvislost těchto tvarů s přechodníky (na rozdíl od zpřídavnělých přechodníků minulých sloves dokonavých, viz kapitolu 1.10). Takováto adjektiva (vytvořená lhostejno z kterého přechodníku) si zachovávají slovesnou vazbu (Havránek, Jedlička 1981: 266).

1.9 Přechodník přítomný sloves dokonavých

Jako přechodník budoucí (lépe však přechodník pro předčasnost v budoucnosti) se označuje přechodník slovesa dokonavého, ovšem utvořeného od kmene přítomného souborem zakončení *-a/ouc/ouce* či *-e/-íc/-ice*. V dnešní češtině již zcela vyšel z užívání (viz např. Štícha 2013: 455), přesto se o něm i současné mluvnice zmiňují, avšak ne všechny: popisuje ho například *Čeština – řeč a jazyk* (která ho nazývá také přechodníkem předbudoucím, což je mimochodem podle mě výstižnější označení než přechodník budoucí) (Čechová 2011: 241). Uvádí jej *Akademická jazyková příručka* (Pravdová, Svobodová 2014: 409) a ovšem i *Internetová jazyková příručka* (*Internetová jazyková příručka: Přechodníky* 2019).

Vyjadřuje děj/stav předcházející ději budoucímu, ještě však nerealizovaný (Karlík, Nekula, Rusínová 1997: 488). Přechodníkem budoucím se někdy vyjadřuje i předčasný děj k ději mimočasovému, který je v přísudku vyjádřen časem budoucím; budoucí děj slovesné části věty může být vyjádřen též kondicionálem či imperativem (Trávníček 1951: 1423).

Příklady možného použití:¹⁹

Dorazíc domů, dej vědět, zda jsi v pořádku.

Přinesa domů chléb, podělím jím dítky své.

Položíce živičný povrch silnice, poběžíme pro válec.

Robert Adam podotýká, že existence přechodníku budoucího komplikuje český přechodníkový systém, zavádějíc do něj čas absolutní, tj. vztažený k okamžiku promluvy, jinak mají české přechodníky časové významy pouze relativní (Adam 2012: 17). Zpravidla se totiž mluvnické příručky nevěnují tomu, jakým přechodníkem může být rozvinut přísudek v budoucím čase: přítomným, budoucím, ovšem i minulým, jak upozorňují autoři Příruční mluvnice češtiny. Volba mezi přechodníkem minulým a budoucím pak je ponechána na mluvčím, který děj přechodníku vztáhne k okamžiku promluvy: před ní zvolí přechodník minulý, přechodník budoucí v opačném případě (Karlík, Nekula, Rusínová 1997: 337 a 488). Vladimír Šmilauer v Novočeské skladbě uvádí, že přechodník budoucí je velmi vzácný a je omezen prakticky jen na řeč úřední a právní tam, kde se stanoví postup pro budoucnost (Šmilauer 1969: 344). Robert Adam jej shledává v současné češtině mrtvým, a to i v komunikátech vysoce formálních a slavnostních (Adam 2012: 17). Považuji za nutné podotknout, že původně (a to ještě v obrození) se používaly přechodníky přítomné sloves dokonavých vedle přechodníků minulých sloves dokonavých pro vyjádření předčasnosti v minulosti, omezení jejich použití na předčasnost v budoucnosti se datuje od vydání knihy O správném použití přestupníků v české řeči Em. J. Mittnera v roce 1874. Tento požadavek navazující na předbělohorskou normu vedl k postupnému zániku tohoto druhu přechodníku, který se po roce 1918 vyskytuje pouze okazionalně či vůbec (Dvořák 1983: 66–67). Zároveň se ale tento přechodník v uvedeném časovém významu nepřestal používat ihned po vydání Mittnerovy publikace – např. v březnových číslech Lidových novin z roku 1900 (jen v publicistice!) jsou takovéto tvary tři (Praisler 2017: 40), podobný případ jsem našel i v Lidových novinách v roce 2018, ovšem v citaci z deníku válečného letce RAF Josefa Dygrýna z roku 1941: „*Vystříleje všechnu svou municí, vrátil jsem se na základnu v 00.58 h.*“ (Doležal 2018: 25)²⁰. Tento druh přechodníku jsem našel také v knize Jaromíra Johna Večery na slavníku (první vydání 1920, rozšířeno a přepracováno 1930): „*Kdyby nepřizvali, prizval by se sám s velkými omluvami, poděkoval dlouhou řečí zbožného křesťana, *utra si**

¹⁹ Nejsou odnikud excerpované, sám jsem je vymyslel.

²⁰ Musíme však připustit, že se jedná o chybu pramenící z neznalosti užívání přechodníků.

ústa roztrhaným rukávem, poprosil by o svlažení hrdla douškem breberky ... a pak ještě o tabák.“ (John 1974: 252). Zde se jedná o použití ve významu předčasnosti v budoucnosti (vyjádřené v přísudku kondicionálem). O přechodníku budoucím se dnešní mluvnice a jazykové příručky zmiňují pouze stručně, a to pro úplnost, nebo dokonce vůbec (zmínka je v AGSČ, viz Štícha 2013: 455, naproti tomu Cvrčková Mluvnice současné češtiny jej neuvádí)²¹, v učebnicích pro základní a střední školy jsem o něm zmínku nenašel.

Je zajímavé, že se mluvnice vůbec nezmiňují o možnosti budoucího trpného přechodníku, byť by mohl být ústrojně vytvořen, např.: *Budouce zajištění*, přikročíme k založení rodiny. Přechodníkové tvary slovesa *být* od futurálního kmene se používaly, byť okrajově, srov. např. „*Buda* Slovanem a cítě se co takovým, Rus netoliko rozšíří znamenitě duchovní horizont svůj, ale nabude i hojných pramenův k utěšení a povznešení svému.“ (Vlček 1876, podle Dvořáka 1983: 64) nebo „(...) vytčeným všem, kdož majíce předepsanou způsobilost nebo *nabudouce* jí, do seznamu některé advokátní komory v době účinnosti zákona posud zapsáni nebyli anebo vzdavše se výkonu povolání, byli vymazáni bez ohledu na to, zda vykonali již přísahu dříve ustanovenou.“ (zákon 34/1920 Sb., podle Dvořáka 1983: 64). V druhém příkladě vidíme použití přechodníkového futurálního tvaru u slovesa *nabýt*. Poslední doklady přechodníků futurálních tvarů slovesa *být* našel Dvořák v obrození (Dvořák 1983: 65).

Od přechodníku budoucího, jak poznamenává Štícha, se okazionálně tvoří přídavná jména: *přinesoucí* (Štícha 2013: 455).

1.10 Přechodník minulý dokonavých sloves

Přechodník minulý dokonavých sloves (označovaný také jako přechodník pro předčasnost v minulosti nebo prostě přechodník minulý) vyjadřuje předčasnost děje přechodníku před dějem v přísudku, jenž může být v čase minulém i přítomném (pro případ, že je přísudek v čase budoucím, viz kapitolu 1.9), se tvoří od kmene minulého dokonavých sloves za pomoci dvou souborů zakončení:

a) *-0, -ši, -še*

b) *-v, -vši, -vše*²²

²¹ Což je vzhledem k její charakteristice (deskripce současné češtiny na základě korpusových dat) pochopitelné.

²² Distribuce tvarů dle rodu a čísla je samozřejmě stejná jako u všech ostatních přechodníků.

První soubor se uplatňuje u sloves s minulým kmenem končícím na samohlásku (konsonantickým, zavřeným), druhý u sloves s minulým kmenem končícím na souhlásku (vokalickým, otevřeným) a u sloves typu *tisknout*.

První sada zakončení náleží tedy těmto slovesným vzorům:

nese (přines, přinesši, přinesše)

peče (upek, upekši, upekše)

Druhý soubor formantů pak těmto:

bere (sebrav, sebravši, sebravše)

maže (namazav, namazavši, namazavše)

tře (natřev, natřevši, natřevše)

tiskne (natisknuv, natisknuvši, natisknuvše)

mine (minuv, minuvši, minuvše)

začne (začav, začavši, začavše)

kryje (pokryv, pokryvši, pokryvše)

kupuje (nakoupiv, nakoupivši, nakoupivše)

prosí (poprosiv, poprosivši, poprosivše)

trpí (protrpěv, protrpěvši, protrpěvše)

sází (prosázev, prosázevši, prosázevše)

dělá (prodělav, prodělavši, prodělavše)

Přechodník minulý u nepravidelných sloves:

být (byv, byvši, byvše)

jít (přišed, přišedši, přišedše)

jíst (sněd, snědši, snědše)

vědět (dozvěděv se, dozvěděvši se, dozvěděvše se)

Slovesa typu *tisknout* (mezi která patří třeba sloveso *padnout*) měla původně tvary s první sadou zakončení: *natisk, natiskši, natiskše*, ty však byly nahrazeny novými tvary s vkladným *-nu*²³. Původní tvary zcela zastaraly (Pravdová, Svobodová 2014: 410), stejně jako tvary přechodníku minulého s kmenem zakončeným na souhlásku (s výjimkou tvarů s vkladným *-nu-*, viz výše), E. Dvořák je neshledává součástí současné spisovné češtiny (Dvořák 1983: 102). Příčina jejich zastarání je nabíledni: je jí tvarová homonymie s tvary přičestí minulého m. sg. s apokopovaným *-l*, popřípadě i s imperativem 2. os. sg: *přines – přines(l), upad – upad(l)*. Za obrozenských dob se namísto přechodníků minulých sloves dokonavých s minulým kmenem zavřeným používaly přechodníky přítomné sloves dokonavých (avšak ve významu předčasnosti v minulosti) anebo se přidával sufix *-v*, popř. *-ev* i k těmto kmenům: *padev, povyrostv, zapletv*. Tato praxe se však neujala, tyto tvary nebyly kodifikovány a přechodníky sloves s konsonantickým kmenem zmrtvěly.

U sloves patřících ke vzoru *začne* (*tne*), která mají dubletní minulá přičestí (*ťal i tnul, sňal i sejmul*) mají dubletní i tvary přechodníku minulého: *ťav i tnuv, sňav i sejmuv*. Ty jsou rozlišeny stylově a zčásti i významově. Ostatní slovesa této třídy (ta, jež nemají dublety v minulých přičestích – *začít, vzít, uzmut, odejmout*) mají pouze jeden tvar přechodníku minulého: *začav, vzav, uzmu, odňav* (Pravdová, Svobodová 2014: 411).

Přechodník minulý sloves je stále součástí spisovné češtiny, byť jen její vyhraněně knižní podoby. Také od něj se tvoří adjektiva, nejsou však na rozdíl od zpřídavnělých přechodníků přítomných nedokonavých sloves součástí běžné slovní zásoby a jsou často vnímána jako přechodníky (Adam 2012: 18). Tato adjektiva, až na pár výjimek (třeba slovo *přeživší*²⁴) byla hodnocena jako slova knižní. V dnešní době ovšem můžeme zaznamenat jejich zhojněné používání – vyplňují totiž tvaroslovné, sémantické a syntaktické mezery, vyskytující se díky tomu ve větší míře a odvrhující tak pomalu svůj knižní ráz. Nedají se nahradit jediným slovem a jazyková ekonomie spolu se „šikovností“ těchto adjektiv je velí používat zejména sportovním komentátorům. Třeba ale podotknout, že ve větší míře se tvoří pouze od některých sloves (jako *odstoupivší, vyběhnuvší, přeživší, navrátivší (se), sestoupivší*). Současný stav zpřídavnělých přechodníků minulých rozebírá Markus Giger, komentuje také jejich výše popsané vlastnosti (Giger 2010).

---

²³ Toto vkladné *-nu-* je vlastně rozšířením kmene.

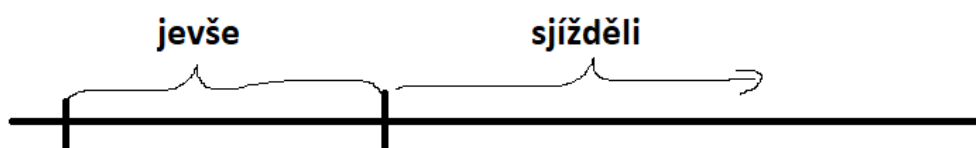
²⁴ Toto slovo se začalo používat ve větší míře až v poslední době v souvislosti s holokaustem.

1.11 Přejchodník minulý nedokonavých sloves

Tento druh přechodníku není součástí současné spisovné češtiny. Byl vždy málo používán, nemá svoji specifickou funkční oblast ani jasný časový význam (Dvořák 1983: 63). Tvoří se souborem formantů *-v/vši/vše* či *-0/-ši/-še* od minulého kmene nedokonavých sloves: *Loupav* cibuli, *těšil se* na oběd. Současné mluvnice jej již nezachycují nebo jej zachycují jen okrajově (Pravdová, Svobodová 2014: 411). Sloužil převážně k označení děje současného s dějem v minulém čase. V dnešní době nemá své funkční užití, neboť je plně nahrazen přechodníkem pro současnost: *Loupaje* cibuli, *těšil se* na oběd.

Nalezl jsem jeden povšimnutíhodný doklad v Raisových²⁵ Zapadlých vlastencích: „*Jevše* chvíli po rovině, náhle prudce *sjížděli*; sedláček měl koně co držet.“ (Rais 2010: 7). Zde přechodník *jevše* označuje děj nedokonavý, ovšem již završený v době platnosti děje označeného přísudkem *sjížděli*, jehož děj navazuje zcela bezprostředně na děj přechodníku. Můžeme to graficky znázornit takto:

Obr. č. 1: Znázornění přechodníku *jevše*

Rais zde použitím tvaru přechodníku *jevše* (přechodník minulý slovesa nedokonavého) vyjádřil specifický časový vztah mezi dějem přísudku a přechodníku, jež nám nenabízí žádná kodifikace. (Pokud ovšem nešlo o prostou chybu, jež se nedá vyloučit, jakkoli byla v Raisově době – a u Raise samotného – znalost tvarů přechodníků i jejich náležitého použití velká.) Zde si uvědomme, že bychom Raisovo *jevše* nemohli nahradit přechodníkem pro současnost od kmene přítomného, totiž *jedouce*. Na první pohled by to bylo v souladu s dnešní kodifikací – jenže bychom nedostáli požadavku současného probíhání dějů přísudku a přechodníku. Nezbyvá než konstatovat, že takovéto použití přechodníku není kodifikováno, a že chceme-li se pohybovat ve spisovné, kodifikované

²⁵ Přejchodník tohoto typu nalezl v Zapadlých vlastencích i Emil Dvořák – přechodníky minulé sloves nedokonavých tvořily ovšem pouhé 0,2 % všech přechodníkových tvarů použitých v jím zkoumaných Raisových textech (Dvořák 1983: 64). Jiný doklad jsem ve Vlastencích nenašel. Je pravděpodobné, že stejně jako já Dvořák nalezl z tohoto druhu přechodníků pouze tento doklad – *jevše*.

češtině, musíme na takovýto časový význam vyjádřený přechodníkem rezignovat.

Přechodník minulý nedokonavého slovesa jsem zaregistroval i v nápisu na náhrobním kříži Jana Hamra na katolickém hřbitově v Krucemburku: „Jan Hamr, vrchní horolez raneckého hornictví, *sloužil* 33 let, odešel v 80. roce života svého k Pánu.“ (náhrobní kříž). Tento přechodník označuje nedokonavý děj završený v minulosti (předpokládáme-li, že Hamr nesloužil v dolech až do své smrti) dávno před dějem přísudku (*odešel*). Jedná se o podobný případ jako u výše popsaného přechodníku *jevše*, ovšem s tím rozdílem, že děj přísudku nenavazuje na děj přechodníku bez prodlevy. I zde musíme konstatovat, že takovéto použití přechodníku není kodifikováno.

Přechodník minulý sloves nedokonavých se ve spisovné češtině zachoval pouze u slovesa být: *byv*, *byvši*, *byvše*, ovšem pouze jako součást složených tvarů přechodníku trpného.

1.13 Přechodníky trpné

Dosud jsme se zabývali pouze problematikou přechodníků ve slovesném rodě činném. V češtině však existují i přechodníky v pasívu – opisném. Tvoří se sepjetím přechodníkového tvaru pomocného slovesa *být* a trpného přičestí. Přechodník trpný přítomný se tvoří takto: *jsa/jsouc/jsouce* + trpné přičestí; přechodník trpný minulý takto: *byv/byvši/byvše* + trpné přičestí. Jelikož oba tvary přechodníkového slovesa být (*jsa* i *byv*²⁶) se mohou kombinovat s přičestími jak sloves dokonavých, tak nedokonavých, (Pravdová, Svobodová 2014: 411), vznikají tedy celkem čtyři možnosti. Jejich specifické významy výstižně popsal Robert Adam (Adam 2012: 18), já jsem je převedl do přehledné tabulky:

---

²⁶ A samozřejmě i tvary *jsouc*, *jsouce*, *byvši*, *byvše*.

Přechodník	Význam
<i>jsa</i> + přičestí slovesa IMPF ²⁷	současnost probíhající okolnostního děje s dějem přísudku
<i>jsa</i> + přičestí slovesa PF	nemá význam dějový, nýbrž rezultativní – vyjadřuje platnost výsledku okolnostního děje s dějem přísudku
<i>byv</i> + přičestí slovesa IMPF	předčasnost probíhajícího okolnostního děje před dějem přísudku
<i>byv</i> + přičestí slovesa PF	předčasnost celistvého/završeného okolnostního děje před dějem přísudku

Tab. č. 1: Významy trpných přechodníků

Jak upozorňuje Robert Adam, mluvnické často nepopisují výše uvedené kombinace trpného přechodníku a přičestí rozlišených videm a také naprosto opomíjejí přechodník tvořený od sloves v reflexivním pasívu: a zda vůbec jde přechodníky od sloves ve zvrátém trpném rodě tvořit (Adam 2012: 18). Mýlí se ovšem v tom, že o nich neuvažuje Emil Dvořák ve své monografii – stejný příklad deagentního přechodníku, jako uvádí Adam, přitom ve Dvořákově práci najdeme: „(...) s širší oblastí modálnosti, která – *vyjadřujíc se* i jinými prostředky než morfologickými a vůbec gramatickými – je velmi obecnou tematickou (významovou) kategorií.“²⁸. Dvořák považuje takovýto přechodník za individuální odchylku od normy (Dvořák 1983: 73). Součástí kodifikované češtiny takovéto přechodníky nejsou, na rozdíl od přechodníků vytvořených v opisném pasívu.

1.14 Přechodníky ustrnulé

Některé přechodníkové tvary ustrnulý v jednom tvaru – méně často ve dvou, výjimečně ve třech tvarech, ztratily tak kongruenci a nadto se vyvázaly z požadavku stejnopodmětnosti. Takovéto tvary, které pozbyly slovesné platnosti, nazýváme přechodníky ustrnulé (absolutní). Od sloves přešly k jiným slovesným druhům – k příslovcím, předložkám či částicím (Pravdová, Svobodová 2012: 411). Jako přechodníky, tj. slovesné tvary, je lze považovat pouze diachronně, synchronně se o přechodníky nejedná. Repertoár

²⁷ IMPF = nedokonavé; PF = dokonavé

²⁸ Věta pochází z výkladu Miloše Dokulila o modalitě z roku 1962.

těchto tvarů je v češtině poměrně omezený a v současnosti relativně ustálený. Během obrození došlo k jeho ustálení a k dokončení procesu formálního ustrnutí. Ustrnuly buď tvary m. sg. nebo f. a n. sg., jen výjimečně tvary plurálové; dnes plurálové mezi ustrnulými ovšem nenajdeme. Akademická jazyková příručka uvádí tyto ustrnulé přechodníky: *chtě nechtě / chtíc nechtíc, kleče, konče/končíc, leže, nedbaje (na) / nedbajíc (na), nehledě (k, na) / nehledíc (k, na), nemluvě (o) / nemluvic (o), nevyjímaje/nevyjímajíc, počínaje/počínajíc, počítaje (v to) / počítajíc (v to), sedě, soudě/soudíc, stoje, tak říkajíc, vstávaje lehaje / vstávajíc lehajíc, vyjma/vyjímaje/vyjímajíc, zahrnujíc (v to)* (Pravdová, Svobodová 2012: 411–412), Dvořák uvádí navíc *předpokládaje/předpokládajíc* (Dvořák 1983: 122). Emil Dvořák vidí ve tvarech novočeských přechodníků ustrnulých zakončených na *-c* (*soudíc, končíc* apod.) stopy tendence „prostředního“ tvaru, tj. tvaru f. a n. sg., stát se bezpříznakovým²⁹ (Dvořák 1970: 97). Další vývoj ustrnulých přechodníků však ukazuje, že přechodníky ustrnují nyní převážně v tvaru m. sg. (*soudě, konče, nehledě*), což naznačil výzkum, jež jsem provedl ve své bakalářské práci: „U ustrnulých přechodníků můžeme vysledovat i ústup tvarů zakončených na *-íc* ve prospěch tvarů zakončených *-e*. Zatímco v roce 1940 byl tento poměr 86 % ku 14 %, v roce 2015 byl tento poměr přibližně opačný.“ (Praisler 2017: 58).

Četnost výskytu ustrnulých přechodníků nebyla v češtině v žádném jejím údobí nikdy vysoká, není výskyt závislý na frekvenci výskytu slovesných přechodníků (Dvořák 1983: 137). Absolutní přechodníky jsou spíše knižního rázu, ovšem používají se i v mluvené češtině – v korpusu Oral2013 je *nehledě* zastoupeno 16krát, *nemluvě* 4krát, *chtě nechtě* třikrát, *vyjma* a *nechtíc* mají po dvou výskytech, *počínaje* jeden (Benešová, Křen, Waclawičová 2013).

---

²⁹ Jak to vidíme u ostatních slovanských jazyků.

2. Dialekty a dialektismy

V této kapitole popíší problematiku českých nářečí, blíže pak nářečí severovýchodočeských a zejména pak nářečí podkrkonošského. Věnovat se budu i dialektismům obecně.

2.1 Dialektismy

Dialektismus je „jazykový prvek patřící do systému určitého teritoriálního dialektu nebo skupiny dialektů, užívaný především v komunikaci mluvené. V užším (funkčním) vymezení nářeční prvek užitý ve spisovném projevu jako stylistický prostředek.“ (NESČ: 334). Dialektismy se dělí podle toho, k jaké jazykové rovině patří (v jaké se vyskytují): lexikální, hláskové, slovtvorné, morfologické a syntaktické. Specifickými dialektismy pak rozumíme taková slova, která nemají jednoslovnou spisovnou podobu, např. východomoravské *zhnětek* (nepodařený výtvar v kuchyni). Mezi specifické dialektismy patří také etnografismy. Ty označují jevy a předměty specifické pouze pro danou nářeční oblast, ku příkladu názvy částí kroje.

Lexikální dialektismy dělíme na vlastní a specifické. Vlastní mají ve spisovném jazyce formálně odlišný významový ekvivalent (např. podrk. *stozmo*, × spis. *znovu*), sémantické dialektismy jsou slova formálně shodná se slovy ze spisovné vrstvy jazyka – liší se však významem (např. *dvořit se* (podrk. ‘pyšnit se’), *pěstovat* (slezsky ‘chovat dítě v náručí’)). Existují také frekvenční dialektismy, ty spočívají v odlišné frekvenci daného slova v nářečí a ve spisovném jazyce (*vlasáč*), a také dialektismy stylistické (ty mají odlišnou stylistickou platnost v nářečí a ve spisovném jazyce) a též dialektismy kontextové (ty se liší kolokabilitou) (NESČ: 334).

Překročí-li dialektismus hranice lokálních dialektů, popř. i interdialektu, a přejdou tak do širokého užívání – ale stále územně omezeného – označujeme jej jako regionalismus (oblastní výraz). V českém jazyce se objevují čechismy a moravismy. Velká část čechismů (zejména lexikálních) se shoduje se spisovným jazykem, další patří do obecné češtiny. Moravismy bývají naopak jako spisovné hodnoceny spíše výjimečně (*dědina*, *stolař*, výslovnost skupin *sh-* s regresivní asimilací *zh-*) (tamtéž). Dialektismy se často využívají jako stylistické příznakové prostředky – obzvláště v textech uměleckých, v nichž plní funkci charakterizační, evokační a poetizační (tamtéž).

2.2 Přepis nářečí a grafická podoba nářečních textů

Poněvadž jsou nářečí ve své základní podobě omezena na komunikaci mluvenou, vyvstávají problémy při přepisu nářečních promluv či při psaní nářečímí. Při přepisu promluv se používá pravidel pro přepis českých a slovenských dialektů³⁰; tento přepis používá s menšími výjimkami také Jarmila Bachmannová ve Slovníku podkrkonošského nářečí (SPN), tento způsob volím i v této práci, konkrétně v její teoretické části, v praktické pak pouze při citování SPN³¹. V části praktické pak přepisuji nalezené dialektismy v přesně takové podobě, v jaké jsem je vyexcerpoval. Původci nářečních textů či textů obsahujících dialektismy rozličně nakládají s různými hláskoslovnými zvláštnostmi daného nářečí – v podkrkonošském (a obecně všech severovýchodočeských nářečích) vyvstává problém, jak zapisovat výslovnost bilabiálního *w* či neslabičného *ʋ*³². Nejčastěji autoři volí přepis *u*, který nečiní problémy v případech jako *koneu*, *prauda*, *poudat*. Ty vyvstanou až poté, co grafémem *u* označujícím *ʋ* či *w* dané slovo začíná: *ulasně* (ʋlasně), *uleťal* (ʋleťal), kdy je slovo čteno o dost odlišněji – se slabičným *u*. Proto je zajímavé se zabírat i grafickou podobou dialektismů, zejména tím, jak se v ní odráží hláskoslovné zvláštnosti. Komentovaným příkladem toho, jak se nakládá s hláskoslovnými zvláštnostmi v nářečních textech, je ediční poznámka Hany Šebkové v knize Kláry Hoffmanové Krakonošoviny (Hoffmanová 1995: 119–120).

2.3 Dialekty

Dialekt je strukturální varieta jazyka ve vztahu k jinému útvaru (NESČ: 333); jedná se o nespisovný útvar národního jazyka. Většinou se tak označují tradiční územní teritoriální útvary národního jazyka, v méně používaném významu se může jednat i o jiné než územní jazykové útvary, totiž tzv. sociální dialekty, jež jsou ale obvykle nazývány slangy či sociolekty (tamtéž). V této práci označuji termínem dialekty tradiční územní útvary jazyka. Nový encyklopedický slovník češtiny dále uvádí, že „ve vztahu ke svému protipólu, tj. ke spisovnému jazyku, je dialekt definován jako útvar se svébytnou strukturou a jednoduchou tuhou normou, omezený na mluvenou neveřejnou (soukromou) spontánní komunikaci.“ (tamtéž). Tradiční dialekty však postupně mizejí – rozkládají se pod vlivem změněných

³⁰ HÁLA, Bohuslav & VÁŽNÝ, Václav, 1951. *Pravidla pro vědecký přepis dialektických zápisů českých a slovenských*. Praha: Česká akademie věd a umění v Praze (Dialektologická komise).

³¹ Při citování SPN používám pouze zkratku. Namísto grafému *ə* pro průvodní vokál používám při citaci SPN grafém *e*.

³² V této práci nerozlišuji důsledně mezi výslovností *ʋ* a *w*, obdobně tomu je i v SPN.

podmínek (v důsledku vzrůstajících společenských kontaktů, sjednocování životních zájmů obyvatel, vlivu prestižní spisovné češtiny, médií, rozvinuté dopravy a s tím související větší mobility obyvatel aj.). Ztrácejí tak své výlučné a nápadné znaky, vzájemně se sblíží. Tímto procesem, jež označujeme jako nářeční nivelizaci, vznikají interdialekty (nadráčeří). Ty jsou posledním vývojovým stadiem tradičních územních dialektů (NESČ: 702). Interdialekty zachovávají znaky společné pro celou nářeční podskupinu, v jejímž rámci vznikly, a naopak odvrhují rysy typické pouze pro určité oblasti. Oblastní rozdíly jsou většinou vyrovnány ve prospěch podob shodných se spisovnou češtinou, neboť nivelizace se děje za spolupůsobení spisovného jazyka (Bělič 1972: 324). Největší zkonsolidovanost z českých nadráčeří vykazuje obecná čeština (o. č.), tj. interdialekt vzniklý nivelizací českých nářečí v užším slova smyslu (Bělič 1972: 325). O obecné moravštině se zatím nedá hovořit (NESČ: 334), na Moravě se vyskytují interdialekty tyto: interdialekt středomoravský, východomoravský a slezský. Jejich pozice však není tak silná jako u obecné češtiny – je to dáno nejvyšší měrou zkonsolidovanosti obecněčeského nadráčeří, její relativně větší blízkostí ke spisovné češtině, a také tím, že je o. č. běžnou mluvou centra státu. Oblast českých nářečí v užším smyslu je také větší než území ostatních českých nářečních podskupin (Bělič 1972: 325). Obecná čeština tak proniká i do mluvy obyvatel oblastí nářečí moravských (slezských). Podle NESČ je důsledkem sblížení spisovného jazyka s reálným stavem komunikace kodifikování dubletních tvarů vycházejících z o. č. Ta se přitom modifikuje, přibližujíc se spisovnému jazyku – např. v ní ustoupil diftong *ou-* za spisovné *ú-* na začátku slova (*ouřad* > *úřad*). Takto modifikovaná o. č. zaujímá v komunikaci postavení, jež bylo dříve vyhrazeno pouze spisovnému jazyku. Používají ji ve veřejné komunikaci i mluvčí dobře znalí spisovné češtiny, z čehož plyne oslabení sociálního příznaku o. č. Obecná čeština je šířena médii v celém prostoru českého jazyka, působí tak jako mluvní vzor i mimo oblast českých nářečí v užším smyslu – ztrácí tak regionální příznak. Někdy se pak hovoří o tom, že o. č. se stala koiné, tj. všeobecně akceptovanou nespisovnou podobou národního jazyka (NESČ: 1212). Někteří jazykovědci dnes rozlišují dvojí obecnou češtinu – tu „vyšší“, aspirující na status koiné, resp. druhého standardu³³, regionálně neomezenou, a tu „nižší“, která je interdialektem české nářeční podskupiny, na stejné úrovni jako je obecná hanáctina, obecná laština či obecná slováctina³⁴.

³³ Která se objevuje v některých veřejných projevech, zejména mediálních sděleních. Viz NESČ: 1212.

³⁴ Respektive interdialekt středomoravský, jihomoravský a severomoravský.

2.4 Systém českých nářečí

Česká nářečí se dělí do čtyř hlavních skupin (česká³⁵, středomoravská, východomoravská a slezská³⁶), a to podle vývoje hlásek (respektive dvojhlásky³⁷) *ý, ú* a *aj*. Ty se během dokončování nářečního rozrůžňování českého jazyka mezi 14. a polovinou 16. století (Bělič 1968: 3) kvalitativně (nebo alespoň kvantitativně) změnily takto:

	česká (v užším smyslu)	středomoravská (hanácká)	východomoravská (moravskoslovenská)	slezská (lašská)
ý	ej	é	ý	y
ú	ou	ó	ú	u
aj	ej	é	aj	aj

Tab. č. 2: Vývoj hlásek v českých nářečních skupinách

Vedle těchto čtyř uvedených nářečních skupin má specifické postavení polsko-český nářeční pruh, rozprostírající se na východ od Ostravy přibližně mezi Bohumínem a Jablunkovem (Bělič 1972: 12). Bělič také poukazuje na to, že ani tato základní charakteristika jednotlivých nářečních skupin neplatí zcela bezvýjimečně (Bělič 1972: 13). Pro účely této práce je potřeba zabývat se blíže pouze českými nářečím v užším slova smyslu. Ta se rozprostírají na západní části území České republiky, na východě hraničí se nářeční skupinou středomoravskou. Hranice mezi nimi je ve své severní části takřka totožná se zemskou hranicí česko-moravskou, směrem k jihu ale česká nářečí zasahují na západní okraj Moravy – nářeční hranice zde vede východně od Bystřice nad Pernštejnem, Jihlavy a Jemnice (NESČ: 205).

Nářečí moravská (slezská) jsou mezi sebou rozlišena více, česká v užším smyslu méně – pouze v jevech podružnějších a méně výrazných. Zároveň v českých nářečích v užším smyslu nejvíce pokročily novodobé vyrovnávací procesy (Bělič 1972: 220). V rámci české nářeční skupiny se vydělují čtyři základní podskupiny: nářečí severovýchodočeská, středočeská, jihozápadočeská a českomoravská. Ježto se tato práce zabývá toliko nářečím podkrkonošským, považují za potřebné zde uvést pouze

³⁵ Česká v užším smyslu.

³⁶ Objevují se i názvy hanácká (pro středomoravskou), moravskoslovenská (pro východomoravskou) a lašská (pro slezskou). Nejsou ovšem příliš vhodné, jejich omezení vysvětluje Jaromír Bělič (Bělič 1972: 12).

³⁷ Budeme-li stejnoslabičné spojení aproximanty *j* a vokálu jako dvojhlásku brát – z fonetického hlediska to dvojhlásky ovšem je (NESČ: 343).

charakteristiku severovýchodočeské podskupiny a samozřejmě samotného nářečí podkrkonošského, jež je její součástí.

2.5 Severovýchodočeská podskupina

Tato nářeční podskupina sousedí od severu s nářečími středočeskými a v jihovýchodní části též s českomoravskými, na východě (u Lanškrouna) pak se středomoravskými.

Zvláštní znaky severovýchodočeská (dále často jen svč.) podskupiny se ponejvíce drží při okrajích starého osídlení (Bělič 1972: 230) čili také v nářečí podkrkonošském. Všechna (nebo téměř všechna) severovýchodočeská nářečí pak charakterizují tyto rysy (podle Běliče, in Bělič 1972: 230–231):

- 1) vyslovované neslabičné *u* (*u*) namísto *v/f* na konci zavřených slabik (*mrkeu*, *prauda*, *d'iunej*, *pruňi*, *do usi*...);
- 2) dvojhhláska *ej* též za dřívější *y < i* po ostrých sykavkách, kromě toho se vyskytuje *ej* také v instrumentálu singuláru měkkých typů femininních substantiv (*rúžej*, *dlaněj*, *kašej*...);
- 3) koncovka *-oj* v 3. a 6. p. sg. substantiv m. (*bratroj*, *klukoj*...);
- 4) tvar akuzativu plurálu mužského životného rodu u substantiv je stejným s tvarem nominativu, např. *voňi si hrajou na páňi*, *mňeli hodní sinove*;
- 5) v 2. os. sg. slovesa *být* ve funkci spony je tvar *seš*, jako osobní morfém v složených formách min. času však *-s*, např. *dals mu to*, *kams to dal*;
- 6) ve slovesných tvarech 3. os. sg. je sestava koncovek *-ou*, *-ej – aj* (*-ejí*, *-aji/-eji*, *-aji*), např. *nesou*, *kupujou*, *prosej*, *umňej*, *volaj*.

Ve všech nebo takřka ve všech severovýchodočeských nářečích se vyskytují tyto méně výrazné jevy:

- 1) lexikalizované a morfologizované případy slov bez jotace po retnicích před bývalým *ě* (*medenec*, *dřevenej*, *trpelivej*, *do Polome*, *do Vraclave*);
- 2) *ej* za *y < i* v koncovce 2. p. pl.: *husej(ch)*, analogií též v 3. a 6. pádě *husejm*, *husejch*;
- 3) poněkud více substantiv než v jiných nářečích náleží ke skloňovacímu typu *dlaň* (*louž*,

rejž, sukeň);

4) časté vyrovnávání koncové souhlásky slovního základu v tvarech plurálu některých životních maskulinních substantiv, zvl. *hošu, klucu, hošum, klucum, hošima, klucima, vojácima* podle *hoši, kluci, vojáci*;

5) podle měkkého sklonění se objevují tvary *púl litre, dva metre*;

6) tvar 1. p. sg. m. přídavných jmen přivlastňovacích má podoby *bratru, bratru*;

7) v tvarech 2., 3., a 6. pádu sg. f. tvrdého skloňování se používá na většině území severovýchodočeské nářeční podskupiny původní koncovka 2. p. v hláskově náležité podobě *-í/-i* (*s tí druhí strani, na tí druhí straňe*), ve východním úseku severovýchodočeských nářečí však převládá, ba je výlučná, koncovka *-ej* (původně z 3. a 6. pádu) (*s tej druhej strani, na tej druhej straňe*).

Bělič si pak všímá také jevů, které se vyskytují pouze v některých částech severovýchodočeského území – většinou při jeho okrajích, v různém územním rozsahu a s nestejnou četností výskytu. Jsou to:

1) lexikalizované stopy po dřívějším tvrdém *l* – *hrdlouhat, vr(d)louhat* – tyto stopy jsou patrné v Podještědí, u Jablonce nad Nisou, kolem Semil a Nové Paky (*byl dostał, byu dostaŷ, spoŷknout, ŷhát/vhát, vŷice*) (Bělič 1972: 28);

2) *je* za dřívější *vě*, např. *dje, sjet, zjeř, kjet, hjezda* (hojněji se s tímto jevem setkáváme na dřívějším jazykovém pomezí – v Podještědí, na Semilsku, na Náchodsku s přesahem na Kladsko (Bělič 1972: 51);

3) zachované skupiny *nn < ňň < nň*: *Anna, kamennej, raňní, viňňik*; i nové zdvojené *nn, ňň* v případech jako *dřevjenej/dřevennej, dráteňňik* (dochovaly se na okrajích severovýchodních Čech – v Podkrkonoší severně od Semil a kolem Nové Paky, dále v náchodském výběžku s přesahem na Kladsko a také v pruhu Dobruška–Chrudim–Hlinsko (Bělič 1972: 56));

4) asimilací způsobu artikulace je *nn, ňň* také za *dn, dň*: *jennou, ve nne, zeňňik* (zjednodušením pak *jenou, zeňik*); naopak disimilací *nn, ňň > dn, dň* vznikly podoby *Adna, dřevjednej, drátedňik* – tyto tvary se soustavně vyskytují zejména pouze na samých okrajích Čech – v semilském úseku Podkrkonoší a okraji náchodského výběžku s přesahem na Kladsko (Bělič 1972: 56);

- 5) asimilace artikulačního způsobu v případech typu *rimník*, tzn. změna *bn, bň > mn, mň* (např. *dromní* za *drobní*, *velemnej* za *velebnej*, *rimňik* za *ribňik*). Tato změna je omezena na okraje severních a severovýchodních Čech (Bělič 1972: 65), tudíž také Podkrkonoší;
- 6) disimilace *ňn > jn* (*kopajna, sekajna*), tento jev do podkrkonošské oblasti takřka nezasahuje (jen zřídka na východním Semilsku), je omezen na východní Čechy východně od linie Jaroměř–Hlinsko (Bělič 1972: 59);
- 7) progresivní asimilace znělosti *h > ch* i v případech jako *pjet chodin, k choličoj, ukrat cho* – tento jev je omezen na střední část Vysočiny a okraj jižních Čech, v sv. Čechách se vyskytuje ojediněle (na Novopacku: *ti choubi*) (Bělič 1972: 60);
- 8) zjednodušování souhláskových skupin zánikem souhlásky – zejména zánik *g < k*, v případech před raženou souhláskou jako *do, ňedo, de* (za *kdo, někdo, kde/gde, něgdo*) či jeho nahrazení *h* či *γ* – toto souvisí se zvláštním postavením *g* v inventáři českých hlásek; v severovýchodních Čechách se kromě toho, že se ve skupině *gd* mění *g* v *h* či *γ*, objevuje též zánik předložky *k*, např. *šla h dochtoroj / šla dochtoroj* (Bělič 1972: 64);
- 9) po celém území se vyskytá také zánik *t* ve skupině *kt* (*kerej, ňekerej, kerak* atpod.);
- 10) zjednodušování souhláskových skupin *s v*: *stát* za *vstát, slíkat – svlíkat, králoství* za *království, šak* za *však*, v jihozápadních a severovýchodních Čechách také *čera, šecker, šude*;
- 11) *i-, í-* bez *j-* na začátku slova (*ít, iskra, ídlo, itrňice*); tato změna je hojná od Podještědí a semilského výběžku k východu a jihovýchodu zhruba v okruhu Jičín–Chlumec n/C–Pardubice–Hlinsko–Svratka–Trstěnice–bývalá zemská hranice s Moravou (Bělič 1972: 73);
- 12) stará délka samohlásek v některých slovech jako *kúsa, zejma, lúže, tíle*.

Od Podještědí k východu se vyskytuje:

- 1) obouřetná výslovnost *v (w)* i v postavení před samohláskou nebo mezi samohláskami (*woda, kwočna, kowář*) a také *j(i)/i* za *vi* v případech jako *jaloj(i)ce, laj(i)ce*;
- 2) vyrovnání ve prospěch nepřehlasovaných podob v přičestích minulých typu *křičal* – *křičali, slišal, ležal*, omezeněji též v infinitivech *křičat/t', slišat/t', ležat/t'*, analogií pak i u jiných sloves, např. *le'al, sed'al*.

V okrajových páslech severovýchodočeských nářečí se vyskytuje také vkladné *j*: *ajt', tejd'* –

tyto podoby se objevují severně od Semil a od Nové Paky (Bělič 1972: 70), tj. vlastně v oblasti podkrkonošského nářečí.

2.5.1 Podkrkonošské nářečí

Podkrkonošské nářečí je okrajovým nářečím svč. podskupiny. Jeho území se rozkládá severně od linie Český Dub – Semily – Jilemnice (k bývalé česko-německé jazykové hranici), zčásti však i jižněji (severní Novopacko)³⁸. Bělič uvádí podkrkonošské a podještědské nářečí ve své monografii dohromady, dále pak vyděluje znaky běžnější spíše pro podkrkonošskou oblast a ty vyskytující se spíše v oblasti podještědské (Bělič 1972: 232–233). V této práci pro zjednodušení používám označení podkrkonošské nářečí, ačkoli mám na mysli i podještědské, které tvoří společně s podkrkonošským nářečím „podpodskupinu“, do jisté míry homogenní. Časopis Krkonoše (od roku 2002 Krkonoše – Jizerské hory) už od 90. let zpravuje také o Jizerských horách (a také Podještědí), dává tedy smysl sledovat i dialektismy podještědské³⁹. Bachmannová uvádí hranici Železný Brod – Semily – Jilemnice (tedy vlastně stejně jako Bělič, jen bez východního úseku směrem k Českému Dubu, který je oblastí rozšíření podještědského nářečí) s tím, že toto území je vymezeno izoglosou ukazující nejzazší jižní rozšíření průvodního vokálu *e* u slabikotvorného *r* (dle zjištění výzkumu pro Český jazykový atlas z období kolem roku 1970) (SPN 2016: 8). Jinak ještě pojímal Podkrkonoší Josef Štefan Kubín, folklorista, dialektolog, spisovatel, pedagog, který se tamější slovesností systematicky zabýval⁴⁰. „Kubínovo Podkrkonoší“ se rozkládá na znatelně větším území – na Mnichovohradištsku, Jičínsku, Mladoboleslavsku a Hořicku, zaujímá tak i velkou část severněji položené ústřední části svč. podskupiny (SPN 2016: 7). Místní obyvatelé, kteří se považovali za „horáky“, vedli hranici mezi „horami“ a „krajem“ po Kozákovském hřbetě (SPN 2016: 8), jehož masív pokračuje jihovýchodním směrem horou Tábor; na jih od Nové Paky tvoří předěl mezi „horami“ a „krajem“ kopec Babák na silnici Nová Paka – Jičín (viz exemplifikace *Dál za Pakou, to už bilo f kraji* u hesla *kraj* v SPN (SPN 2016: 183))⁴¹.

³⁸ Dle Běliče (Bělič 1972: 232).

³⁹ Které jsou takřka totožné s podkrkonošskými, viz výše. Lexikální podještědské dialektismy však v SPN zachyceny nejsou, excerpování podještědských dialektismů se tak v práci omezilo pouze na hláskoslovné a tvaroslovné – ty jsou však zase často takřka stejné jako v Podkrkonoší.

⁴⁰ Josef Štefan Kubín (1864–1965), rodák z Jičína, je mimo jiné autorem Lidových povídek z českého Podkrkonoší (Slovník české literatury po roce 1945, heslo J. Š. Kubín 2019).

⁴¹ Ještě je chápáno Podkrkonoší jako turistická oblast – zahrnuje i východní polovinu kraje pod Krkonošemi, která byla původně německojazyčná. Jiné hranice má geomorfologické „Podkrkonoší“ – Podkrkonošská pahorkatina.

Podkrkonošské nářečí se pak vyznačuje oproti celkové charakteristice severovýchodočeské podskupiny těmito dalšími znaky:

- 1) zachování zbytků *l* (tvrdého *l*) nebo hojnějšími stopami po jeho dřívější existenci ($l > \mu > v$, například ve slově *vžice* (s variantami *vžice*, *užice*; ze starého *lžice*, viz SPN 2016: 450);
- 2) asimilace skupin *dl > ll (>l)*;
- 3) dvojhláska *ej* je za *y < těž* v přídavných jménech (*psej*, *husej*, *kozej*);
- 4) infinitivy končící na *t'* (*brát'*, *prosit'*);

Bělič dále uvádí rozdíly rozšířené „spíše jen v Podještědí“ (Bělič 1972: 232):

- 5) zájmenné tvary genitivu a akuzativu *tebe*, *sebe* se vyskytují i v dativu a lokálu;
- 6) objevují se podoby přičestí trpného a slovesného podstatného jména *koupjenej*, *připravjenej*, *trápjeňi*;
- 7) analogií podle *nesu*, *neseme* tvary slovesa být vedle *su* též *seme*, *sete*.

Následující pak Bělič uvádí jako zachované „spíš jen v Podkrkonoší“:

- 8) Zbytky výslovnosti slabikotvorného *r*, *l* s průvodním samohláskovým prvkem nebo jako skupina *er*, *el*: *herlička*, *deržat'/deržeť*, *pelnej*, také *řekel*, *vedel*; také „obráceně“ případy s druhotným slabikotvorným *r* (ty by se daly označit za hyperkorektní): *vevrka*, *čiprná*;
- 9) řídké zbytky dřívějšího *y* či stopy po něm ($y > e$), např. *byl bych* / *bel bech*;
- 10) v akuzativu maskulinních životných substantiv je zachován rozdíl mezi tvary singuláru a plurálu: *páňi* × *páni*;
- 11) v 3. a 6. pádě pl. typu *kost/kost'* existují koncovky *-em*, *-ech* (*bolestem*, *bolestech*);
- 12) odlišuje se tvar 1. p. pl. m. živ. (*hescí*, *mladí*, *staří*) od tvaru neživ. muž. rodu, ženského a středního (Bělič 1972: 232–233).

Další jevy jsou charakteristické pouze pro okrajové části severovýchodočeského území (mezi něž patří i podkrkonošská a podještědská oblast):

- 13) lexikalizované stopy po dřívějším tvrdém *l* – *hrdlouhat*, *vr(d)louhat* – tyto stopy jsou patrné v Podještědí, u Jablonce nad Nisou, kolem Semil a Nové Paky (*byl dostal*, *byu dostau*, *spouknout*, *uhat/vhat*, *vžice*) (Bělič 1972: 28);

14) *je* za dřívější *vě*, např. *dje, sjet, zjeř, kjet, hjezda* (hojněji se s tímto jevem setkáváme na dřívějším jazykovém pomezí – v Podještědí, na Semilsku, na Náchodsku s přesahem na Kladsko (Bělič 1972: 51);

15) zachované skupiny *nn < ňň < nň*: *Anna, kamennej, raňní, viňňik*; i nové zdvojené *nn, ňň* v případech jako *dřevjenej/dřevennej, dráteňňik* (dochovaly se na okrajích severovýchodních Čech – v Podkrkonoší severně od Semil a kolem Nové Paky, dále v náchodském výběžku s přesahem na Kladsko a také v pruhu Dobruška–Chrudim–Hlinsko (Bělič 1972: 56));

16) asimilací způsobu artikulace je *nn, ňň* také za *dn, dň*: *jennou, ve nne, zeňňik* (zjednodušením pak *jenou, zeňik*); naopak disimilací *nn, ňň > dn, dň* vznikly podoby *Adna, dřevjednej, drátedňnik* – tyto tvary se soustavně vyskytují zejména pouze na samých okrajích Čech – v semilském úseku Podkrkonoší a okraji náchodského výběžku s přesahem na Kladsko (Bělič 1972: 56);

17) asimilace artikulačního způsobu v případech typu *rimník*, tzn. změna *bn, bň > mn, mň* (např. *dromní* za *drobní, velemnej* za *velebnej, rimňik* za *ribňik*). Tato změna je omezena na okraje severních a severovýchodních Čech (Bělič 1972: 65), tudíž také Podkrkonoší.

Kromě těchto hláskoslovných a tvaroslovných jevů se v podkrkonošské oblasti vyskytují také typické slovotvorné jevy: jedná se o zejména o rozšířené používání slovotvorného afixu *-iště*, a to zejména ve významu zveličovacím a hanlivém (typicky pro zvířata): *psiště, kohoutiště* (Oberpfalcer 1927), ovšem také expresivním: *d'účiště, sukniště, kabatiště, píviště* (Švagerka 1921). Afixu *-iště* se používá v Podkrkonoší také při tvoření hypokoristik (*Anetiště, Honziště* – tyto tvary dokládá ve své diplomové práci Jana Maierová (Maierová 2014: 43). Přípona *-iště* se uplatňuje při tvoření domácích podob spíše u feminin, ale také u maskulin. Takto utvořená hypokoristika mají povětšinou negativní nádech (Kobližek 1995: 86). Pro tvoření hypokoristik je v podkrkonošském nářečí typický také sufix *-če*: typickým příkladem budiž *Anče* v Krkonošských pohádkách⁴², Maierová dokládá také třeba *Alče, Týnče, Sárče* (Maierová 2014: 41). Tento typ tvoření je omezen takřka pouze na feminina, maskulina se objevují výjimečně (*Janče* od Jana, *Hynče*), zpravidla má neutrální nádech⁴³. Tyto slovotvorné formanty produktivní v Podkrkonoší

⁴² Kde se jinak s podkrkonošským nářečím pracuje jen velmi málo. Za podkrkonošský dialektismus bývá považováno slovo *muštelka*, ta je však neologismem, jazykovým konstruktem autorů tohoto populárního večerníčku inspirovaným latinským rodovým jménem podčeledě kunovitých (ÚJČ: Muštelka 2019).

⁴³ Dle výzkumu Maierové má spíše neutrální až kladný nádech (Maierová 2014: 41), dle Kobližka spíše

popisuje i Bělič, navíc však popisuje tvoření rodových jmen děvčat od otcova či matčina příjmení podle skloňovacího typu kuře: *Kopále, Kučíře, Šilháně* (Bělič 1972: 209).

Přípona *-iště* nemusí však v nářečích dodávat jménům rys augmentativní a expresivní, dost jmen tvořených formantem *-iště* se v nářečích vyskytuje dubletně se slovy spisovnými bez toho, že by měly nějaký (v rámci dialektu) výrazný stylový příznak. Příklady z podkrkonošského nářečí: *kočiště, slepičiště, kohoutiště* (Daneš, Dokulil, Kuchař 1967: 535).

V letech 2002 až 2003 provedla Magdaléna Čermáková výzkum nářečních prvků v mluvě mládeže na Jilemnicku; jako nejrozšířenější shledala koncovku *-oj* v 3. a 6. pádě sg. životných maskulin a koncovku *-ej* v 7. pádě sg. f. měkkého sklonění. Z ustupujících jevů zaznamenala relativně vysokou četnost výslovnosti neslabičného *ɥ* na konci zavřených slabik, a to zejména ve frekventovaných slovech (*prauuda, zrouna, hlauně* – 22% výskyt)⁴⁴. Marginální jsou dle ní v mluvě mládeže jevy jako *-je* za *-vě*: *zjedavej, sjetlo* nebo změny *dn > nn > n*. Vyskytují se jen v nevelké míře, často je jedna složka gemináty redukována: *dopoleⁿne, po^lle* (Čermáková 2004: 50–54).

---

negativní (Kobližek 1995: 85).

⁴⁴ Podotýkám, že tento jev je obecně severovýchodočeský, v podkrkonošské oblasti jako v oblasti okrajové však zřejmě přetrvává silněji než ve zbytku – zejména v centrálních částech – svč. nářečí.

3. Časopis Krkonoše (– Jizerské hory)

Krkonošský národní park (KRNAP) vznikl v roce 1963 (Správa Krkonošského národního parku 2019), zanedlouho po vyhlášení jeho správa začala šířit informace o své činnosti věstníkem Zprávy, jenž vycházel v letech 1964 až 1967. Nástupcem toho skromného bulletinu se stal čtvrtletník Krkonoše, jehož první číslo vyšlo v lednu 1968. Inspirací pro přerod zpráv v plnohodnotný takto zaměřený časopis byl časopis Vysoké Tatry (Luštinec 2008: 84). Po vpádu sovětských vojsk zasáhly redakci normalizační čistky⁴⁵, leč časopis vycházet nepřestal. V roce 1973 změnil periodicitu, od prvního čísla tohoto roku se jedná o dvouměsíčník, v roce 1978 se z Krkonoš stal měsíčník – tak je tomu dodnes. Od počátku 90. let rozšířil časopis svůj regionální záběr o zprávy z Jizerských hor, což vyvrcholilo v roce 2002, kdy se změnil název časopisu na stávající Krkonoše – Jizerské hory (počínaje dubnovým číslem toho roku). Od té doby se zprávy z jizerskohorského regionu objevují na osmi, od roku 2004 na devíti stranách. K + JH se tak staly vlastně nástupcem časopisu Lužické a Jizerské hory, respektive Náš kraj, které zpravovaly o tomto kraji předtím. V roce 2006 začaly být K + JH tištěny celobarevně (Luštinec 2008: 32). Od roku 2011 vydává časopis Správa Krkonošského národního parku ve spolupráci s Agenturou ochrany přírody České republiky.

Časopis se profiluje jako regionální periodikum – měsíčník o přírodě a lidech, který se věnuje živé i neživé přírodě a její ochraně, historii nebo zajímavým lidem z regionu. Obsahuje snímky předních fotografů, populárně-naučné články, krátké zprávy a zajímavosti, recenze, rozhovory, trasy na výlet i soutěže (Krkonoše – Jizerské hory 2019). Regionální záběr časopisu není omezen jen na samotné Krkonoše a Jizerské hory, zpravuje také o Podkrkonoší, polské straně pohoří, Pojizeří, Frýdlantsku a Ještědském hřebeni (tamtéž), objevují se v něm i zprávy z Českého ráje. Náklad v roce 2008 činil 4 000 výtisků, nejvyššího čísla dosáhl náklad v roce 1982, kdy činil 14 000 výtisků (Luštinec 2008: 66). Dnes se náklad pohybuje kolem 4 000 výtisků, stabilní rozsah časopisu je v současnosti 52 stran.

K + JH se snažily vždy dbát o jazykovou redakci, potažmo jazykovou úroveň. Redakce měla „vždy štěstí na lidi, kteří se starali o jazykovou čistotu, srozumitelnost a do jisté míry i o věcnou správnost textů na jeho stránkách publikovaných“ (Dvořák 2016).

---

⁴⁵ Musil například odejít první šéfredaktor Jiří Sehnal (Luštinec 2008: 19).

Soudě dle mého pozorování, které jsem provedl při excerpci, se péče o jazykovou redakci daří, přesto se však na stránkách časopisu objevují chyby. Jejich větší četnost jsem zaznamenal v první části vzorku, v pozdějších letech, zdá se mi, chyb ubylo. Zároveň jsem v časopisu našel velké množství slov svědčících o lásce redaktorů a příspěvateľů k češtině a dokládajících jazykové hraní: *tlustokolo* (český ekvivalent k fatbiku), *mlhoun* (mlha), *vpravěji* (více vpravo).

4. Praktická část

Praktická část obsahuje kapitoly o kritériích při rozhodování o klasifikaci dialektismů, dále popis metodologie, kapitolu o výběru vzorku a konečně kapitoly rozebírající nalezené dialektismy a přechodníky.

4.1 Kritéria při rozhodování

V této kapitole osvětlím, jakým způsobem jsem se při excerpci rozhodoval, jaká slova budu označovat jako podkrkonošské dialektismy^{46,47}. Rozhodl jsem se zabírat se (úžeji) pouze dialektismy podkrkonošskými, tj. náležícími do podkrkonošsko-podještědského okrajového úseku severovýchodočeské nářeční skupiny s tím, že stranou nechám dialektismy splňující charakteristiky prostředků užívaných na celém severovýchodočeském území a také prvky, které patří do jiných nářečních podskupin než do svč.⁴⁸ V této práci se tak věnuji pouze dialektismům splňujícím kritéria podkrkonošského (a podještědského) nářečí⁴⁹, navíc také nářečními prvky, které jsou omezeny na okraje severovýchodočeské podskupiny (mezi něž patří právě Podkrkonoší a Podještědí), byť jsou rozšířeny i v jiné okrajové části severovýchodočeských nářečí. Při určování těchto kritérií jsem vycházel z důkladné monografie Jaromíra Běliče *Nástin české dialektologie* (Bělič 1972). Jsem si vědom, že se jedná o mnou stanovenou, do jisté míry arbitrární hranici. Její stanovení si ovšem vyžadovala metoda práce (hranice variet národního jazyka nejsou ostré (NESČ: 1112), já jsem však takovou ostrou hranici potřeboval). K rozhodnutí sledovat kromě „vyloženě“ podkrkonošských nářečních prvků i ty, které jsou rozšířeny v jiné části českého nářečního území, mě vedla úvaha, že při v současnosti probíhající nářeční nivelizaci jsou jako podkrkonošské vnímány i takové prvky, které kvůli nivelizaci zanikly v centrálních částech svč. oblasti, zatímco v okrajových částech se zachovaly. Takovou okrajovou částí je i podkrkonošské nářečí, o němž, i díky vcelku bohaté literatuře jím psané⁵⁰, panuje mezi

⁴⁶ U přechodníků takový problém nevyvstává kvůli jejich tvarové zřetelnosti. Jediný problém mohou představovat přechodníkové tvary m. sg. homonymní s 3. os. sg. (typ *kupuje*), je-li sloveso v přísudku v přítomnosti; na žádný takový nejasný případ jsem ovšem při excerpci nenarazil.

⁴⁷ Budu se zabývat pouze podkrkonošskými dialektismy; o některých svč. se zmíním, všechny, jež nejsou svč., uvedu, ovšem nebudu je podrobovat bližší analýze ani je nezařadím do kvantitativní analýzy.

⁴⁸ I když výskyt těchto neseverovýchodočeských jevů budu komentovat.

⁴⁹ Podle odborné literatury – vodítkem mi byla Běličova monografie *Nástin české dialektologie* (Bělič 1972) a *Slovník podkrkonošského nářečí* Jarmily Bachmannové (Bachmannová 2016).

⁵⁰ Jedná se především o tzv. poudačky. Ovšem nejen díky literatuře – zmiňme třeba televizní pohádku Svatavy Simonové *Co poudala bába Futěř*, v níž se podkrkonošské nářečí také objevuje (ačkoliv ne systematicky).

uživateli českého jazyka povědomí a prostředky, které jsou vlastní kupř. také náhodskému okrajovému úseku svč. nářečí, jsou díky povědomí chápány jako „podkrkonošské“⁵¹. Uvažoval jsem tedy, jaký jev pokládat za podkrkonošský – výsledky mého uvažování jsou popsány v této kapitole níže. Snažil jsem se vlastně o kompromis mezi dvěma polohami: na jedné straně „brát“ dialektismy vlastní pouze Podkrkonoší, na straně druhé mezi zkoumané dialektismy zahrnout všechny dialektismy, jež mohou být čtenáři (i třeba ve věci nářečí jemně poučenějšími) vnímány jako podkrkonošské. Z té druhé skupiny jsem nezkoumal třeba grafický odraz výslovnost obouretného ɯ^{52} na konci zavřených slabik (který se ve vzorku relativně hojně vyskytoval), i když bych řekl, že se pravděpodobně jedná o jev, jež by uživatelé českého jazyka označili za bytostně podkrkonošský. Kvůli tvrzením z odborné literatury (Běličův Nástin české dialektologie a také Český jazykový atlas (ČJA, mapa 308)) jsem tento jev mezi podkrkonošské⁵³ nezařadil – je totiž vlastní celému území svč. skupiny.

Za podkrkonošské lexikální dialektismy považuji ty, jež jsou uvedeny ve Slovníku podkrkonošského nářečí (SPN) Jarmily Bachmannové (Bachmannová 2016). Je-li v něm ovšem zachycen tvar, který je formálně dialektismem hláskovým, morfologickým či slovotvorným a jenž nesplňuje níže uvedené charakteristiky⁵⁴, zařazuji jej mezi podkrkonošské dialektismy také – např. *iternice*. Pro úplnost zde ještě vypíši jevy, které považuji ve své práci za součást podkrkonošského nářečí tak, jak je výše v této kapitole uvedeno:

- 1) zachování zbytků *l* (tvrdého *l*) nebo hojnějšími stopami po jeho dřívější existenci ($l > \text{ɯ} > v$, například ve slově *vžice* (s variantami *vžice*, *ɯžice*; ze starého *lžice*));
- 2) asimilace skupin $dl > ll (>l)$;
- 3) dvojhláska *ej* je za $y < \text{t} \text{ž}$ v přídavných jménech (*psej*, *husej*, *kozej*);
- 4) infinitivy končící na *t'* (*brát'*, *prosit'*);
- 5) zájmenné tvary genitivu a akuzativu *tebe*, *sebe* se vyskytují i v dativu a lokálu;
- 6) objevují se podoby přičestí trpného a slovesného podstatného jména *koupjenej*, *přípravjenej*, *trápjeněi*;

---

⁵¹ Toto je vlastně přístup percepčnědialektologický.

⁵² Respektive neslabičného ɯ či bilabiálního w .

⁵³ Tak, jak pokládám podkrkonošské jevy v této práci – tzn. šířeji.

⁵⁴ Typicky splňují charakteristiky typické pro celou svč. oblast nebo její značnou část.

- 7) analogií podle *nesu, neseme* tvary slovesa být vedle *su* též *seme, sete*;
- 8) zbytky výslovnosti slabikotvorného *r, l* s průvodním samohláskovým prvkem nebo jako skupina *er, el*: *herlička, držat'/držet', pelnej*, také *řekel, vedel*; také „obráceně“ případy s druhotným slabikotvorným *r* (ty by se daly označit za hyperkorektní): *vevrka, čiprná*;
- 9) řídké zbytky dřívějšího *y* či stopy po něm ($y > e$), např. *byl bych / bel bech*;
- 10) v akuzativu maskulinních životných substantiv je zachován rozdíl mezi tvary singuláru a plurálu: *páni × páni*;
- 11) v 3. a 6. pádě množného čísla typu *kost/kost'* existují koncovky *-em, -ech* (*bolestem, bolestech*) – toto sleduji pouze v poudačkách, které jsou psány celé v nářečí, v textech, kde převládají spisovné prostředky, nemá tento jev smysl sledovat;
- 12) odlišuje se tvar 1. p. č. mn. muž. r. živ. (*hescí, mladí, staří*) od tvaru neživ. muž. rodu, ženského a středního – toto sleduji pouze v poudačkách, které jsou psány celé v nářečí, v textech, kde převládají spisovné prostředky, nemá tento jev smysl sledovat;
- 13) lexikalizované stopy po dřívějším tvrdém *l* – *hrdlouhat, vr(d)louhat* – (*byl dostal, byu dostau, spouknout, uhat/vhat, vžice*);
- 14) *je* za dřívější *vě*, např. *dje, sjet, zjeř, kjet, hjezda*;
- 15) zachované skupiny *nn < nň < nň*: *Anna, kamennej, raňní, viňnik*; i nové zdvojené *nn, nň* v případech jako *dřevjenej/dřevennej, dráteňnik*;
- 16) asimilací způsobu artikulace je *nn, nň* také za *dn, dň*: *jennou, ve nne, zeňnik* (zjednodušením pak *jenou, zeňik*); naopak disimilací *nn, nň > dn, dň* vznikly podoby *Adna, dřevjednej, drátedňik*;
- 17) asimilace artikulačního způsobu v případech typu *rimník*, tzn. změna *bn, bň > mn, mň* (např. *dromní* za *drobní, velemnej* za *velebnej, rimňik* za *ribňik*).

Ze slovotvorných dialektismů jsem označil za podkrkonošská hypokoristika tvořená formanty *-iště* a *-če*, stejně tak i další slova utvořená v Podkrkonoší produktivním formantem *-iště* (*poliště, Rybničiště*).

Mezi sledované dialektismy jsem navíc zařadil také slova s náslovnou skupinou *stř-* zjednodušenou na *-tř* (*třílet, třecha, tříbro*), a to bez ohledu na původ (*črep > střep > třep; střilet > třílet*). Tento jev je charakteristický zejména pro středočeskou nářeční skupinu,

v svč. nářečích jej Bělič hodnotí jako archaický a jen místy se vyskytující (Bělič 1972: 68), z tohoto důvodu je hodnotím jako podkrkonošské dialektismy.

Co se týče dialektismů syntaktických, ty jsem při své excerpici systematicky nevyhledával, neboť žádné syntaktické jevy nejsou pro podkrkonošské nářečí typické – ve srovnání s nářečími severovýchodočeskými a českými (v užším smyslu obecně), snad s výjimkou konstrukce typu *bilo sme jich pjet* nebo *bilo sme nás pjet* či *bilo nás jich pjet* – ty se vyskytují podle Bělice porůznu v Podkrkonoší, zejména kolem Nové Paky (Bělič 1972: 205). Na konstrukci tohoto typu jsem ovšem při excerpici nenarazil⁵⁵. Syntaktické rozdíly mezi českými nářečími existují pouze v méně nápadných, a ne tak podstatných jevech, v nářečních promluvách ovšem můžeme sledovat obecně volnější organizaci vět (Bělič 1972: 204), to souvisí bezesporu s rysem mluvenosti.

Při excerpování jsem narazil také na některá slova, která jsem označil za podkrkonošské lexikální dialektismy i přesto, že je Bachmannová neuvádí. Jsou to zejména slova, která jsou utvořena od slov v SPN uvedených – např. *ramplovačka* ('bouřka') od *ramplovat* ('bouchat, rámusit'), dále slova, která se mi zdála pouhou variantou slova v SPN uvedeného – kupř. *pingel* ('druh hrací kuličky'; SPN uvádí *pinkáč, pingál*), a také slova, jež jsou utvořena stejným (netypickým, neběžným) slovotvorným afixem jako slova v SPN uvedená – typ *tudlečky/tuhlečky/tullečky* – *timhlečky* nebo *tollečky*. Jako podkrkonošský dialektismus jsem označil i slovo *poudačka* (nikoli *poudat!*), které SPN neuvádí. *Poudačka* je slovo v kontextu podkrkonošského nářečí slovem hojně používaným s jasným významem 'zábavné vypravování (v podkrkonošském nářečí)'. Šárka Kubátová ve své diplomové práci dokonce uvádí, že se slovo *poudačka* „přerostlo z ústní tradice v odborné pojmenování“⁵⁶ (Kubátová 1997: 16). U slova *lyžec* jsem nehodnotil jako dialektismus jeho použití jako část jména (*Alois Bernard-Lyžec*), jinak jsem však vlastní jména jako dialektismy hodnotil, vyskytly-li se v SPN⁵⁷ (*Bílá Ančka, Kokrháč*) nebo vyskytly-li se v hláskoslovné či slovotvorné podobě náležité pro podkrkonošské nářečí: (*Smerčina, Peter, Machče*).

---

⁵⁵ Že jsem syntaktické dialektismy systematicky nevyhledával, neznamená, že jsem si jich vůbec nevšiml – některé syntaktické zvláštnosti jsem tak zaznamenal, ale při diskusi s odbornou literaturou jsem je nemohl označit jako jevy „podkrkonošské“.

⁵⁶ Kubátová ale neuvádí žádný odkaz na odpovídající literárněvědnou literaturu. Přesto jsem se rozhodl v praktické části s termínem *poudačka* operovat jako s označením specifického literárního žánru.

⁵⁷ Který je, byť v omezené míře, zachycuje.

4.2 Metodologie

V této kapitole popíši metodologická východiska a metody, použité v této práci. Pro kvantitativní analýzu jsem původně chtěl použít kvantitativní obsahovou analýzu (Berelsonovu⁵⁸), což jsem uvedl v tezích. Při excerpici vzorku a následném kódování jsem ale došel k závěru, že tato metoda se pro výzkum četnosti jazykových jevů nehodí. Při této metodě se šetří přítomnost/nepřítomnost jevu – který dále může nabývat různých proměnných – v jednotce měření. Nepostihuje však četnost sledovaných jevů v jednotce, což je pro tuto práci zcela zásadní problém. Pokud bych nastavil jednotku měření článek/text, což je pro tuto metodu typické, zjistil bych jen podíl článků, ve kterých se daný jev objevuje. Mně však jde o vykreslení četnosti – na to by bylo potřeba při použití Berelsonovy analýzy nastavit jako jednotku měření kupř. slovesný tvar, který by mohl nabývat hodnot 0 (tvar není přechodník), 1 (přechodník přítomný sloves nedokonavých) a tak dále. Tato metoda by byla ovšem neúměrně pracná a pro nastínění vývojové dynamiky přechodníků by měla stačit kvantitativní analýza, kterou jsem použil již ve své bakalářské práci (Praisler 2017: 36), a to pro výzkum svým rázem stejný (četnost přechodníků) či velmi podobný (četnost dialektismů).

Postupoval jsem tedy následovně: spočítal jsem přechodníky, respektive dialektismy⁵⁹ (a v jejich rámci i druhy přechodníků/dialektismů a další sledované jevy s přechodníky a dialektismy související) v jednotlivých časových řezech (částech vzorku) – jejich výběr viz kapitola 4.3 Výběr vzorku. Při porovnávání kvantitativních dat z jednotlivých časových řezů vyvstane samozřejmě problém s nestejnou velikostí částí vzorků, ten jsem vyřešil podobně jako ve své bakalářské práci: jejich normalizováním (tj. simulováním jejich stejné velikosti)⁶⁰, které jsem provedl „nahrubo“ – počtem článků⁶¹ (Praisler 2017), samozřejmě s vědomím nepřesností, které mohou při takovémto hrubém normalizování vznikat. Mním však, že zkreslení, které může při takto hrubém normalizování vzniknout, by se nemělo projevit v tak velké míře, která by zabránila smysluplným výstupům kvantitativní analýzy. Poměrný výskyt přechodníků a dialektismů

---

⁵⁸ Jak je popsána v Metodách výzkumu médií (Trampota, Vojtěchovská 2010: 99–116).

⁵⁹ Zaznamenával jsem každý výskyt sledovaného prvku, kupř. když v jednom vzorku bylo použito desetkrát jednoho dialektismu (např. slovo *galírunk*), považoval jsem to za deset výskytů. To se odráží i v tabulkách v příloze.

⁶⁰ Jež se běžně používá i v korpusové lingvistice při srovnávání nestejně velkých korpusů – nesrovnávají se absolutní frekvence výskytu, nýbrž frekvence výskytu přečtené např. na milion.

⁶¹ Použitelnosti této metody nahrává i poměrně vyrovnaná struktura textů v K + JH v průběhu času – jak v roce 1970, tak v roce 2019 obsahoval časopis jak krátké zprávy, tak texty středního i většího rozsahu.

v jednotlivých vzorcích jsem počítal následujícím způsobem, při normalizování jsem použil u každé části vzorku tyto vzorce:

$$U = K/S \text{ a posléze } N = P \times U$$

Kde je:

S = počet článků v části vzorku

P = počet nalezených přechodníků/dialektismů v části vzorku

K = koeficient poměrování (**S** v části vzorku IV)

U = koeficient, kterým násobíme počet nalezených přechodníků/dialektismů

N = poměrný (normalizovaný) počet přechodníků/dialektismů v části vzorku

Hlavním výstupem výpočtu je **N** čili poměrný (normalizovaný) počet přechodníků/dialektismů v části vzorku, jež zkoumám, abych porovnal jeho vývoj v jednotlivých letech.

Tato tabulka ukazuje počty článků v jednotlivých vzorcích a také vypočtené koeficienty **U**.

Části vzorku	Počet článků (S)	Koeficient poměrování (U)
Část I	118	0,60
Část II	158	0,80
Část III	250	1,27
Část IV	197 (=K)	1,00

Tab. č. 3: Počty článků v časových řezech

V kvalitativní analýze jsem podrobil rozboru jevy, které jsou něčím pozoruhodné, netypické, zajímavé, špatně (nenáležitě) použité apod., při jejich rozboru jsem vycházel z tvrzení v odborné literatuře, citované v teoretické části práce.

4.2.1 Metody rozhovoru

V této podkapitole popíši metody výzkumného rozhovoru, a to podle publikace Výzkum médií od Renáty Sedlákové. Rozhovor (neboli interview) patří mezi kvalitativní metody výzkumu (Sedláková 2014: 207). Dotazované označujeme jako informanty nebo

komunikační partnery. Výzkumný rozhovor je specifickou sociální situací, jež je uměle navozena – vzniká na popud tazatele. Jedná se o proces získávání informací o postojích, názorech, plánech, přáních apod. Nejedná se o neutrální metodu sběru dat. Pro úspěšnou realizaci kvalitativních rozhovorů je nezbytná příprava podkladů – scénáře či návodu rozhovoru. Ten může mít rozličné podoby podle toho, do jaké míry má být rozhovor standardizovaný. Jsou-li v návodu přesně formulované otázky i s pořadím, jedná se o strukturovaný rozhovor. Mnohem využívanější jsou rozhovory polostrukturované (semistrukturované, řízené). I pro ně si tazatel připravuje soupis otázek, ovšem v návaznosti na ně mohou být kladeny otázky další či některé upraveny na základě aktuálního uvážení tazatele. Nemusí pak být kladeny otázky, které jsou v návodu, ale dotazovaný je již sám spontánně odpověděl. Rozlišují se otázky primární, jež jsou předem připravené, a otázky sekundární neboli sondážní, jež formuluje tazatel ad hoc v průběhu samotného rozhovoru, sleduje cíl doplnit, co již zaznělo, či podnítit informanta k další výpovědi. Polostrukturovaný rozhovor je považován za optimální způsob získávání dat. Kombinuje totiž výhody standardizované a nestandardizované formy dotazování. Rozhovory, jež vede tazatel bez návodu, se nazývají hloubkové (nebo také volné či neformální). Ty jsou vedeny zcela otevřeně; záleží do značné míry na informantovi, o jakých tématech bude mluvit. Hloubkový rozhovor je často veden pouze s vědomím základního tématu, jehož se má týkat. Pro získání kvalitních dat je nezbytné, aby formulace otázek splňovaly následující požadavky: být relevantní ke zkoumanému problému; zacílené na údaje, které chceme získat; jasné, nedvojsmyslné, eticky a emocionálně přijatelné; nebýt sugestivní a nenavádět k žádoucím odpovědím; nepožadovat údaje, jež respondent nezná (dle Kerlingera (1972), in Sedláková 2014: 221).

4.3 Výběr vzorku

Pro postihnutí vývojové dynamiky přechodníků a dialektismů v čase se mi jeví jako nejlepší systematický vzorek. Ten jsem sestavil následujícím způsobem: udělal jsem čtyři časové řezy, a to takto: Vybral jsem čísla z roku 1970 (třetí ročník, zde jsem předpokládal, že časopis již bude takřikajíc ustaven a zkonsolidován⁶²), poté rok 1985 (původně plánovaný ročník 1986 nemohl být vybrán, není totiž v systému Kramerius 5 Studijní a vědecké knihovny v Hradci Králové, kde jsem K + JH excerpoval, jako jediný ročník z let 1968 až

---

⁶² K tomuto rozhodnutí mě vedla obava z toho, že časopis v prvních dvou ročnících nebude ustálený – například v roce 1968 vyšla čísla jen tři (jedno bylo dvojčíslo) (Luštinec 2008: 16).

2001 oskenován). Následuje prvních šest čísel z roku 2004 (původně jsem zamýšlel rok 2003, ale v online archívu K + JH, ze kterého jsem tento řez excerpoval, poměrně značnou část článků z roku 2003 nenabízí), kdy se časopis přejmenoval z dosavadního Krkonoše na Krkonoše – Jizerské hory (a začal pravidelně a ve standardizované míře zpravovat o dění v Jizerských horách) a nakonec čísla z ročníku 2018 a 2019. Původně vybraných prvních šest čísel z roku 2018, jež jsem uvedl v tezích, jsem změnil na jiná z důvodu prostého – čísla od října 2018 do března 2019 mám doma v papírové podobě. Posun částí vzorku o tak malý časový úsek, jako je rok nebo ještě méně, by neměl z hlediska mého výzkumu přinést žádné zkreslení, vývojová dynamika jazykových jevů se totiž projevuje v delších časových úsecích. Oproti tezím jsem nakonec přidal k první části vzorku první dvě čísla z roku 1971, důvod byl příliš malý rozsah této části vzorku: v roce 1970 vycházely Krkonoše jako čtvrtletník. U ostatních částí vzorku mám po šesti číslech, rozhodl jsem se tedy první část dorovnat. První dvě části vzorku jsem excerpoval z naskenovaných dokumentů v systému Kramerius 5 ve Studijní a vědecké knihovně Hradec Králové, třetí část z webového archívu K + JH⁶³, čtvrtou pak z tištěných vydání, jež mám doma ve sbírce.

Části vzorku	Čísła
Část I	1970/1, 2, 3, 4 1971/1, 2
Část II	1985/1, 2, 3, 4, 5, 6
Část III	2004/1, 2, 3, 4, 5, 6
Část IV	2018/10, 11, 12 2019/1, 2, 3

Tab. č. 4: Čísła a ročníky zahrnuté do zkoumaného vzorku

⁶³ Adresa archívu: <http://krkonose.krnep.cz/apex/f?p=104:5:::NO::>

4.4 Rozbor nalezených přechodníků

V této kapitole rozeberu (po částech vzorku) jednotlivá zajímavá, netypická a nenoremní použití přechodníků.

4.4.1 Část vzorku I

V části vzorku I jsem našel celkem 26 přechodníků, z toho 16 přítomných nedokonavých sloves, 1 přítomný sloves dokonavých, 6 minulých sloves dokonavých, jeden minulý sloves nedokonavých, a jeden trpný přítomný.

	PřNed	PřDok	MinDok	MinNed	TrpPřít	Trp Min
Počet	16	1	6	1	1	0
Podíl v %	61,53	3,85	23,07	3,85	3,85	0

Tab. č. 5: Přechodníky v části vzorku I⁶⁴

Graf č. 1: Podíl jednotlivých druhů přechodníku v části vzorku I

Dva koordinované přechodníky stejného slovesa (dalo by se říci dva koordinované stejné přechodníky) obsahuje báseň Josefa Kocourka⁶⁵ Louka a hloh, uveřejněná v prvním

⁶⁴ Zkratky: PřNed (přechodník přítomný sloves nedokonavých); PřDok (přechodník přítomný sloves dokonavých); MinDok (přechodník minulý sloves dokonavých); MinNed (přechodník minulý sloves nedokonavých); TrpPřít (přechodník trpný přítomný); TrpMin (přechodník trpný minulý). Stejně zkratky používám i v dalších tabulkách v práci.

⁶⁵ Josef Kocourek, básník, rodák z Brda u Nové Paky, zemřel ve 24 letech na tuberkulózu; viz třeba Skalička 1984.

čísle roku 1970. „A na té louce chtěl bych být keřem hlohu / pod nímž by usnuli tuláci, pod hlavou růži hvězd / **smějíce se** ženám a **smějíce se** bohu / se mnou by nesli svůj věčný stesk.“ (Kocourek 1970).

V prvním čísle K + JH z roku 1970 je také doklad přechodníku přítomného nedokonavých sloves použitých v překladu – v povídce švýcarského autora Rolanda Wiederkehra Poněkud neobvyklý návštěvník, již přeložila M. Lexová: „**Štěbetajíce** rozběhnou se prodavačky hledat ředitele.“ (Wiederkehr 1970). Nerozvitá přechodníková konstrukce není oddělena čárkou.

„Pokrok lidského ducha, rozptýlení pověr a tím obojím podmíněné reálné poznání (...) zbavily Krakonoše jeho výsostné vlády (...) a zničily víru v jeho existenci, **učinivše** z něho pouhý symbol krkonošských hor (...).“ (Honl 1970). Jedná se o správně utvořený přechodník minulý sloves dokonavého, rozvitá přechodníková konstrukce je oddělena čárkou. Nasnadě je zde zvážení správnosti časové souslednosti dějů – z věty vyplývá, že pokrok atd. nejdříve z Krakonoše učinily symbol hor a až poté jej zbavily vlády a zničily víru v jeho existenci. Logičtější by bylo opačné pořadí dějů, nicméně ani to, jež je použito, nemůžeme označit za chybu. Přechodník se objevil v článku ražení naučného, jenž byl původně určen pro zpravodaj Muzea Podkrkonoší v Trutnově Vlastivědné práce Podkrkonoší.

Vícero přechodníků jsem našel v textu Krakonoš porodní bábou, která je ukázkou z knihy Krakonoš, kterou napsal Jan Ort na motivy vyprávění P. J. Praetoria⁶⁶. Jedná se o náležitě použitý tvar přechodníku minulého: „(...) aby zavolali faráře, který, **přišed** do světnice, viděl všechny děti ještě naživu (...).“ (Ort, Praetorius 1970), dále náležitě použitý přechodník přítomný: „Načež, když se toto stalo, ostříhaný Krakonoš odešel, **přemýšleje**, co by měl (...).“ (tamtéž). V jedné větě jsou použity dva koordinované přechodníky minulé, jeden slovesa dokonavého a jeden slovesa nedokonavého: „Krakonoš však naproti tomu začal znovu a **rozlomiv** housky a **ukazovav** duté díry, řekl (...).“ (tamtéž). První přechodník je použit náležitě, ten druhý nikoli – správně by měl být použit přechodník přítomný: *a ukazuje duté díry*. (V odborné literatuře se nikde neuvádí, zda mohou být spolu koordinovány dva přechodníky jiného druhu, ani Emil Dvořák ve své důkladné monografii tuto možnost nezmiňuje, uvádí pouze příklady koordinovaných přechodníků stejného druhu

---

⁶⁶ PRAETORIUS, J. P., 1970. Krakonoš. Hradec Králové: Kruh. Praetoriovo vyprávění pochází z 60. let 17. století.

(Dvořák 1983: 27–28), koordinaci tedy za nenáležitou neoznačuji, byť je silně neobvyklá. Za nenáležitý tedy považuji tvar *ukazovav*.) Autora dost možná k volbě přechodníku *ukazovav* vedla homonymie přechodníku *ukazuje* a také analogie se sousedním přechodníkem *rozlomiv*, svoji roli mohla sehrát také Praetoriova předloha. Překladař Jan Ort se totiž snažil „postihnout charakteristické rysy lidové němčiny 17. století s tím, že zachovává původní vyjadřování v oblasti lexikální, syntaktické a na některých místech interpunkci a psaní velkých písmen“ (Praetorius 1970: 181). Ve stejném textu následuje ještě náležitě použitý přechodník přítomný: „Načež se zachmuřil a popadl pekaře u límce, **dávaje** najevo (...).“ (Ort, Praetorius 1970) a také dvojí použití přechodníku přítomného *pravě*: „Načež Krakonoš zloděje chleba pustil, **pravě**: ‚Jestli (...).‘“ (tamtéž) a „Když to Krakonoš zpozoroval, prý mu domlouval, **pravě**: ‚Aby (...).‘“ (tamtéž). Jedná se o náležité použití přechodníku přítomného, neboť sloveso *pravit* má dle Slovníku spisovného jazyka českého (dále jen SSJČ) dvojí vid – běžnější je dokonavý, méně běžný pak nedokonavý – a právě zde je toto sloveso ve vidu nedokonavém.

Tři přechodníky (dva minulé sloves dokonavých, jeden přítomný slovesa nedokonavého; všechny náležitě použité) se objevily na stránkách Krkonoš v citaci textu Karla Konráda z 20. let 20. století: „Dr. Kramář tehdy slíbil Sovovi, **zvěděl**, že již dlouho neopustil byt v Mikulášské třídě, a **vycítiv**, že by Sova byl šťasten, kdyby se mohl podívat na panoráma Prahy (taková léta již nespatriil obraz »věčné stráže«) – nuže, slíbil mu, že pro něj přijede autem, že s ním projede ulicemi a zaveze jej (...).“ (Rodr 1971b). A také: „Tak tedy na vás!“ vzkřikl někdo z nás vznětlivě **mávaje**.“ (tamtéž). Přechodníky použité v první citované větě jsou zvláštní tím, jak jsou koordinovány, jsouce však rozděleny rozvitím přechodníku *zvěděl*.

Jediný přechodník trpný v části vzorku I je použit v básni Viktora Dyka otištěné v článku K tragické smrti Viktora Dyka: „Jak hluboký a pevný žití kořen! / A stoupal jsem, v své myšlenky **jsa vnořen** (...).“ (Dyk, Flégl 1971). Tento přechodník použil Dyk dosti pravděpodobně z důvodů metrických a rýmových: *kořen–vnořen*.

Chybně použité přechodníky nalezneme v cestopise Františka Nečáska Putování na Sněžku z roku 1828, které přepsal Alois Bulušek, ponechav však zvláštnosti Nečáskova slohu, včetně nezvyklých délek (*Krákonoš*), postponovaných adjektiv (*v tomu oděvu nočním*), dialektismů⁶⁷ (*klečiště*, *pobyti*, *másnice*), plusquamperfekta a právě také

⁶⁷ Nečásek byl rodákem z Vysokého nad Jizerou.

rozkolísaného používání přechodníků: „(...) čisté povětří **dýchajíce**, blíže u nebes se býti zdám (...)“ (Bulušek 1970) (náležitě: *dýchaje*); „**Rodíce se** [Labe, pozn. J. P.] ze studánky je tak skromnické (...)“ (tamtéž) (náležitě: *rodíc se*)⁶⁸; „Sněžka stojí pevně a vážně, k nebi hlavou **dosahující** (...)“ (tamtéž) (náležitě *dosahujíc*); „Na Bílé louce **sednouce si**, pozorovali jsme (...)“ (tamtéž). Zde by podle dnešní normy (a kodifikace) patřilo *sednuvše si* (přechodník minulý), avšak v roce 1828 nebyla norma ustálená a přechodník přítomný sloves dokonavých se používal běžně ve významu předčasnosti (ne v budoucnosti)⁶⁹, můžeme tedy říci, že z pohledu tehdejší normy je toto použití náležité. Dále nalezneme také: „**Těšíce se**, že zítra na Sněžce slunce vycházející uvidíme, vyšli jsme (...)“ (tamtéž). Zde se jedná o použití náležité, v dalším dokladu však Nečásek opět použije přechodníku nenáležité: „Po strmé, kamenité pěšině na Sněžku jsme pádili, **nevšímaje si** (...)“ (tamtéž) (náležitě *nevšímajíce si*). Další použití je však již v pořádku: „Někteří v oděvu nočním, by snad pozdě **vstávající**, oblékáním nezmeškali (...)“ (tamtéž). Nakonec Nečásek použije i postponovaného přechodníku minulého slovesa dokonavého, a to správně: „Šli jsme dolů ze Sněžky, čtvrtinkou drahého mělnického **posilnivše se**.“ (tamtéž). Nekoherentní používání přechodníků můžeme připsat nejspíše Nečáskově slabé kompetenci v jejich používání a také rozvolněným, teprve se ustavujícím pravidlům pro jejich používání, které v době napsání cestopisu platily. Je zajímavé, že Nečásek většinou použije tvar plurálový, bez ohledu na číslo (a rod) podmětu, jednou však použije tvar pro m. sg., ale zrovna v tomto případě je přísudek v plurálu, takže ani tentokrát se „nestrefí“. Pozoruhodné je i použití přechodníku minulého sloves dokonavých a přechodníku přítomného sloves dokonavých v jednom v textu v tomtéž významu, což však koresponduje s tehdejší normou. Otázkou ovšem zůstává, zda nějaké přechodníky neopravil při přepisu Nečáskova cestopisu (jenž byl psán zajisté ještě v pravopise před skladnou opravou⁷⁰) Alois Bulušek.

Chybný přechodník použil v článku *Erose – trvalá hrozba Krkonoš* Josef Valkoun: „A když je unavena [voda, pozn. J. P.], když ztrácí na svém elánu a mírní svůj tok, zbavuje se a odvrhuje vše, co lidem v přírodě naloupila, **ničíce** tak neúrodným příkrovem další (...)“ (Valkoun 1971). Kromě špatně zvoleného tvaru přechodníku (náležité by bylo *ničíc*) se autor dopustil v této větě další chyby – zeugmatu (*zbavuje se a odvrhuje vše*).

⁶⁸ V čísle K + JH z roku 1985, v článku rubrice Krátké zprávy, je však v citaci z Nečáskova *Cestování na Sněžku* použit náležitý tvar *rodíc se* (Kubát 1985). Vzhledem k tomu, že se jedná o krátkou citaci, nikoli rozsáhlý úryvek jako v tomto případě, jazykový redaktor zřejmě Nečáskův přechodník opravil.

⁶⁹ Viz kapitolu 1.9 Přechodník přítomný sloves dokonavých.

⁷⁰ Což ale samozřejmě nikterak nesouvisí s tvary přechodníků.

Josef Rössler-Ořovský použil ve veršované věnované Aloisovi Bernardu-Lyžcovi, otištěné v K + JH, tvar *sněd*, který by mohl být buď přičestím minulým s apokopovaným *-l*, nebo přechodníkem minulým – bohužel ani z kontextu nevyplývá, jaký tvar to je (respektive jaký tvar zamýšlel Ořovský použít), přiklonil jsem se tam k pravděpodobnější variantě, tj. že se jedná o přičestí: „Vlezl na konchistis vrátky, **sněd** mázdrinec, nešel zpátky.“ (Janalík 1971). Apokopa *-l* zde může být z metrických a rytmičkových důvodů, jedná se o báseň.

4.4.2 Část vzorku II

V této části vzorku jsem našel 19 přechodníků, všechny až na jeden minulý slovesa dokonavého (*uvědomivši si*) byly přechodníky přítomné sloves nedokonavých, z toho dva přechodníky byly tvořeny souborem zakončení *-a/-ouc/-ouce* (dvakrát *nevěda*).

	PřNed	Přdok	MinDok	MinNed	TrpPřít	TrpMin
Počet	18	0	1	0	0	0
Podíl v %	94,74	0	5,26	0	0	0

Tab. č. 6: Přechodníky v části vzorku II

Graf č. 2: Podíl jednotlivých druhů přechodníku v části vzorku II

Čestmír Klos používá přechodníky v článku *Trasa za historií* jako prostředku víceméně automatizačního: „My dnes nejdeme přírodou, **zkoumajíce** zleva napravo, kde zavádíme o kus historie!“ a „Většinou za bezděčné pomoci člověka, který tu, **nevěda**,

roztrousil semínka.“ (Klos 1985). U druhého přechodníku nás může zarazit jeho interpunkční oddělení, ačkoliv není rozvit. Stejný autor pak použil také dva koordinované přechodníky, interpunkčně neoddělené: „A to nepočítáme ty, kteří obíhají Vrbatovu boudu **tisknouce** k sobě kolena a **mačkajíce** se boky.“ (tamtéž). Dále v článku pak objevíme větu „(...) a co když se tu lidi zatmí, **netroufajíce si** dolů?“ (tamtéž), v níž nás kromě náležitě použitého přechodníku přítomného překvapí sloveso *z atmět se*⁷¹, které je doloženo pro nářečí středomoravská (Gregor 1959: 100), Veronika Kojecová ve své diplomové práci uvádí, že je „pravděpodobně celomoravské“ (Kojecová 2015: 75). Čestmír Klos se narodil ve Velichovkách u Jaroměře, vystudoval však Leteckou fakultu Vojenské akademie v Brně (Paměť národa 2019) – je tedy možné, že moravský obrat *z atmět se* „nasál“ během svých brněnských studií.

Josef Rodr použil ve svém článku o situaci tkalců za „buržoazních poměrů“ před 100 lety dva koordinované přechodníky: „(...) takže farizejové, sami **přistrkujíce** svá polínka do ohně a **přiživujíce se** na „morálních excesech“ chudiny, (...).“ (Rodr 1985). Touto exaltovaností výpovědi se autor zřejmě snažil pateticky odsoudit tehdejší vykořisťovatele chudých tkalců z řad „kapitalistů“.

„Pak přešla bílá smrt i stránkami kronik (...) a vykročila i do osudů současných **neohlížejíce se** ani na (...).“ (Pilařová 1985). Jedná se o správně utvořený přechodník přítomný od slovesa nedokonavého, přechodníková konstrukce v tomto případě není interpunkčně oddělena, ačkoliv je rozvita.

Méně typicky použitý přechodník obsahuje článek Město z obálky: Špindlerův Mlýn, a to v citaci Václava Durycha z roku 1897: „(...) dnes jich má pětikrát tolik a čtyřicet až šedesát tisíc turistů tudy prochází, **zůstavujíce** zde mnoho (...).“ (Kubát 1985b). Přechodník zde je v tvaru plurálovém, podmět je singulár maskulina (*tisíc*), použití nehodnotím jako chybné, při transformaci přechodníkové konstrukce ve větu by mohl být přísudek v singuláru, tj. shodovat se se slovem *tisíc*: „(...) šedesát tisíc turistů tudy prochází a zůstavuje zde (...).“ Přidržíme-li se Dvořákovy definice stejnopodmětosti⁷², tento přechodník můžeme hodnotit jako stejnopodmětý, ačkoliv ne jako typicky stejnopodmětý. Autora mohla při výběru tohoto přechodníku ovlivnit homonymnost druhého možného tvaru

⁷¹ Dle SSJČ nářečně 'zdržet se někde a muset jít potmě domů'.

⁷² „Za stejnopodmětí pokládáme takové TC [přechodníkové konstrukce, dopl. J. P.], které by po transformaci ve větu měly stejný podmět jako přísudkové VF, které determinují.“ (Dvořák 1983: 16).

zůstavuje (jenž by se shodoval s podmětem *tisíc*).

Chybně použitý přechodník použila čtenářka K + JH Anna Benešová z Hradce Králové II ve svém dopise redakci, který byl zveřejněn v rubrice Z redakční pošty: „Bohužel i v zimě se po horách pohybuje nejraději sama, **nedbaje** našeho příkladu (...).“ (Benešová 1985). Náležitě by bylo *nedbajíc*; čtenářčin dopis pravděpodobně neprošel jazykovou redakcí.

4.4.3 Část vzorku III

V části vzorku III se nachází celkem 13 přechodníků; 11 výskytů připadá na přechodník přítomný sloves nedokonavých, po jednom mají oba druhy trpného přechodníku.

	PřNed	Přdok	MinDok	MinNed	TrpPřít	TrpMin
Počet	11	0	0	0	1	1
Podíl v %	84,62	0	0	0	7,69	7,69

Tab. č. 7: Přechodníky v části vzorku III

Graf č. 3: Podíl jednotlivých druhů přechodníku v části vzorku III

Přechodník trpný minulý použil v článku Zvonice a zvoničky: Zaniklé zvonice v Podkrkonoší Jiří Dvořák: „Některé obecní zvoničky nepřežily dobu po obou světových válkách, kdy – **byvši** rekvizicemi **připraveny** o zvony – zpustly a byly zbourány.“ (Dvořák 2004). Přechodníková konstrukce je zde interpunkčně oddělena méně typicky pomlčkami.

Přechodník trpný přítomný pak použil ve svém fejetonu Místo, které mám rád František Procházka, ovšem chybně, neřídě se požadavkem stejnopodmětosti: „**Jsa odchován** šumavským pohořím, představovaly pro mě tehdy Krkonoše vskutku ‚obří hory‘.“ (Procházka 2004).

V části vzorku III jsem zaznamenal také chybné použití přechodníku přítomného sloves nedokonavých, navíc bez interpunkce, která by zde byla díky rozvitosti konstrukce na místě: „Pomalou **usrkávajíc** Kozla jsem přemýšlel (...).“ (Mrva 2004). Náležité použití by bylo *usrkávaje*, nekodifikované je také použití velkého písmena ve slově *Kozla* – v tomto případě dochází k apelativizaci: *usrkávajíc kozla (plzeň, krakonoše, ježka, pernštejna...)*. Autor fejetonisticky laděného článku *Bourovec pózoval jako mandelinka* v rubrice *Jak jsem zmáčkl spoušť* František Mrva použil „nejlákavější“ tvar, totiž pro f. a n. sg.; přechodník použil zřejmě z důvodu stylizačních, článek je psán s fejetonistickým nádechem. V tomto textu je pak ještě jedna chyba – v psaní velkých písmen: „se na Jizerce vyskytuje **Bourovec jetelový**“ (tamtéž).

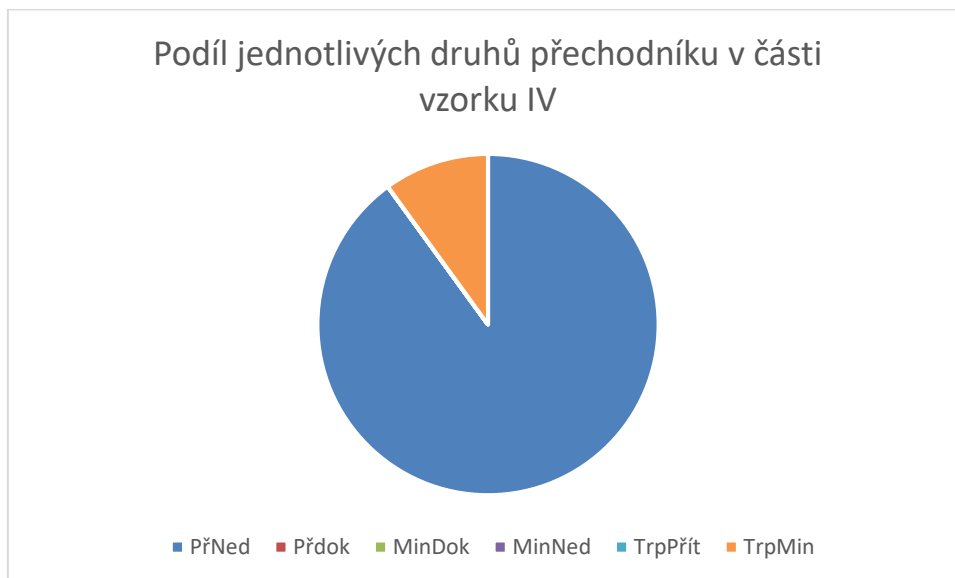
Dva přechodníky přítomné sloves nedokonavých (náležitě použité) se vyskytují v překladu z němčiny: v zápiscích chudého německého horala Josefa Umanna z Rokytnice nad Jizerou, které přeložila Christa Petrásková. „**Smějice se**, skoro v jícnu smrti, tančí brusiči, vysmívají se tuberkulóze (...).“ (Umann 2004) a „(...) a museli jsme se snažit získat kousek místa, na kterém jsme, **ležíce** nebo skrčeni na bobku, mohli vzpomínat (...).“ (tamtéž). Zde by bylo zajímavé porovnat překlad s originálem.

4.4.4 Část vzorku IV

V části vzorku IV jsem našel celkem 20 přechodníků, z nichž 18 bylo přechodníků přítomných sloves nedokonavých a dva byly přechodníky trpné minulé. Všechny jsou užity správně, dle kodifikace. Mezi 18 přechodníky přítomných sloves nedokonavých je jediný tvořený souborem formantů *-a/-ouc/-ouce (jsa)* a také jeden, který je homonymní s tvarem 3. os. sg. ind. prez. akt (*naplňuje*). 17 přechodníků bylo použito v útvarech, které jsem označil za populárně-naučné články (všechny od Aleše Suka), jeden v článku s reportážními prvky, jeden ve fejetonu (což je dle odborné literatury jejich typické užití), jeden v nekrologu.

	PřNed	Přdok	MinDok	MinNed	TrpPřít	TrpMin
Počet	18	0	0	0	0	2
Podíl v %	90,00	0	0	0	0	10,00

Tab. č. 8: Přechodníky v části vzorku IV

Graf č. 4: Podíl jednotlivých druhů přechodníku v části vzorku IV

jsa: Přechodník *jsa* použil Vladimír Wolf v nekrologu malíře Jiřího Škopka: „Své jubileum, *jsa* vážně *nemocen*, přežil jen o pár týdnů.“ (Wolf 2018). Přechodníková konstrukce je rozvita a oddělena z obou stran čárkou.

maje, čekajíce, lebedíce si: Tyto tři přechodníky přítomné sloves dokonavých použil v článku Jak jsme tumlovali na ski bez sněhu Aleš Suk (o jeho osobitém stylu více v kapitole 4.5.4). Všechny tři jsou použity správně a náležitě, jejich funkční užití je stylistické. Všechny tři přechodníky jsou rozvité a oddělené od přísudkové části věty čárkou: „**Maje** dostatek financí, může trénovat na ledovcích (...).“ (Suk 2018); „První nedočkavci se vrhali do stop, **čekajíce** prvotřídní skluz.“; „(...) přihazovali slušný počet kousků z jiné hraně, **lebedíce si**, kolik lyžaři ušetří (...).“ (tamtéž).

brumlajíc, asistujíc: Tyto dva přechodníky přítomné sloves nedokonavých použil Aleš Suk v článku o Karolíně Erbanové: „Ani ne dvouletá kroužila (...), **brumlajíc** opakovaně ‚já šama, já šama‘. (...) Koučové a rodiče se mají co ohánět, **asistujíc** při dceřině neutuchající žízni po pohybu.“ (Suk 2018b). Oba přechodníky jsou rozvité a odděleny čárkou.

byv přistižen a upozorněn: Tento trpný přechodník minulý s koordinovanými příčestími sloves dokonavých použil Aleš Suk v článku Pohádka o Remsovi: „Poté, **byv přistižen** trenérem po dopoledním tréninku v hotelu Lomnice, jak lemtá zlatý mok, a důrazně **upozorněn**, že je to první a poslední výstraha, nedbal, hřích opakoval, z družstva byl vyloučen a jeho talent vyšuměl.“ (Suk 2018c). Přechodník označuje děj završený/celistvý před dějem přísudku (byl přistižen a důrazně upozorněn, přesto nedbal – jedná se o poměr přípustkový). Netypické je použití koordinovaných přechodníků trpných (s elidovaným přechodníkem *byv* u druhého).

nemaje, přestupuje: Opět se jedná o přechodníky v textu Aleše Suka, oba jsou to přechodníky přítomné sloves nedokonavých. „**Nemaje** pokdy se rozkoukat, přestupuje v roce 1963 plně do sféry profi trenériny.“ (Suk 2019). Přechodníková konstrukce je rozvita, oddělena čárkou. Druhý přechodník (*naplňuje*) je jediným přechodníkem homonymním s tvarem 3. os. sg. ind. prez. v části vzorku IV: „Vždycky se vrátil, **naplňuje** životní krédo z titulku.“ (tamtéž). Tvarová nezřetelnost je zde „vyvážena“ přísudkem v minulém čase (*vrátil se*).

odstrkujice se, držíce: Tyto dva přechodníky jsou součástí citace z Časopisu turistů z roku 1894, již použil Aleš Suk v článku První mistrovství Čech obrazem. „Při každém postrku nabudeme zvýšené rychlosti, kterouž ještě zvyšovati můžeme, **odstrkujice se** holí. (...) nohy těsně podle sebe **držíce**, vlastní vahou poletíme střelhitě dolů, zvláště po omrzlém sněhu.“ (Suk 2019b). Oba přechodníky v citaci jsou rozvity, přechodníkové konstrukce jsou připojeny ke zbytku věty čárkou.

skrývající se: Tento přechodník přítomný sloves nedokonavých je použit v článku s reportážními prvky (rubrika Horskou pěšinou) Jany Tesařové: „Také dnes využíváme jeho zázemí, **skrývající se** před mokrým sněhem a větrem.“ (Tesařová 2019). Toto použití se mi zdá víceméně automatizované, bez stylistických aspirací.

byv odvolán, maje, zajímaje se: Aleš Suk v článku o lyžařském trenérovi Jaroslavovi Honců použil v jednom souvětí jak přechodník trpný minulý (s příčestím slovesa dokonavého), tak přechodník přítomný sloves nedokonavých: „**Byv odvolán** z reprezentace uvedl, že chce pokračovat v trenérské práci, **maje** několik nabídek z ciziny.“ (Suk 2019c). Přechodníková konstrukce s trpným přechodníkem není oddělena čárkou, ačkoliv je rozvita (byť pouze jedním větným členem), druhá, též rozvita, oddělena je – u ní je oddělení více žádoucí, i kvůli tomu, že se jedná o poměr důvodový. Ve stejném článku pak je i přechodník

zajímaje se: „Honců, čile se **zajímaje** o zdroje a novinky (...) dostává na katedře (...).“ (tamtéž). Tvar je použit náležitě.

4.5. Rozbor nalezených dialektismů

V této kapitole popíši různá vybraná použití podkrkonošských dialektismů v jednotlivých částech vzorku.

4.5.1 Část vzorku I

Z první části vzorku (část vzorku I) jsem vyexcerpoval celkem 249 dialektismů (podkrkonošských). 167 z nich bylo hláskoslovných, 50 lexikálních, 11 slovtvorných, 10 hláskoslovně-slovtvorných, 9 lexikálně-hláskoslovných a 2 morfologické. 193 (77,51 % (!)) ze všech dialektismů jsem našel v poudačkách, které se v této části vzorku vyskytly: Zerno jako slepičí vejce⁷³, Štěpanickéj falář, Hromskéj protiva⁷⁴. Kvůli absenci článků věnujících se tradičním řemeslům a výrobě jsou v části vzorku I pouze tři dialektismy patřící do vrstvy řemeslnického a výrobního názvosloví (*zatěranda*, *potěranda*, *caperniš*); pouhý jediný výskyt jsem zaznamenal u etnografismů (*vápeničky*). 71 dialektismů bylo použito v přímé řeči (zejména v promluvách postav v poudačkách; 12 z toho odlišeno v přímé řeči uvozovkami), dva byly použity v uvozovkách (mimo přímé řeči). Tři dialektismy jsou citace z jiných textů. Objevují se i dialektická vlastní jména: *Kokrháč*, *Poustka*, *Doleštěpanice*.

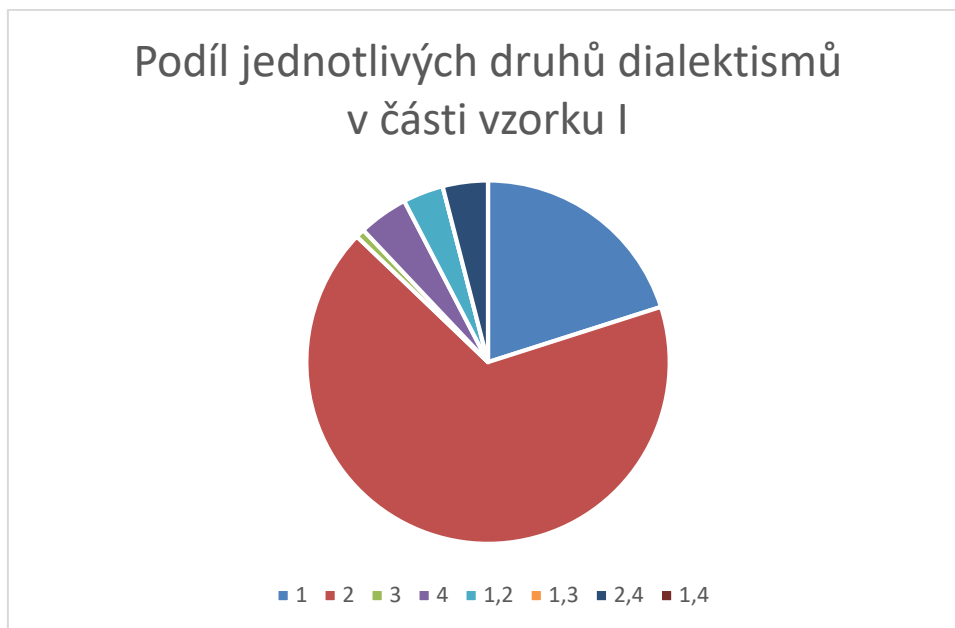
	1	2	3	4	1,2	1,3	2,4	1,4
Počet	50	167	2	11	9	0	10	0
Podíl v %	20,08	67,07	0,80	4,42	3,61	0	4,02	0

Tab. č. 9: Dialektismy v části vzorku I⁷⁵

⁷³ Jedná se o povídku L. N. Tolstého, přeepsanou (předpokládám, že z českého překladu) malířem Františkem Kavánem, rodákem z Víchovské Lhoty u Jilemnice. Knižně vyšel soubor Tolstého povídek přeložených Kavánem v roce 1902 (Tolstoj 1902). Dostupné z: texty.citanka.cz/tolstoj/zerno.html.

⁷⁴ Autorem těchto dvou poudaček je František Vodseďálek; narozen 1901 v Kundraticích, celé dětství a mládí však prožil v Mříčné u Jilemnice. Vyučil se zedníkem a pracoval celý život na dráze, na písmáckou dráhu se dal ve svých šedesáti letech (Burjáněk 1978: 26).

⁷⁵ 1 – lexikální; 2 – hláskoslovné; 3 – morfologické; 4 – slovtvorné, 1,2 – lexikálně-hláskoslovné; 1,3 – lexikálně-morfologické; 2, 4 – hláskoslovně-slovtvorné; 1,4 lexikálně-slovtvorné. Tyto číselné kódy používám i v dalších tabulkách v práci.

Graf č. 5: Podíl jednotlivých druhů dialektismů v části vzorku I

přijďte pobejt, přijďte pobejt: Fejeton Jiřího Sehnala, tehdejšího šéfredaktora K + JH, obsahuje dialektismus již v titulku: *Přijďte pobejt!* (SPN uvádí spojení *Přite pobejt* ve významu ‘na kratší sousedskou návštěvu’ (SPN: 271)). První část spojení je pospisovnělá, ale přesto tento prostředek počítám jako dialektismus, stejně tak jeho vtipnou aktualizaci v textu fejetonu: „O to víc se divím, že se dosud reklamní slogan Krkonošských hotelů (původně staré krkonošské rčení, vyjadřující štedrost a pohostinnost tamních obyvatel) nevyrovnal s duchem doby (...) a tak by mělo na prospektech zcela určitě stát – **PŘIJEĎTE POBEJT!**“ (Sehnal 1970). Obrat *přijďte pobejt* dosud žije, a to i díky reklamním sloganům tohoto starého prostředku využívajícím. V korpusu Syn2015 po zadání hesla *pobejt* nalezneme celkem 11 výskytů, přičemž ve spojení *přijďte/přidďte pobejt* je použito čtyřikrát. Zajímavý je tento doklad z Respektu (rok 2012): „Jasně základy. Přijďte pobejt – come and enjoy. Nápis v krkonošské angličtině na ceduli na hlavní ulici nám říká, že v Peci je pěkně. Pojdme to tedy zkontrolovat.“ (Křen et al. 2015). *Přijďte pobejt* je také součástí názvu spolku MAS „Přijďte pobejt“, z. s., působící na Jilemnicku⁷⁶.

Poněkud neobvyklé je použití dialektismů v článku J. Horáčka Štěpanice–Nístějka–Navarov: „Jdou mimo Jindrovu skálu, odkud už od nepaměti vrány nosí děťátka mezi naše horáky ať ,**perší** či **neperší**, ať **merzne** nebo je zima, že by psa vod **chalpy** nevyhnal‘. Jen projdou takovouto zástěrkou lesa a na samém konci průsek, že vidíš až na

⁷⁶ Oficiální stránky: <http://www.maspridtepobejt.cz/index.php?lang=cz>.

Kokerháč, a **chalpa** – **Poustka** tam říkají. A věřte nevěřte, tam prej bydlela ercbaba Dontouka, co čerta v neckách vyprala a usušila ,na **bille**‘, až byl bílej jako anděl.“ (Horáček 1970). Slova, která jsem označil za dialektismy, jsou v citaci vytučněna. Šest jich je hláskoslovných (*perší*, *neperší*, *merzne*, *chalpy*, *chalpa*, *bille*), jeden hláskoslovně-lexikální (*Kokerháč* – dle SPN Kokerháč, Kokerháč = ‘vrch v Krkonoších’; jedná se o název hory Kotel (SPN: 172)) a jeden lexikální: *Poustka* (dle SPN poustka = ‘samota, odlehlé stavení, též místní jméno’ (SPN: 286)). Slovo *ercbaba* jsem jako dialektismus nehodnotil, SPN jej neuvádí. Článek je jinak napsán spisovným jazykem, popisuje valdštejnské náhrobní kameny v hornoštěpanickém kostele. Citovaný výňatek je úvodem článku, autor tak zřejmě chtěl navodit „krkonošskou atmosféru“, stylizační funkci nasvědčuje i použití uvozovek v pasážích, kde se dialektismy vyskytují. Za pozornost stojí i obecněčeské jevy v nářeční promluvě: *prej*, *bílej* a jev svč: odraz výslovnosti neslabičného *u* ve slově *Dontouka*.

lyžníků, **poudaček**: Článek Jak se v 19. století cestovalo do Krkonoš, který zpracoval dle paměti Václava Vladivoje Tomka (v článku psáno dle W. W. Tomka, tj. dle pravopisu před skladnou opravou) František Jirásko, se nacházejí dva lexikální dialektismy: „Však se jejich pohodlní uživatelé dostali i do **poudaček** (...) ještě před invazí **lyžníků**“ (Jirásko 1970). Zatímco *poudačky* jsou použity bez uvozovek, *lyžníci* jsou odlišeni uvozovkami. Jedná se mimochodem o první zaznamenaný doklad slova *lyžník* v mém výzkumu.

budařské: Slovo *budařské* ve zprávě o vyhoření Klínové boudy jsem označil jako dialektismus, neboť je utvořeno od lexikálního dialektismu *budař*. Jedná se však o nepřesné (nebo minimálně o málo běžné) použití tohoto slova – běžně se hovoří o *budním* hospodářství, nikoli o *budařském*⁷⁷.

V reportážním článku Josefa Rodra o návštěvě v pražském domě Josefa Štefana Kubína⁷⁸ (která se odehrála v první polovině 60. let, Kubín zemřel v roce 1965) jsou použity tyto dialektismy: „(...) aby si do úst ,**sterkal smerkový perkýnko**‘ (...)“ (Rodr 1971) a „(...) tak nábožně a **pošetmo** svěřovala pohádku za pohádkou (...). (...) Nebo jak se udělal žalárníkem, jak chrastil **rundelem** klíčů (...)“ (tamtéž). Zatímco první použití je v řeči autorské a dokladuje, parafrázujíc ji, známou – až karikovanou – „vzorovou“ větu

⁷⁷ Viz třeba odborný článek Olgy Hartmanové Budní hospodářství v Krkonoších z pohledu archeologie (Hartmanová 2005).

⁷⁸ Více o J. Š. Kubínovi v kapitole 2.5.1 Podkrkonošské nářečí.

podkrkonošského nářečí „(U Merklouě/ U Drškouje⁷⁹) perší na smerkový perkýnko“⁸⁰, druhé je v Kubínově přímé řeči, kde používá jeden slovotvorný (*pošetmo*) a jeden lexikální (*rundel*) dialektismus. Kubín pak používá i zajímavé okazionalismy *kolejka* (tramvaj) a *bařka* (dýmka), ty však dialektismy nejsou.

Ve zprávě v rubrice Krátké zprávy pojednávající o zaniklém mazáckém a mechovnickém⁸¹ řemesle najdeme dialektismy patřící do vrstvy řemeslnického názvosloví, zde o to cennější, neboť na rozdíl od domácího tkalcovství, sklářství či perletářství se jedná o řemeslo takřka neznámé. „**Mechovníci** měli pro svá náradí i zajímavá jména, jako například **zatěřanda**, **potěřanda**, **caperniš**, lajmetka apod.“ (Hladík 1971). Slova *mazák* a *mechovník* jsou taktéž dialektismy, nepatřící ovšem do vrstvy řemeslnického názvosloví, označující vykonavatele těchto řemesel. Slovo *lajmetka* SPN neuvádí.

Nářeční prvky jsou použity také v cestopisném článku Putování na Sněžku, které dle cestopisu Františka Nečáska (napsaného z roku 1828, vydaného roku 1836) zpracoval Alois Bulušek. Dialektismy Nečásek použil ve svém cestopise, psaném jinak knižním jazykem (výjimkou je třeba slova *vejš*, *capart*), dost možná bez stylizačních záměrů – sám byl totiž z Vysokého nad Jizerou, patřícího do oblasti podkrkonošského nářečí. Přímá řeč medika Janinského, pobratima Nečáskova na cestách: „Proto jej lidé **klečiště** nazývají. Jak milé je **pobyť** na horách.“ (Bulušek 1971). Již v autorském pásmu se nachází tato věta: „Zabloudili jsme z cesty a přišli jsme mezi **klečiště** a **bahnišťata**. Celičkou hodinu jsme se **hájem** po kolena vyschlým (...).“ (tamtéž). Kromě těchto slovotvorných (*klečiště*, *bahnišťata*) a lexikálních (*pobyť*, *hájem* – ten je frekvenčním dialektismem, uvádí jej i SPN (SPN: 115)) se objevuje ještě jeden lexikální – *másnice*.

kobert: Jeden dialektismus se vyskytl i v otištěné básni Josefa Rösslera-Ořovského, který, ač Pražan, jej použil v básni, kterou zapsal do staniční knihy na Martinově boudě (či na Dvoračkách) a věnoval ji „Alši Bernardu-Lyžcovi“; uvedu její jeden verš: „Akonitem otráven, **kobert**, upad na kámen“. (Janalík 1971). Slovo *kobert* je hláskoslovným

---

⁷⁹ S různými variantami odrazu výslovnosti neslabičného *u*, často však i bez něj: *V Merklouě/Deržkově perší na smerkový perkýnko*. Od svého otce znám tuto větu pospisovnělou: „V Merklouě pěršelo na smérkové perkénko“. Tu možná způsobila asimilace koncovek s dlouze vyslovovanými (původně však jen průvodními) vokály *e*.

⁸⁰ Viz třeba text Vzpomínka na „merklouský ochotníky“ Marie Kubátové v publikaci Malované opony (Bláha 2017: 198); věta je citována i v hesle Benecko na Wikipedii (Wikipedia, heslo Benecko 2019), objevil jsem ji i v diskusi na serveru eMimino (eMimino 2019).

⁸¹ Mazáci (mazači) vymazávali spáry roubených stavení, mechovníci (mechováči) ucpávali mezery mezi trámy roubených stavení.

dialektismem (ve slově *kobrtnout* je průvodní vokál *e*), slovo *akonit* je Ořovského okazionalismus, utvořený zřejmě z latinského názvu oměje *Aconitus*. Použití dialektismu je zde jasně stylizační.

Ve stejném článku, jako je citována Ořovského veršovánka, je pak i veršovánka psaná v hanáckém nářečí (sic!) (jedná se také o zápis do staniční knihy, tentokrát na Petrově boudě z roku 1921), pisatel byl nepochybně hostem z Hané. Autor článku František Janalík uvozuje báseň slovy: „Výpisky uzavřeme návštěvou Hanáků na horách, což tenkrát byl prý div divocí. Jeden z nich se rozkéal a 15. září 1921 napsal na Petrovce báseň:“ (tamtéž). Pro zajímavost zde celou báseň citovanou v článku uvedu: „Kopec Sněžka, páne – to je věška! / skoro jak Svaté Kopeček. / Dež to lezo po tem kameňo, / řepa, ječmeň to není k viděňo! / Nésó tady žádný gronte, / jenom bóde pro vagabonte, / co to po horách běhajó / a žádnó práco nemajó. / Není tu nic pro Hanáka, / to je jenom pro lajdáka, / šak povídám jož toho moc, / rač bodo spať, dobró noc.“ Z roku 1909 pak ještě pochází tento zápis, taktéž v hanáckém nářečí. „Do smrti smrt'oci nezapomeno na krásný Krkonoše. Přešli sme pěške z Vrajtu do Jánskejch lázní. Z odsot' přes Pecer, Sněžko, Věbrovó cestó až semka do Martinové bóde. Dále Pánbo dočkat', hospořádáme zase za rok vélet sem, aj debe kameni a šedla padali.“ (tamtéž). Tyto dialektismy nejsou podkrkonošské, dále s nimi tedy nepracují, ale jako zajímavost jsem je zde uvedl, neboť jejich výskyt v periodiku regionálně zaměřeném na Krkonoše je překvapivý.

V článku, jenž je stylizován jako reportáž z návštěvy Věnceslava Metelky (a jako rozhovor s ním), vlasteneckého učitele z Vysokého nad Jizerou⁸², jsem očekával vyšší výskyt nářečních prvků, našel jsem jich dohromady sedm: morfologický *hora* ve spojení *vítám vás na hora*, (*hora* jako tvar 1. pád pl. (pomnožné) uvádí i SPN, SPN: 131), lexikálně-hláskoslovný *hak*, slovtvorný *zouplna* a tyto lexikální: *štemovat*, *zemčat* (*zemčata*), *tejrač*.

V poudačce Zerno jako slepičí vejce se vyskytují zejména dialektismy hláskoslovné: slova se skupinou *dn > nn* (*jennou*, *žánnej*), *dl > ll* (*přivelli*), infinitivy jsou v této poudačce zakončeny vždy na *-t'* (*spolehat'*, *bejt'*), dále nepřehlasované podoby přičestí minulého (*hled'ali*, *slyšal*), průvodní vokál u slabikotvorného *r, l* (*muderce*, *sterži*, *zerno*, *tverčí*), slova se skupinou *bn > mn* (*dromný*), jako dialektismus jsem hodnotil i slovo *bella* (za *berla*) a také *vňuk* (jako variantu k *mňuk*, jež uvádí SPN). Z lexikálních se pak v této poudačce

---

⁸² Z jeho zápisků čerpal K. V. Rais při psaní Zapadlých vlastenců.

objevuje: *čemesně, berčně, kale* (poslední jmenovaný je frekvenční).

Ve Vodsed'álových poudačkách Hromskej protiva a Štěpanickej falář se objevují tyto hláskoslovné dialektismy (podobně jako u Kavána): slova se skupinami *dn > nn* (*jennoho, zjennal*), *dl > ll* (*spallo, mollení*), *vje > je* (*sjetě, sjecký*); dále slova s průvodním vokálem u slabikotvorného *r, l* (*smerti smert'ouci*⁸³, *terni, pimperlou*), nepřehlasovaná přičestí minulé (*nederžal, sed'al*). Vodsed'álek použil i dialektismy slovotvorné: *pívištěte, na polištatech* a lexikální: *čpáry, (v) nekleči, hořeštěpanckej, Dole- i Hořeštěpancích*⁸⁴, (*z*) *Doleštěpanic*. Doklad *hořeštěpanckej* je přídavné jméno od dialektismu *Hořeštěpance*, který (stejně jako *Doleštěpance*) uvádí SPN, hodnotím jej tedy jako dialektismus. Úsměvná je Vodsed'álova hra se slovy *zima* a *zejma* (*zima* 'chladno', *zejma* 'roční období'): „(...) je na horách půl roku **zima** a půl roku **zejma**.“ (Vodsed'álek 1971). Jako dialektismus hodnotím pouze slovo *zejma* (jako hláskoslovný). Je dobré podotknout, že poudačky jsou psány celé v nářečí – kromě podkrkonošských dialektismů se v nich pochopitelně vyskytují i dialektismy vlastní celé severovýchodočeské podskupině, jakož i jevy vlastní všem českým nářečím v užším smyslu, těmi se však v souladu s tématem práce nezabývám.

4.5.2 Část vzorku II

Z druhé části vzorku (část vzorku II) jsem vyexcerpoval celkem 221 dialektismů: 166 lexikálních, 38 hláskoslovných, 5 lexikálně-morfologických, 6 slovotvorných, jeden morfologický, tři lexikálně-hláskoslovné a dva hláskoslovně-slovotvorné. Vysoký počet lexikálních dialektismů (přes 75 %) ve vzorku souvisí s výskytem článků o domácím tkalcovství, o kolářství a článků o horských bylinách. 47 dialektismů patří do řemeslnického a výrobního názvosloví, tři mezi etnografismy (*třasák, kajda*). 30 jich je použito v přímé řeči (dva z toho odlišeny uvozovkami), uvozeny uvozovkami jsou také dva dialektismy mimo přímé řeči. Šest dialektismů obsahují různé citace z jiných textů, devět dialektismů jsou vlastní jména (pět výskytů připadá z toho na *Kokrháč*). Nízký podíl hláskoslovných dialektismů (ve srovnání s částmi vzorku I a III) je dán absencí poudaček.

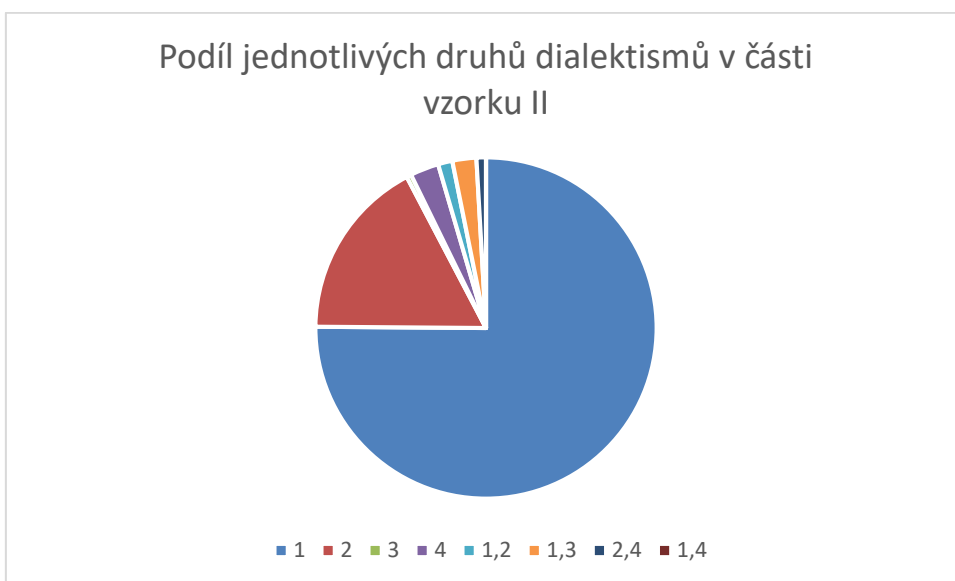
---

⁸³ Zde se jedná o příklad tzv. hebrejského superlativu. Stejný superlativ je pak výše v citaci hanáckého zápisu v budní knize: *smrti smrt'óci*.

⁸⁴ Ten jsem bral jako jeden výskyt.

	1	2	3	4	1,2	1,3	2,4	1,4
Počet	166	38	1	6	3	5	2	0
Podíl v %	75,12	17,19	0,45	2,71	1,36	2,27	0,90	0

Tab. č. 10: Dialektismy v části vzorku II

Graf č. 6: Podíl jednotlivých druhů dialektismů v části vzorku II

V lyricky laděném článku Miloše Gerstnera Povídání o vodě jsem našel vícero dialektismů: „Na **kopné** půdě lidé (...)“ (Gerstner 1985), dále „(...) rozkvetou **kvokačky** (bledule), budou žloutnout mokryše a **máslo** (...)“ (tamtéž). *Máslo* je nářeční výraz pro blatouch bahenní (SPN: 214). Dále se ve stejném textu objevují lexikální dialektismy *čemerky*, *chlapice*, *mlíšnice* (v uvozovkách, s vysvětlením „kamenné sklípky“), hláskoslovný *skřípka* (ta v přímé řeči), dále třikrát použité slovo *násep* (femininum, zařadil jsem mezi lexikálně-tvaroslovné dialektismy), *hnojnice* a *korčák* (oba lexikální dialektismy v uvozovkách). Uvedu zde ještě tuto větu: „U chalupy na **struhu** nasadil žlábek vysekaný z rovné smrkové **švihouky**‘ (dlouhý rovný kmen, nepříliš silný) a o dno ‚korta‘ zazvonila voda. (...) Korto, jinak i koryto, bylo vydlabáno (...)“ (Gerstner 1985). V této větě vidíme hláskoslovný dialektismus *struha* (SPN: struha = ‘strouha, potok’, SsJČ uvádí jako oblastní moravské (SPN: 355)), dále slovo *švihouka* (SPN: švihofka, švihouka = ‘vysoký štíhlý strom’ SPN: 384) – s odrazem výslovnosti neslabičného *u* – to je pak v článku použito ještě

jednou. Zaujalo mně slovo *korto*, které autor používá jako variantu ke slově *koryto*, SPN jej však neuvádí a hláskoslovné změny nejsou typické pro podkrkonošské nářečí, proto jsem jej jako dialektismus neoznačil. Slovo *bahýnka* ve významu ‘rozbahnělá louka’, z níž se jíme voda („horáci těmto zahrádkám říkají bahýnka“) jsem taktéž jako dialektismus nebral, poněvadž jej SPN neuvádí. Autor článku, Miloš Gerstner, (nar. 1915 ve Vrchlabí) vyrůstal na Benecku, byl folkloristou a etnografem Krkonošského muzea⁸⁵. Dialektismy použité v článku (jinak psaném spisovně) ukazují na Gerstnerovu odbornou práci, nelze předpokládat, že by je byl použil jako nářeční mluvčí – i když s nářečím jistojistě díky svému původu přišel do styku. Povšimnutíhodná pak je jeho práce s uvozovkami – zatímco některé dialektismy uzavírá do uvozovek (*mlišnice*, *švihouka*), některé ne – v tomto článku jsou uvozovkami uvozeny pouze dialektismy s hláskoslovnou změnou, lexikální ne.

Stejný autor pak psal do pravidelné rubriky Pověsti zpod Žalého. V textu O bábě Biričce pak používá také nářeční prvky, i když text není stylizován jako „pravá“ poudačka – není totiž psán celý v nářečí. Cituji tuto větu: „Jen v chaloupkách bláhovců se usadila ,**heftyka**‘ a vodnatelnost nebo slabost ducha a srdce, které se říkalo ,**teskliuka**‘.“ (Gerstner 1985b). Zde je jeden dialektismus lexikální a jeden lexikálně-hláskoslovný. Další lexikální dialektismy, jichž Gerstner použil, jsou: *pobyti*, *horátnost*, *černé jahody*, *jamroval*, *biteroval*, *kvelb* (‘komora’), (krávy) *zmetaly*, *heftyka*, dále ještě frazeologismus *nemít pokladek*: „Slíbila, že bude vochlovat len a po chalupách příst, ale nikde neměla ,**pokladek**‘.“ (tamtéž). (SPN uvádí: nemá pokladek = ‘nemá stání, nemá výdrž’, a to s exemplifikací právě mnou nalezené věty (SPN: 277)). V textu se pak ještě vyskytne dvakrát morfologický dialektismus (*na*) *hora*, jeden lexikálně-hláskoslovný (*na*) *náspi* a jeden hláskoslovný (*skřípka*), zaujme také zastaralý výraz *bytovat*. Kontrast spisovného jazyka a použitých dialektismů v Gerstnerově „kvazipoudačce“ ilustruje tato věta: „Nesu ho **na hora** a zakleji ho tam na sto padesát roků.“ (Gerstner 1985b), kde se vedle sebe objevuje morfologický dialektismus (*na*) *hora* a vypjatě spisovný tvar *zakleji*.

Zůstaneme-li ještě u Gerstnerových Pověstí zpod Žalého, v díle nazvaném O štvání nalezneme dialektismus lexikálně-hláskoslovný *diuničit*, použitý v uvozovkách, a také lexikální dialektismus *marokán*: „**Diuničil** si v té chalupě (...), byl to **marokán**.“ (Gerstner 1985c). Miloš Gerstner je také autorem článku Povídání o kalcovině, které vyšlo ve dvou pokračováních ve dvou číslech. V něm se vyskytuje mnoho lexikálních dialektismů patřících

---

⁸⁵ O Miloši Gerstnerovi třeba na stránkách Městského úřadu Vrchlabí (MÚ Vrchlabí: Miloš Gerstner 2019).

mezi tkalcovské názvosloví: *lifruňk, pŭlník, pačák, prošlup, šnorc, galírunk, kleplík, překládka, fok, koule, mašinka, posta, stativa, cylindr, žakárek, jehly, střeva, šteník, konštuk, deška, štarec, kobyla* – jedná se většinou o názvy částí tkalcovského stavu nebo jeho typů (*pŭlník, pačák, žakárek*). Kromě nich se pak objevuje v člancích mnohokrát hláskoslovný dialektismus *kalcovina* a dále lexikálně-hláskoslovný *šiškouka*, lexikální *rezkovačka, šťáklví, medián*. Posledně uvedený je příkladem, jak se zachází s dialektismy v jinak spisovném textu – dochází k „zespisovnění“ jejich grafické podoby – SPN uvádí *mediján, medik, medikán* (SPN: 217). Původce textu použil i frazeologický dialektismus *spadnout z háku* (dle SPN *spadlo mu z háku* = ‘namohl si záda’ (SPN: 116)): „(...) navíc jí **spadlo z háku** (ústřel), ale na bolest (...)“ (Gerstner 1985d). Slovo *Hadaři* (‘červenokosteletí tkalci’) jsem jako podkrkonošský dialektismus nehodnotil, neboť jej SPN neuvádí (jinak různé obyvatelské přezdívky uvádí vcelku hojně). V přímé řeči (kterou promlouvá tkalcova manželka) používá Gerstner hypokoristikon *Machče*, tvořené slovotvorným formantem *-če*, typickým pro podkrkonošskou oblast (zároveň zde dochází ke změně hláskové skupiny *řč > chč*), ve stejné větě pak je i tvar (*hod'*) *slepícŭm*, ten jsem jako podkrkonošský dialektismus nehodnotil, neboť neodpovídá podkrkonošským jevům.

Dialektismy v přímé řeči se vyskytují v článku z rubriky Krkonošská řemesla: Kolář, kde starý kolář Václav Stínil popisuje své řemeslo: „Břízy se takhle musely **lysovat'**. (...) A teď už si jen hraju s **hrabiš'atama** a **kosiš'atama**, sem tam ještě sanice k **rejdovačkám** (...).“ (Kubát 1985c). U lexikálního dialektismu *lysovat*, který je uvozen, na rozdíl od dalších v tomto článku v přímé řeči použitých, uvozovkami, nás zaujme jeho grafická podoba – *lysovat* s tvrdým *y*. To odpovídá jeho zespisovnění autorem článku (zde Miroslav Kubát), který šel při přepisu Stínilovy promluvy po etymologii: SPN uvádí: *lisovat/lisovat'* = ‘loupat kůru z kmenů jen místy, v lysinách’ (SPN: 205), je tedy zřejmé, že sloveso *lysovat/lisovat* souvisí se slovem *lylý*. Zbývá dodat, že dialektismy *kosiš'atama* a *hrabiš'atama* jsem zařadil mezi slovotvorné. Tyto dialektismy jsou odrazem živé nářeční slovní zásoby zpovídáného mluvčího.

Odraz živě používaného nářečí nabízí též reportáž Čestmíra Klosa Špinaví za bílými místy s podtitulem *Velká redakční expedice*, která zavádí čtenáře do jeskyňářského prostředí. Jinak spisovný jazyk reportáže zpestřují jeskyňářské slangismy – *šupna* (SSJČ uvádí *šupna* = ‘slang. šoupačka’, u šoupačky pak ‘žlab na spouštění kusového zboží’, šoupačka; není to dialektismus ve významu ‘kůlna, dřevník’) nebo *frepon* (‘pískovcový

tobogán’), expresivní *smůlovatý*, dále sekundární svč. délka „nabrat lopátkou“⁸⁶ a zejména dialektismus *tudlečky*. Ten je použit v mezititulku: „**Tudlečky** ne“, jeho použití je pak v následujícím odstavci vysvětleno takto: „S těžkým srdcem musel Mirek práce zastavit (*tudlečky*‘ je jeden z mnoha jeho živě užívaných nářečních tvarů) a začalo to znovu.“ (Klos 1985b).

Kerkonošich: Dialektismy se v K + JH objevují i v popisích fotografií a kreseb – dokládá to kresba Jana Antonína Pacáka⁸⁷ s názvem „U nás doma v **Kerkonošich**“ (Pacák 1985). Funkční užití je zde vcelku jasné – kresba má působit dojmem „krkonošskosti“, čemuž dopomáhá i slovo *Kerkonoše* s průvodním vokálem *e*, který je typickým znakem podkrkonošského nářečí.

Ve štůlni: Vlastní jméno, které jsem označil za dialektismus: „Spisovatel Pochop píše o studánce *Ve štůlni* pod lesem (...).“ (Gerstner 1985c). SPN uvádí: štůlna, štůlně = ‘štola, též pomístní jméno’, s exemplifikací *Ve Štůlni skutečně bejvali štoli* (SPN: 381).

4.5.3 Část vzorku III

Ve třetí části vzorku (část vzorku III) jsem vy excerpoval celkem 140 dialektismů: 78 hláskoslovných, 43 lexikálních, 16 slovotvorných, po jednom pak lexikálně-hláskoslovný, lexikálně-slovotvorný a hláskoslovně-slovotvorný. 96 nářečních prvků bylo použito v poudačkách (což je 68,57 %) Kláry Hoffmanové⁸⁸ Kdo přijde do nebe a Hnídčice, v nichž se vyskytly zejména dialektismy hláskoslovné. 17 dialektismů patří do výrobního a řemeslného názvosloví, etnografismus jsem žádný nenašel.

Uvedu zde příklady použitých dialektismů patřících mezi názvosloví řemesel a tradiční výroby: *šmelc*, *dvoukrátky*, *tříkrátky*, *bůstky*, *klemprda*, *kopalovka*, *maturovka*, *bavorák*. Tři dialektismy v části vzorku III patří mezi vlastní jména (*Kokrháč*, *Bílá Ančka* (‘smrt’)).

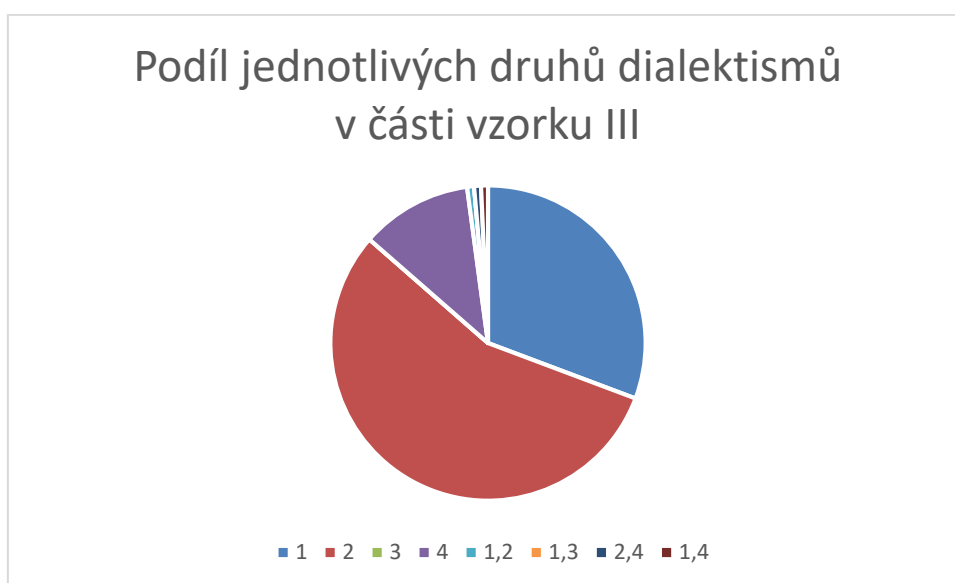
⁸⁶ Kteréžto slovo, žije po celý svůj život v Pardubicích, pravidelně doma slýchám.

⁸⁷ Znáám také jako Jeňýk Pacák; v letech 1965–1971 byl bubeníkem a flétnistou skupiny Olympic (uvádím čistě jako zajímavost).

⁸⁸ Klára Hoffmanová (nar. 1963) je zvěrolékařka a spisovatelka, žijící ve Velkých Hamrech. Napsala mimo jiné knížky poudaček Krakonošoviny a Vrdlouhání aneb Pravda o zázračném uzdravování. (Klára Hoffmanová 2019)

	1	2	3	4	1,2	1,3	2,4	1,4
Počet	43	78	0	16	1	0	1	1
Podíl v %	30,72	55,71	0	11,44	0,71	0	0,71	0,71

Tab. č. 11: Dialektismy v části vzorku III

Graf č. 7: Podíl jednotlivých druhů dialektismů v části vzorku III

V článku Nejmenší perličky světa – rokajl zachází jeho autorka Christa Petrásková zvláštním způsobem s uvozovkami u dialektismů; zatímco některé jimi odlišuje od ostatního textu, jiné ne: „Čeština má pro ně ještě mnoho dalších názvů: **šmelc**, sekané perličky či korálky, **dvoukrátky**, **tříkrátky**, šarlotky. (...) jim sekáči vymysleli krásné jméno **,bůstky‘**. (...) větší perličky jsou **,businy‘**. (...) dělník nasekal na **,klemprdě‘** 0,5 až 1 kg stéblin denně.“ (Petrásková 2004). Některá slova v citaci uvedená nejsou podkrkonošskými dialektismy, neuvádí je totiž SPN: *šarlotky*, *korálky*.

V článku o horských cestách použil Lubomír Jiříšně hláskoslovný dialektismus *veršku*: „(...) setkáte se při svém putování s různými druhy cest. Některé vedou do **veršku** či padají prudce do údolí (...).“ (Jiříšně 2004). Celý článek je jinak psán spisovným jazykem, tento doklad je jediným nářečním prvkem, jedná se zřejmě o stylizační záměr autora.

Vlastní jméno utvořené v Podkrkonoší nadměrně produktivním formantem *-išně* jsem našel v článku Zdeňka Fišery Tvrz ve Škodějově: „Tvrziště se nachází v západní části obce

Škodějova v místě zvaném **Rybničiště**. Tento krkonošský název dokládá bývalý rybník (...).“ (Fišera 2004). Vzhledem ke slovtvornému postupu – a také k autorovu konstatování, že se jedná o „krkonošský název“ –, jsem se rozhodl jej označit za dialektismus, a to slovtvorný.

Jeden dialektismus nalezneme i v překladu z němčiny – článek Christy Petráskové je překladem zápisků Josefa Umanna. „(...) pak jsem našel práci v Jiřetíně u Tanvaldu, u malého sklářského ‚**líferanta**‘ (dodavatele).“ (Umann 2004). Dialektismus je uvozen uvozovkami a jeho význam je vysvětlen v závorce. Bylo by zajímavé podívat se na německý originál.

Dialektické vlastní jméno použil ve fejetonisticky a lyricky laděném článku Betula čili bříza Josef Rodr. „Nikdy prý nenabral do očí tolik ‚majlandu‘, kolik mu ho v Krkonoších nasázel deštík nebo sám **Líbrcál** na jednu jedinou břízku. Co krůpěj, to stříbrňák... Co lístek, to bankocedule...“ (Rodr 2004). SPN uvádí pouze podoby *Líbrcák*, *Líbrcoul*, *Libercák* (vše ve významu ‚Rýbrcoul, Krakonoš‘ (SPN: 205)), slovo však hodnotím jako další variantu, tudíž dialektismus. Dokladem svérázného Rodrova slohu jsou i slova *majland*, *bankocedule*.

Ve dvou poudačkách Kláry Hoffmanové se vyskytují zejména dialektismy hláskoslovné. Jsou to: slova se skupinami *dl > ll* (*popalla*, *velle*, *nenapallo*), *dn > nn* (*najennou*, *žánný*, *poslenni*), infinitivy končící na *-t'* (*chrouť se*, *zajít'*, *sežrat'*; všechny infinitivy v textu jsou takto zakončeny), průvodní vokály u slabikotvorného *r*, *l* (*pelnou*, *Smertelným*, *Peter*, *perdelní*), původní nepřehlasované podoby přičestí minulého (*deržal*, *ležal*), změny skupin *bn > mn* (*velemnej*), výslovnost neslabičného *ɯ*⁸⁹ na začátku slov: (*uzít'*, *uzpomněl*, *ušecky*). (To jsem se rozhodl hodnotit jako podkrkonošský jev, neboť obecně svč. je pouze výslovnost *ɯ* na konci slabik, nikoliv na začátku slova.) Ze slovtvorných nalezneme slova *psiště*, *zasejc*, z lexikálních třeba *hudermanice*, *outor*, *cábrovat' se*, *piterovat'*, *zbůjnost*, *klůtnout' si*. Podkrkonošským jevům se však vymyká použití akuzativu m. a. pl. shodného s nominativem m. a. pl.: „hned volal doktora a *policajti*“. Tento jev je svč., podkrkonošská oblast je jediná v oblasti severovýchodních Čech, kde se neuplatňuje. Jeho použití v poudačce se tedy dá hodnotit jako autorčina nedůslednost.

---

⁸⁹ Respektive její grafický odraz.

4.5.4 Část vzorku IV

V části vzorku IV (čísla z let 2018 a 2019) jsem našel celkem 34 dialektismů: 17 dialektismů lexikálních, 6 hláskoslovných, 5 slovotvorných, 5 zařazených mezi lexikálně-slovotvorné a jeden morfologický. Ve zkoumaném vzorku není žádný text psaný celý v nářečí nebo s významnějším zastoupením dialektismů, neobjevuje se v něm žádná poudačka. 15 dialektismů použil ve svých textech Aleš Suk. Celkem devět dialektismů se vyskytlo v rozhovorech, konkrétně v odpovědích; osm z nich bylo v rozhovorech s pamětníky z regionu (tj. s nejstarší generací, u které se dá předpokládat nejvyšší znalost či aktivní používání dialektu), jeden pak použil v odpovědi historik Miloslav Bartoš, který byl⁹⁰ ovšem také příslušníkem nejstarší generace (narozen r. 1930). Jeden dialektismus vložil Aleš Suk do přímé řeči Evy Samkové (ročník 1993). Vy excerpoval jsem pouze jeden dialektismus patřící do vrstvy názvosloví místních řemesel a sklářské či textilní výroby, což bezesporu souvisí s tím, že ve vzorku se nenachází žádný článek věnující se tradičním řemeslům či výrobě (jak tomu bylo v částech vzorku I, II a III). Pouze dva nářeční prvky jsou od ostatního textu odlišeny použitím uvozovek (jeden v odpovědi v rozhovoru s pamětníkem), tři jsou pak citací ze starších textů (název poudačky Marie Kubátové, dvě z básně neznámého autora z roku 1938). Pozoruhodný je podíl dialektismů (10) spjatých s lyžováním (jsou to dialektismy pocházející z dob tvorby a ustalování lyžařského názvosloví): *lyžecké, lyžníkům, skije, skijácký, lyžba, lyžilo se, lyžci*. V této části vzorku se nevyskytuje dialektické vlastní jméno (ani *Kokrháč/Kokerháč*, který se vyskytl ve všech třech předchozích). Jelikož se jedná o vzorek zachycující současný stav nářečních prvků v médiích, podrobím bližšímu rozboru všechny dialektismy.

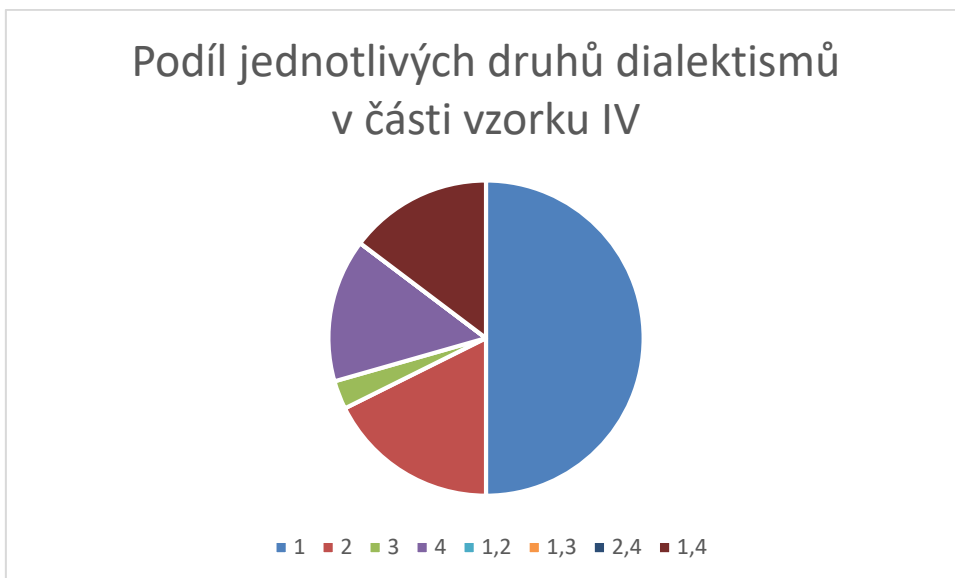
	1	2	3	4	1,2	1,3	2,4	1,4
Počet	17	6	1	5	0	0	0	5
Podíl v %	50,00	17,65	2,93	14,71	0	0	0	14,71

Tab. č. 12: Dialektismy v části vzorku IV

⁹⁰ Zemřel 12. února 2019, v únorovém čísle 2019 s ním ještě vyšel rozhovor, v němž použil citovaný dialektismus.

Podíl jednotlivých druhů dialektismů v části vzorku IV

Graf č. 8: Podíl jednotlivých druhů dialektismů v části vzorku IV

tumlovali se: Tento lexikální dialektismus je součástí titulku článku Aleše Suka *Jak jsme se tumlovali na ski bez sněhu* (Suk 2018). *Tumlovat se* znamená dle SPN ‘pospíchat, zprav. s prací’ (SPN: 397). Podle kontextu můžeme soudit, že autor článku v K + JH v tomto významu dialektismus použil: „Jak jsme pospíchali na ski (tj. lyže) bez sněhu.“ Článek totiž pojednává o pozdněletní a podzimní přípravě běžců na lyžích na náhradních površích – v období, kdy ještě neležel sníh. Funkční užití tohoto prostředku je stylizační – plně odpovídá autorově osobitému slohu (ve stejném článku nalezneme spojení jako *babky na mši, synové a vnuci hajdy na běžky; žízniví ctitelé a běžci na úzkých prkýnkách*, obecněčeský výraz *neštymovalo* nebo také tři přechodníky (o nich v kapitole 4.4.4).

driketa: Lexikální dialektismus *driketa* použil autor Petr Záděra v článku o hoře Buková v Jizerských horách: „(...) skoro v každé okolní chalupě nacházela malá domácí manufaktura (lidově **driketa**)“ (Záděra 2018). SPN uvádí: *driketa* = ‘sklář. mačkárna, dílna nebo i samostatná stavba, v níž se lisovaly korálky’ (SPN: 95). Funkční užití je sdělovací: autor informuje čtenáře o „lidovém“ ekvivalentu; článek je jinak psán spisovným jazykem.

tříbro: Tento hláskoslovný dialektismus se nachází v anotaci (nebo možná spíše recenzi) Jiřího Dvořáka publikace Perličkové ozdoby z Poniklé. Dvořák uvádí, že „Ta [kniha, pozn. J. P.] začíná vyprávěnkou Marie Kubátové⁹¹ *Tříbro chudejch*, v nářečí poeticky objasňující,

⁹¹ Marie Kubátová (1922–2013) byla prozaička, dramatička, autorka knih pro děti. Významnou část její činnosti představují adaptace lidových vyprávění, psaná v podkrkonošském nářečí (Slovník české literatury po roce 1945, heslo Marie Kubátová 2019).

kde se skutečně skleněné ozdůbky na horách vzaly“ (Dvořák 2018). Jedná se tedy o název díla známé folkloristky-spisovatelky spjaté s podkrkonošským nářečím Marie Kubátové. Funkční užití je tedy v této anotaci/recenzi informační, v díle M. Kubátové pak stylizační.

tumlovala se: Tento lexikální dialektismus je použit v této části vzorku podruhé, opět Alešem Sukem. Ten v článku o životních osudech rychlobruslařky Karolíny Erbanové píše: „Většinou **se** v cyklistice, kolečkových lyžích, běhu **tumlovala** v čele Sábliková a vláček ostatních se ji snažil dohonit.“ (Suk 2018b). I zde je použit dialektismus *tumlovat se* v náležitém významu, viz výše.

šlampáctví: Tento lexikální dialektismus jsem mezi podkrkonošské dialektismy zařadil, ačkoliv není uveden v SPN. Je v něm však uveden výraz *šlampa* (1. ‘expr. břecha, bláto’; 2. ‘expr. nechutné jídlo, zprav. řídké’ (SPN: 369)). Aleš Suk v článku Křižovatky Karolíny Erbanové píše: „(...) z každého odrazu, skluzu, kroku, nesmělo vyzařovat **šlampáctví**, naopak – pilovaly se nejmenší nuance.“ (Suk 2018b). Můžeme z toho vysuzovat, že slovo *šlampáctví* má v tomto použití význam ‘lajdáctví’. Sukem použité slovo je nápadně podobné slovu *šlompáctví* (dle Hacknuté češtiny⁹² ‘nedbalost, lajdáctví’ (Kavka, Škrabal 2018: 220)), možná příkloněním k podkrkonošskému *šlampa* vznikl výsledný tvar *šlampáctví*.

vymustrování: Tento lexikální dialektismus použil Aleš Suk v článku Kulišárna Oswalda Bartela aneb falešná komise: „Takto **vymustrování** se vypravili přes Malou Jizerku.“ (Suk 2018d). Použití je v souladu s významem dle SPN *vimustrovanej* = ‘expr. hezky oblečený, vyparáděný’ (SPN: 419). Užití je stylistické.

futeř: Lexikální dialektismus *futeř* (dle SPN sněhová vánice’, jako nářeční uvádí i SSJČ (SPN: 111)) je použit v citaci textu písně z roku 1938 neznámého autora, která pojednává o německém záboru Valteřic. Celou ji uvádí jako součást článku Lenka Vejnarová. Báseň má 12 slok po čtyřech verších, je psána až na uvedené dialektismy (viz i níže) spisovným jazykem, jedinou odchylkou je pak odlišná hláskoslovná podoba *Valtěřice* místo *Valteřice*. Tu uvádí Antonín Profous jako lidovou (Profous 1957). Uvedu sloku s *futeři*: „V nich nás matky českou písní / k spánku kolébaly, / i když **futeř** na nás poslal / od vrcholu Žalý.“ (Vejnarová 2018). Funkční užití je zřejmě stylizační, dialektismus má také pomoci zasadit báseň do místního kontextu: že se jedná o kraj pod Žalým čili Vrchlabsko (eventuálně Jilemnicko).

---

⁹² Jsem si vědom omezením daným specifiky otevřeného internetového slovníku (i když zde cituji jeho lexikografem Michalem Škrabalem upravenou knižní podobu).

handl: Ve stejné písni je použit i lexikální dialektismus *handl* (dle SPN ‘výměna’, jako zastaralý uvádí i SSJČ (SPN: 118)). „Věrní svojí české řeči, / na **handl** jsme nešli, / němčinou jsme nenačichli / i když věky přešly.“ (Vejnarová 2018). Zde se jedná o podobné funkční užití jako u výše uvedené *futeře*.

budaře: Tento nářeční prvek hláskoslovný je použit v popisku u křížovky o Kolínské boudě: „(...) zde byli odkázání ponejvíce na německé **budaře**.“ (Dvořák 2018b). Dle SPN je budař, budák, bud’ák – ‘obyvatel horské boudy’ (SPN: 58). Od obecněčeské varianty *boudař*⁹³ se liší svojí hláskoslovnou podobou, proto jsem je zařadil mezi dialektismy hláskoslovné. Dle mého názoru nemá užití tohoto slova jinou funkci než sdělovací – malý rozdíl mezi slovem obecněčeským/spisovným a nářečním může být důvodem toho, že autor používá slova *budař*, aniž by tušil, že se jedná o slovo náležící do nářečního lexika.

násep: V rozhovoru Libora Duška s manželi Machovými v pravidelné rubrice Návštěva jsem objevil lexikální dialektismus *násep* (maskulinum) (dle SPN ‘zápraží, vyvýšený chodníček podél venkovského stavení’ (SPN: 239). Tento prvek použije ve své odpovědi pan Josef Mach (ročník 1924, pochází z Valteřic u Vrchlabí): „**Násep** okolo baráku byl vždycky samý hovínko.“ (Dušek 2018). Funkční užití tohoto prvku je prostěsdělovací – očividně je součástí aktivní slovní zásoby dotazovaného, není tedy stylizační ani poetizační. Dotazy jsou v rozhovoru psány spisovnou češtinou, při přepisu odpovědí je ponechal autor do jisté míry autentické – nachází se v nich mnoho obecněčeských výrazů (apokopovaná *-l* v přičestích minulých; *dvakrát tejdně; mlíko; JZD, který vzniklo; puntikatý slípky; s kravama; utýct...*).

smetaník: Ve stejném rozhovoru použije pan Josef Mach i lexikální dialektismus *smetaník* (dle SPN *smetaňík, smetaňník, smetaňák* – ‘nádoba, do které se sbírá smetana’ (SPN: 344)): „Nechalo se stát mlíko a smetana nahoře udělala škraloup a ten se sbíral do **smetaníku**.“ (Dušek 2018). K funkčnímu užití viz výše.

(na) hora: použitý prvek jsem zařadil mezi dialektismy morfologické (dle SPN *hora pl. tant.* = ‘hory, horská krajina’, SSJČ uvádí jako nářeční (SPN: 131)⁹⁴). Jiří Dvořák v rozšířeném popisku snímku Jiřího Marka uveřejněném na dvoustránce uprostřed časopisu píše: „(...) stačilo přejít přes jeden kopec nad Sklenařice, odkud se naskýtá krásný pohled **,na hora‘**.“

⁹³ Já vnímám toto slovo jako spisovné.

⁹⁴ Tvar *na hora* znám z běžného úzu naší rodiny, ovšem pouze ve spojení „jít na hora“ ve významu jít na Staropackou horu.

(Dvořák 2018c). Použité uvozovky naznačují vcelku jasně, že se jedná o prostředek stylizace textu, vědomě autorem použité.

lyžba: Tento slovotvorný dialektismus použil Aleš Suk v článku Z branských betlémů: „(...) norský instruktor **lyžby** u nás Hagbarth Steffens“. (Suk 2018e). Dle SPN ližba = ‘lyžování’ (SPN: 206). Funkční užití je stylizační – viz o slohu Aleše Suka výše. Ve stejném článku jsou použita i slova obecněčeská: *škatule*, *vercajk*, expresivní *vyštafirované*, *pižlat*, přechodník *maje*, okazionalismus *dřevíčkář*. V článku jsem narazil i na spojení z *Hoření Branné*. To je zajímavé použitím tvaru *hoření*, které je variantou (spisovnou!⁹⁵) slova *horní*. Původně jsem se domníval, že se jedná o podkrkonošský dialektismus (frekvenční), SPN jej však neuvádí, já se tedy nakonec přidržuji toho, že se o nářeční prvek nejedná. Stejně tak tomu je i u slova *lyžařina*, jež Suk také použil, samozřejmě s tím, že *lyžařina* není spisovná.

vymustrována: Tento lexikální dialektismus (dle SPN vimustrovanej = ‘expr. hezky oblečený, vyparáděný’ (SPN: 419) použil Aleš Suk v článku Z branských betlémů (viz výše): „Jedna z místností bednární byla **vymustrována** vášní Petrakovou do překrásné expozice betlému a školní dívka zírala s očima navrch hlavy“. (Suk 2018e). Prvek má funkci stylizační, v citované větě se objevuje také postponované přivlastňovací adjektivum (*vášní Petrakovou*), které je dalším dokladem osobitosti stylu autorova, který kombinuje zastaralé (až archaické) prvky s prvky obecněčeskými, expresivními a nářečními.

skijemi, skije: Tento dialektismus jsem zařadil mezi skupinu prvků, jež se dají označit jak za slovotvorné, tak za lexikální: od slova *ski* je toto slovo utvořeno netypicky slovotvorným formantem *-je*, zároveň označuje dle SPN ‘starý druh lyží’ (SPN: 337). Použil jej Aleš Suk v článku o trenérském životě Zdeňka Remsy nazvaném Pohádka o Remsovi: „A jakpak že to sudičky narafičily s těmi **skijemi**?“ (Suk 2018c) a kousek dál: „Dvouletý capart na nich před stavením spíš legračně pořápal, jak by ne, byly to památné **skije**.“ (tamtéž). Zde v tomto užití se jedná pravděpodobně o užití v tomto významu, byť první použití nabízí význam všeobecně ‘lyže’. Funkce obou prvků je stylistická, jsou součástí Sukova slohu: v Pohádce o Remsovi najdeme ještě zastaralý výraz *najmě*, obecněčeské *špekulující*,

---

⁹⁵ Viz Internetovou jazykovou příručku (IJP: Horní 2019). Variantou je pak i *hořejší* (homonymní s komparativem); spisovnými variantami slova *dolní* jsou pak obdobně *dolejší* a *dolení*. V Jilemnicích najdeme Dolení ulici. V části vzorku II jsem našel doklad použití variant *horní* a *dolení* v jednom textu: „V Horní Sytové (...) na dolení Přívlace (...)“ (Horáček 1985). Zde může být důvodem použití *Horní* namísto analogické *Hoření* ustálenost názvu sídla Horní Sytová – v kontrastu s prostým označením dolní části vesnice Přívlaka.

archaické *anžto*, slovo *švencnul*⁹⁶ (které nevím, kam zařadit), expresivní (a oblastně české) *drandilo se*, přechodník trpný. Článek obsahuje i chybu: *Squo Valley* namísto *Squaw Valley*.

kalcovali, žida, žida: Hláskoslovný dialektismus *kalcovali* se nachází v rozhovoru s panem Jiřím Havlem, význačným krkonošským fotografem (narozen 1931 v Horní Branné), a to v Havlově odpovědi: „Ve světlici měli ještě dva stavy, na kterých **kalcovali**.“ (Dušek 2018b). Ve stejné replice se pak nacházejí ještě dvě použití lexikálního dialektismu *žid* (dle SPN ‘bramborák pečený v podobě placky nebo na pekáči v troubě’ (SPN: 475)): „Poslal mě do Jilemnice pro léky se slibem: ‚Až se uzdravím, tak ti za to upeču velkého **žida**,‘ tak jsme říkali bramborákům, dělaly se třeba s jabkama nebo houbama v pekáči. (...) A žádnýho ‚**žida**‘ mi už neupekli.“ (Dušek 2018b). Na této ukázce je vidět, že přepis rozhovoru zachovává obecněčeské prvky, jež se mísí s prvky spisovnými. Nevíme ovšem, zda jde o prvky zespisovnělé při přepisu, nebo je tak dotazovaný opravdu v odpovědích spisovně použil. Funkce dialektismů je zde sdělovací: Jiří Havel popisuje dřívější realie, volí při tom (podle mne) automaticky nářeční slova. Povšimnutíhodné je použití uvozovek u druhého ‚*žida*‘ – ty musely vzniknout při přepisu, autor po nich sáhl dost možná pro to, aby upozornil, že zde slovo *žid* není ve významu příslušník židovského náboženství’.

hambalka: V rozhovoru s Jiřím Havlem je také lexikální dialektismus *hambalka*. SPN uvádí pouze tvary *hambalek*, *hambelek* či *hambelka* (neutrum, plt.), ve významu ‘patro ve stodole’, (SSJČ *hambalek* a *hambelka* jako nářeční) (SPN: 117). Přesto zařazuji tvar *hambalka* použitý jako pluralium tantum mezi dialektismy, neboť se dle mého názoru jedná pouze o variantu slov zachycených ve slovnících⁹⁷. V rozhovoru Havel odpovídá: „Jako kluk jsem musel místo prázdnin hodně pomáhat při žních, třeba házet žitný snopy na **hambalka**.“ (Dušek 2018b). Funkční použití je stejné jako výše. V rozhovoru se mísí prvky obecněčeské se spisovnými, včetně expresivních (*sudetáci* (s malým s!)) a také slangismy: *dělal* ‚*škontra*‘ – *audity poštovních úřadů*.

skijáků, lyžilo se, lyžci, dantes: Prvně uvedený dialektismus, který jsem zařadil jak mezi skupinu dialektismů, náležejících mezi slovotvorné a lexikální (podobně jako *skije*, viz výše), použil Aleš Suk v článku o prvním českém mistrovství v lyžování, které se konalo v roce 1896 v pražské Stromovce: „Na startu byli (...) a půl tuctu **skijáků** (...), kde už se tehdy **lyžilo**.“ (Suk 2019b). V ukázce vidíme i druhý dialektismus, *lyžilo se* (dle SPN ližit =

⁹⁶ Ve větě: „(...) mladý Roman Koudelka občas dorostenecký tréninky švencnul.“ (Suk 2018c)

⁹⁷ I s přihlédnutím k tomu, že v mé rodině se tohoto slova používá, a to právě v pomnožné podobě *hambalka*. Část mé rodiny přitom z Podkrkonoší pochází – z Novopacka.

‘lyžovat (pojmenování z období tvorby názvosloví)’ (SPN: 206)). Tento dialektismus je jasně slovotvorný a jeho užití je zcela namístě, pojednává-li článek o prvním lyžařském mistrovství Čech. V článku použil Suk i další slovotvorný dialektismus *lyžci*: „Jak mohli **lyžci** jet kilometrovou trasu (...).“ (Suk 2019b) a lexikální dialektismus *dantes* (dle SPN ‘medaile, cena’ (SPN: 83)): „Za šampionem Františkem Mládkem byl stříbrným **dantesem** dekorován (...).“ (Suk 2019b). Dialektismy mají v textu funkci stylizační, navíc i evokační, majíce za úkol čtenáře „přesunout v čase“ na sklonek 19. století, kdy byly „skije“, na kterých „lyžili lyžci“, úplnou novinkou.

budař, budařům: Hláskoslovný dialektismus *budař* se objevil v rozhovoru s historikem Miroslav Bartošem (nar. 1939 v Horní Branné). M. Bartoš odpovídá: „Musíme si uvědomit, že ten horal, **budař**, musel to svoje travní hospodářství (...).“ (Dvořák 2019). Dále také: „(...) které se pronajímaly **budařům**.“ (tamtéž). Celý rozhovor je jinak přísně veden ve spisovné češtině (nebo alespoň tak přepsán – Bartoš je zde zpovídán jako historik, nikoliv jako pamětník). K dialektismu *budař* viz již výše. Jen doplním, že se domnívám, že na podobu *budař* (× *boudař*) může mít při označování starých budních hospodářů vliv analogie právě s tvarem slova *budní*, při označování správců a majitelů novodobých krkonošských (a jizerskohorských)⁹⁸ bud se pak uplatňuje analogie se slovem *bouda* – proto častěji *boudař*⁹⁹.

skijáckou: Ke klasifikaci tohoto dialektismu (slovotvorně-lexikálního) viz výše. Použil jej Aleš Suk v článku o lyžařském trenérovi Jaroslavu Honců: „Nezasvěcenci se sluší připomenout prastarou **skijáckou** tradici rodu.“ (Suk 2019c). Užití je motivováno stylisticky.

vlčky: Lexikální dialektismus *vlčky* (dle SPN ‘sáňky ovládané brzdami na vysokých rukojetích’ (SPN: 426)) použila Katka Procházková v článku s reportážními prvky 10 let lyžařské expozice v Jiřetíně pod Bukovou: „Své místo tu zaujímají i různé typy saní, převážně rohačky a **vlčky**.“ (Procházková 2019). Jedná se o dialektismus spadající do sféry názvosloví, jeho užití je tedy z důvodů sdělovacích, ne stylistických či jiných. Článek je jinak psán spisovně.

korale: Tento dialektismus jsem zařadil mezi hláskoslovné (× *korále*), uvádí jej SPN (SPN:

---

⁹⁸ Dle SSJČ *bouda* – turistická chata (zejm. v Krkonoších); V Jizerských horách však *boudy* také najdeme, i když v daleko menším počtu: kupř. Mariánskohorské *Boudy* nebo *Bártlovu boudu*.

⁹⁹ Toto by byl zajímavý námět na menší výzkum: Vyskytuje se tvar *budař* častěji ve významu *budní hospodář*, zatímco tvar *boudař* u *správce/majitele bud* – horských chat?

178). Objevil se v rozhovoru Libora Duška (v rubrice Návštěva) s Marií Barcuchovou (nar. 1931 ve Svojkou u Jilemnice ve smíšeném česko-německém manželství): „Máma pomáhala ve fabrice v závodní jídelně, předtím ještě chvíli doma navlíkala **korale**.“ (Dušek 2019). Odpovědi M. Barcuchové jsou přepsány se zachováním mnoha obecněčeských prvků. Zaujal mě tam také tvar *hoření*: „udělali z **hoření** školy úrad“ (k němu viz výše) a také obrat „neměl čas jít **k doktoru**“ místo běžného „k doktorovi“, mezi rysy podkrkonošského nářečí ovšem tento jev v odborné literatuře popsán není, tudíž jej jako nářeční podkrkonošské nechápu, označuji jej za idiolekt dotazované.

sednici: V rozhovoru s Marií Barcuchovou se v její odpovědi vyskytlo i slovo *sednice*, jež jsem zařadil mezi dialektismy hláskoslovné (*sednice* × rozšířenému *světnice*): „V jedný **sednici** nás bylo šest.“ (tamtéž). SPN uvádí tvary *sekňice*, *sedňice*, *seňice* (SPN: 333).

futeři: Lexikální dialektismus *futeř* (blíže o něm výše) se vyskytl v popise snímku Kamily Antošové z pera Jiřího Dvořáka: „(...) a ačkoliv po následném ochlazení a **futeři** se vše pěkně zaoblilo (...).“ (Dvořák 2019b). Celý popis je jinak psán spisovnou češtinou, funkční užití tedy bude zřejmě jemně stylizační; nemůžeme vyloučit ani možnost, že se jedná o autorem automatizovaný prostředek.

skijácké, tumlují se: Tento slovotvorný a zároveň lexikální dialektismus (viz výše) použil Aleš Suk v článku Životní kalup nejrychlejší holky planety o Evě Samkové: „(...) a pochopitelně disciplíny **skijácké** – sjezd, běh, skikros.“ (Suk 2019d). K funkčnímu užití dialektismů v Sukových textech viz výše. V tomto článku se objevují takovéto jazykové prostředky: „životní scénář přeci jen semo tamo ranžirovala“, „teprve pražský a nýčko současný“, „nešť, zkusíme to!“, ve stejném článku použil Suk i lexikální dialektismus *tumlovat se*: „Jako trotl si připadám při zkoušení jiných sportů, zatímco uvnitř svého týmu nikdy ne, všichni **se tumlují** vytvořit mi ty nejoptimálnější podmínky.“ (tamtéž). Pozoruhodné je, že tato věta je vložena do úst Evy Samkové (ročník 1993) – jako „autentická reakce na otázky autora [tj. Aleše Suka, dopl. J. P.]“ (tamtéž). V tomto článku se jako obvykle v Sukových příspěvcích objevují prvky obecněčeské (i expresivní a zastaralé) výjimečně však zasahují obecněčeské prvky do tvarosloví: *s běžkařema* (také vloženo do úst Evy Samkové, jejíž odpovědi jsou jinak spisovné, s výjimkou expresivního *trotla*).

lyžecké, lyžníkům: Tyto dva slovotvorné dialektismy (oba dle SPN z období tvorby lyžařského názvosloví) použil Jiří Dvořák ve zprávě **Lyžecké** závody postaru (první, jak vidno, už v titulku): „To však nezabránilo historickým **lyžníkům**, aby se sešli.“ (Dvořák

2019c). Zpráva referuje o setkání lyžařů s historickými lyžemi a v historických úborech, takže funkční užití je sdělovací¹⁰⁰ a také stylistické.

4.6 Interpretace vývojové dynamiky přechodníků

Vzhledem k tomu, že jsem v částech vzorku našel vcelku málo přechodníků (nejméně 13 v části vzorku III, nejvíce 26 v části vzorku I), nelze brát výsledky kvantitativní analýzy jako berné – k tomu by byla potřeba větší vzorek. Výsledky tohoto výzkumu (po normalizaci vzorků) naznačují, že výskyt přechodníků na stránkách K + JH je víceméně klesající, nedochází však k jejich zcela markantnímu ústupu (což je jinak jevem obecným, viz kapitolu 1.2 Frekvence přechodníků). Jejich výskyt v části vzorku IV je však vázán ve velké míře na osobu Aleše Suka, který použil celkem 15 z 20 nalezených přechodníků. Zdá se, že zatímco v roce 1970 (a 1971) používali autoři přechodníky jako prostředek automatizovaný, nikoli jako vyhraněně stylizační, v poslední části vzorku právě použití stylizační (díky článkům Aleše Suka) jasně převažuje. Přechodníky jsou tak dodnes živé, ovšem zhusta jako součást idiolektu jedinců toužících ozvláštnit svůj projev (viz Adam 2012), což dokladuje právě i námi sledované periodikum. Větší ústup zaznamenaly přechodníky minulé – v části vzorku I jich bylo šest, v další jen jeden a v posledních dvou už žádný. (Kdyby však přispíval do K + JH pisatel libující si v používání minulých přechodníků, dostali bychom čísla jiná.) Pozoruhodné jsou výskyty přechodníků trpných, které jsou dnes hodnoceny jako vypjatě knižní prostředky, i v posledních dvou částech vzorku. Přechodník budoucí jsem nezaznamenal vůbec.

Nejvíce byly používány přechodníky přítomné se souborem zakončení *-e/-íc/-íce*: těch bylo ve vzorku celkem 60 z celkem 79, tj. takřka 76 %, na přechodníky tvořené formanty *-a/-íc/-íce* připadlo 6,33 % (5 výskytů)¹⁰¹, na přechodníky s formanty *-v/-vši/-vše* 16,46 % (13 výskytů)¹⁰², na přechodníky s formanty *-0/-ši/-še* pouhý jeden výskyt¹⁰³, což činí 1,27 %. Nejvíce byly použity přechodníky v případě, kdy byl přísudek v třetí osobě čísla jednotného (45,57 %), dále ve třetí osobě čísla množného (25,32 %), méně pak v první osobě čísla jednotného (12,66 %) a první osobě čísla množného (16,45 %), v druhé osobě nebyl použit žádný přechodník. Většina nalezených přechodníkových konstrukcí je oddělena (a to

¹⁰⁰ Slovo *lyžník* podle mě žije v češtině (po celém českém území) jako označení lyžaře s historickým vybavením – a to i díky filmu Krakonoš a lyžníci.

¹⁰¹ Včetně dvou trpných přechodníků přítomných.

¹⁰² Včetně tří trpných přechodníků minulých.

¹⁰³ Tvar *přišed*.

i některé nerozvitě), 10 jich je interpunkčně neodděleno (i rozvitých), jedna je oddělena pomlčkami.

Přechodníky se nevyskytují na stránkách K + JH v esejích a podobných „náročných novinářských útvarech“, neboť takové nejsou ani v tomto periodiku publikovány. Objevují se zejména v populárně-naučných člancích (které tvoří největší část publikovaných textů v K + JH), kde nejčastěji plní funkci pohotového syntaktického kondenzátoru nebo jsou součástí svérázného pisatelova slohu (jak je tomu třeba u Aleše Suka). Některé přechodníky se pak vyskytují i v citovaných literárních dílech, a to v otištěných básních (od Josefa Kocourka či Viktora Dyka) či ukázkách z prozaických literárních děl (Nečáskův cestopis, Praetoriova a Ortova kniha Krakonoš), čili nikoli v textech publicistického stylu, ale v textech funkčního stylu beletristického¹⁰⁴. Ani typické použití přechodníku (ve fejetonu) není v K + JH jevem řídkým, transgresív nalezneme i v reportáži nebo nekrologu. Navzdory poměrně kvalitní jazykové redakci jsem v excerpovaných číslech K + JH našel příklady nenoremně použitých přechodníků: nepočítám-li přechodníky z otištěného Nečáskova cestopisu z roku 1828 a z ukázky Praetoriovy knihy o Krakonošovi¹⁰⁵, byly takové přesně tři: všechny z nich byly chybně použité tvary (neodpovídající rodu a číslu podmětu). Jiří Bašta, současný (2019) šéfredaktor K + JH, mi potvrdil, že přechodníky do textů „pašuje“, ale pomálu, málo se jich vyskytuje i v textech jiných přispěvatelů – „a ještě je většinou já [J. Bašta, pozn. J. P.] nebo korektorka musíme opravit do správného tvaru“ (Bašta 2019). Noremnost, co se týče interpunkce, jsem u přechodníků blíže nezkoumal.

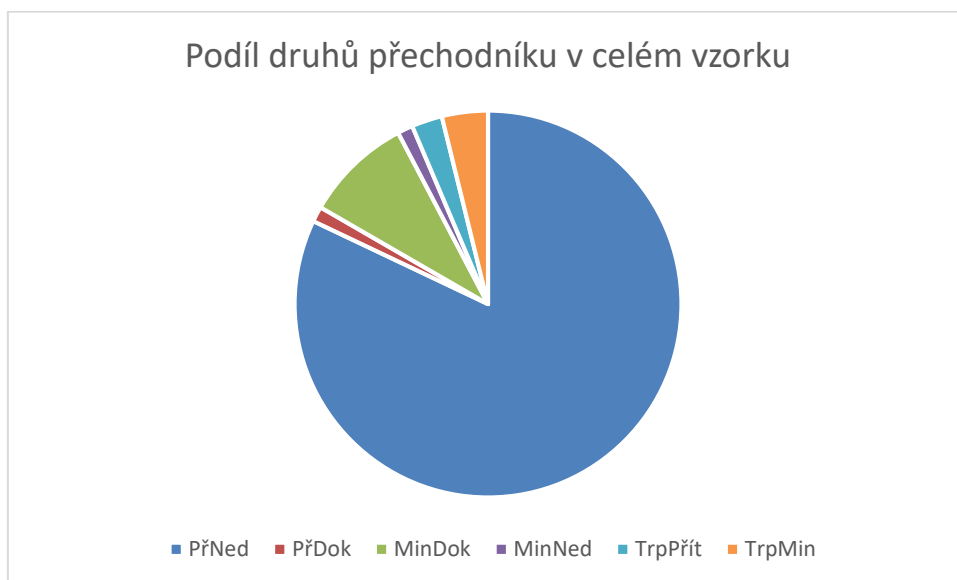
---

¹⁰⁴ K funkčním stylům např. Stylistika mluvené a psané češtiny (Hoffmanová, Eliška et. al. 2015: 13–15).

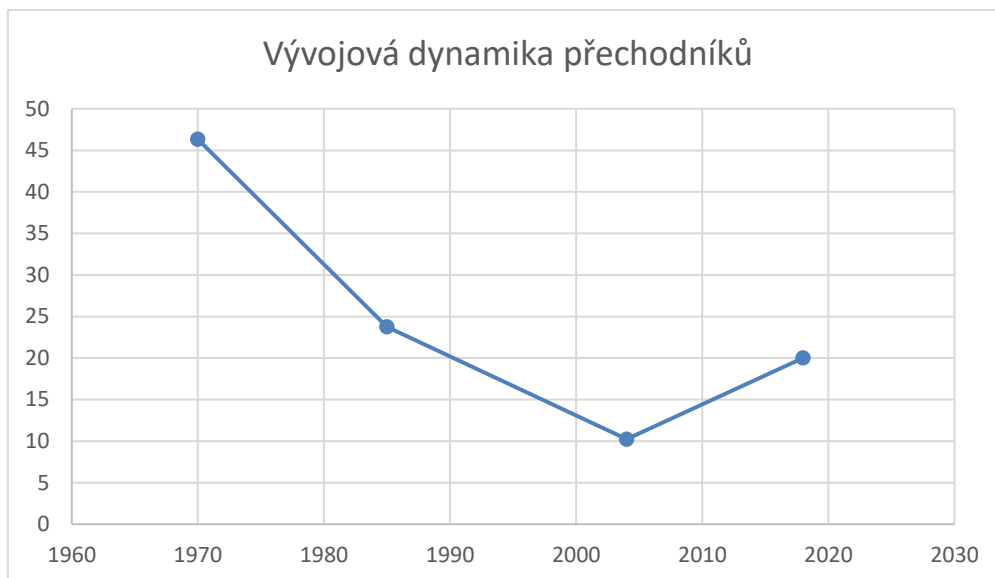
¹⁰⁵ U přechodníků z ukázky z Praetoriovy knihy je hodnocení noremnosti složité: překladatel Jan Ort, který Praetoriův německý originál ze 17. století v 60. letech minulého století překládal, se snažil zachovat syntaktické a stylistické zvláštnosti originálu (což přiznává v ediční poznámce).

Část vzorku	PřNed	PřDok	MinDok	MinNed	TrpPřít	TrpMin	Nenormalizovaný výskyt	Normalizovaný výskyt
I	16	1	6	1	1	0	26	46,33
II	19	0	1	0	0	0	20	25,00
II	11	0	0	0	1	1	13	10,24
IV	18	0	0	0	0	2	20	20,00
Součet	64	1	7	1	2	3		
Podíl v %	82,05	1,28	8,97	1,28	2,56	3,85		

Tab. č. 13: Výskyt přechodníků v částech vzorku

Graf č. 9: Podíl druhů přechodníku v celém vzorku

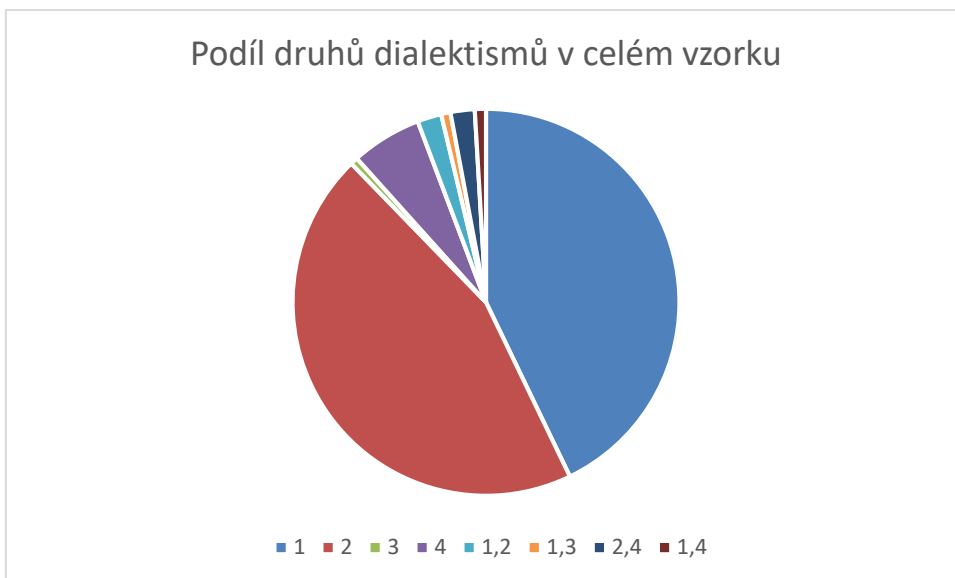

Graf č. 10: Vývojová dynamika přechodníků (po normalizaci řezů)

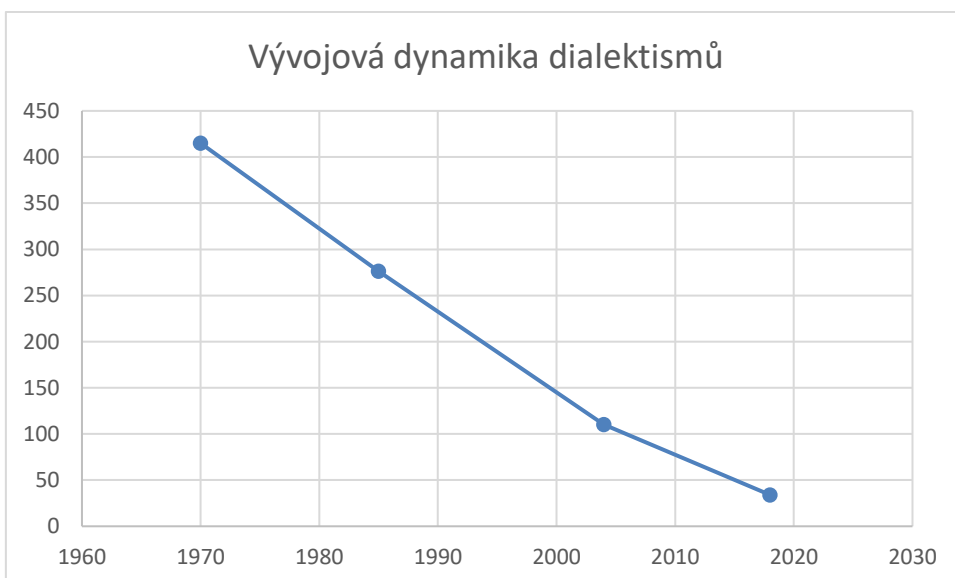
4.7 Interpretace vývojové dynamiky dialektismů

Část vzorku	1	2	3	4	1,2	1,3	2,4	1,4	Nenormalizovaný výskyt	Normalizovaný výskyt
I	50	167	2	11	9	0	10	0	249	415,00
II	166	38	1	6	3	5	2	0	221	276,25
III	43	78	0	16	1	0	1	1	140	110,24
IV	17	6	1	5	0	0	0	5	34	34,00
Součet	276	289	4	38	13	5	13	6		
Podíl v %	42,86	44,88	0,62	5,90	2,02	0,78	2,02	0,93		

Tab. č. 14: Výskyt dialektismů v částech vzorku

Graf č. 11: Podíl druhů dialektismů v celém vzorku

Graf č. 12: Vývojová dynamika dialektismů (po normalizaci řezů)

Při pohledu na graf vývojové dynamiky dialektismů je zřejmé, že v K + JH dochází k jejich dosti znatelnému ústupu. Ten je dán mimo jiné také skladbou textů uveřejněných na stránkách K + JH – v části vzorku I se nacházejí celkem tři poměrně rozsáhlé poudačky, které jsou celé psány nářečím (jsou v nich použity zejména hláskoslovné dialektismy, lexikálních je v nich méně), v části vzorku II jsou texty věnující se domácímu tkalcovství (a v menší míře i jiným řemeslům), v nichž je velké množství zejména lexikálních dialektismů patřících do vrstvy názvosloví řemesel a domácí výroby. Část vzorku III obsahuje také poudačky – byť ne tak rozsáhlé jako část vzorku I –, kde je také použito mnoho nářečních prvků, zejména hláskoslovných; nechybějí v něm ani texty věnující se

perleťářství, v nichž se nacházejí názvoslovné dialektismy. Část vzorku IV, kde jsem vyexcerpoval pouhých 34 dialektismů, neobsahuje žádnou poudačku ani text věnující se řemeslům či tradiční domácí výrobě, což má za důsledek nízký výskyt nářečních prvků; ten se omezuje takřka jen na články Aleše Suka (kde nářeční prvky plní roli především stylizační¹⁰⁶; Suk použil celkem 15 dialektismů) a na rozhovory s pamětníky, které jsou zdrojem automaticky použitých lexikálních dialektismů, jež jsou součástí slovní zásoby nejstarší generace obyvatel Podkrkonoší. Zbylé dialektismy v poslední části vzorku jsou roztroušeny docela překvapivě v popiscích fotografií a doprovodných textech ke křížovkám.

Co se týče funkčního užití dialektismů, v poudačkách jsou užity ryze stylizačně; své místo mají dialektismy názvoslovné v textech zabývajících se tradičními řemesly a výrobou, kde mají funkci prostěsdělovací. Některá použití dialektismů můžeme považovat za autentický nestylizovaný jazyk autora, resp. respondenta dotazníku. To se týče zejména odpovědí v rozhovorech s pamětníky, stejně tak přímých řečí postav v člancích a reportážích (starý kolář říká *hrabištatama*; jeskyňář *tudlečky*), podobný případ bude nejspíše slovo *budař*. Některá použití dialektismů jsou pak čistě stylizační se záměrem využít všeobecně známých rysů podkrkonošského nářečí a zasadit tak promluvu do krkonošského regionu či vyvolat dojem „krkonošskosti“: popis u kresby *U nás doma v Kerkonoších*, obrat *šel jsem do veršku* v jinak zcela spisovném textu. Některé nalezené dialektismy pak souvisejí s referováním o starých lyžařích (*skije, skijáci, lyžci, lyžníci...*), ty se vyskytují zejména v nejmladší části vzorku. Výskyt dialektismů ve sledovaném periodiku také souvisí se skladbou publikovaných textů. Je nasnadě, že pokud by se v části vzorku IV objevila nějaká poudačka nebo článek věnující se tradičním regionálním řemeslům, výskyt nářečních prvků v něm by byl znatelně vzrostl.

---

¹⁰⁶ Viz tvrzení Aleše Suka: „Slůvka a tvary nepříliš běžně používané vtěluji do svých fejetonů proto, že se mi přičiní komerčně psané CRV osobností z oblasti sportu současných i z dob zlatého věku našich lyžařských klasických medailových žní. (Suk 2019).“ Je zajímavé, že A. Suk označuje své texty v K + JH za fejetony, přičemž s fejetony mají společnou toliko jazykovou stránku, obsahově, kompozičně, tematicky ani rozsahem podčárničky nejsou – jsou to (populárně-naučné) články.

Závěr

Tato práce popsal vývojovou dynamiku a také současný stav dvou jazykových prostředků v médiích okrajových – přechodníků a dialektismů – v časopise Krkonoše – Jizerské hory. Oproti tezí jsem zvolil jinou metodu kvantitativní analýzy (důvody jsem vysvětlil v kapitole 4.2 Metodologie), do vzorku jsem také zařadil mírně odlišné časové řezy, než bylo uvedeno v tezích (což zdůvodňuji v kapitole 4.3 Výběr vzorku). Poslední odchylkou oproti tezí je nepoužití Hendlovy publikace Úvod do kvalitativního výzkumu, její použití jsem vyhodnotil jako zbytečné. V práci jsem se hlouběji zabýval pouze podkrkonošskými dialektismy, případný výskyt ostatních jsem pouze komentoval. Pro potřeby této práce jsem také provedl stanovení hranice mezi podkrkonošskými a obecně severovýchodočeskými dialektismy.

Původní předpoklad, uvedený v tezích, tj. že regionální periodikum, jakým K + JH jsou, funguje jako jakýsi „konzervátor“ nářečních prvků a k ústupu nářečí v něm nedochází, se nepotvrdil – kvantitativní analýza ukázala značný ústup dialektismů na stránkách sledovaného periodika v čase, ačkoliv k jejich úplnému vymizení nedošlo, v posledním časovém řezu jsem jich našel ještě 34. Výskyt dialektismů však do jisté míry ovlivňuje také skladba textů – například absence poudaček v posledním časovém řezu vyústila v nízký počet nářečních prvků.

Ve vzorku jsem našel všechny druhy dialektismů (vyjma syntaktických, kteréžto se žádné specifické v podkrkonošském nářečí nevyskytují), nejvíce bylo hláskoslovných (289) a lexikálních (276), dále bylo 38 slovotvorných, další druhy a kombinace druhů měly pod 20 výskytů. Hláskoslovné dialektismy se vyskytovaly především v poudačkách, lexikální měly své těžiště v ostatních útvarech, jejich hojný výskyt jsem zaznamenal v člancích o tradičních řemeslech a domácí výrobě. Ve vzorku jsem našel také dialektická vlastní jména (nejčastěji *Kokrháč*), etnografismy a dialektismy patřící mezi vrstvu slovní zásoby tradičních řemesel a domácí výroby. Nejčastější funkční užití dialektismů bylo stylizační, avšak ne jediné – nářeční prvky byly použity i jako prostěsdělovací prostředky, jako součást osobitého pisatelova slohu a také jako automatizované prostředky, zejména v promluvách starší generace, patřící mezi aktivní uživatele nářečí.

Přechodníky zaznamenaly v K + JH taktéž ústup, ovšem v posledním časovém řezu se jejich četnost zvýšila, a to díky Aleši Sukovi, který je často ve svých textech využívá,

snaže se tak ozvláštnit své články o historii sportu a krkonošských sportovcích. Zdá se, že zatímco dříve byly přechodníky v K + JH používány častěji automatizovaně, jako pohotový prostředek jazykové ekonomie, nyní převládlo jejich stylizační užití. Přechodníky se vyskytují ve sledovaném periodiku v otištěných ukázkách beletrie (tam i nenoremně), ve fejetonech (našel jsem v nich jeden nenoremní), nejčastěji však v populárně-naučných člancích, což je nejběžnější útvar v K + JH. Ve všech časových řezech bylo nejvíce přechodníků přítomných sloves nedokonavých, ústup zaznamenal přechodník minulý sloves dokonavých, pozoruhodný je výskyt přechodníků trpných, a to i v posledním časovém řezu.

Důvodem používání přechodníků v současných K + JH je bezesporu to, že jsou jako stylizační prostředek součástí svérázného slohu Aleše Suka, jehož texty se nyní v každém čísle časopisu objevují. Přechodníky však používají, i když v daleko menší míře, i jiní autoři, a to pravděpodobně bez stylizačního záměru, pouze jako pohotový syntaktický kondenzátor. Aleš Suk užívá ve svých textech také dialektismy, a to ze stejného důvodu, z jakého upotřebuje přechodníky: příčí se mu komerčně psané životopisy sportovních osobností. Stylizačně použité přechodníky se neobjevují pouze v textech A. Suka, ale i v textech ostatních autorů. Nelze opominout automatizovaná použití dialektismů, která se vyskytují i v posledním vzorku: takto použité nářeční prvky jsou též v rozhovorech s pamětníky, kteří jsou nositeli podkrkonošského nářečí nebo s ním přišli během svého života úžeji do styku a jsou tak důležitým dokladem stále živých prvků nářečí v běžné mluvě obyvatel regionu.

Summary

The original assumption, which is stated in the pre-thesis, is that the regional periodicals (including K + JH) works as a kind of "conservator" of dialectal elements and decline of dialectisms does not occur in this, is not confirmed. The quantitative analysis showed a significant decline of dialectism on the pages of the monitored periodical in time, although the disappearance of the dialectisms has not occurred yet in the last time cut (I found 34 dialectisms in it). The composition of the texts in time cuts also somewhat influences the appearance of dialectisms – for example, the absence of *poudačky* in the last time cut resulted in a low number of dialects.

In the sample, I found all kinds of dialectisms (except for syntactic ones, which are not specific in the Podkrkonoší region dialect), most were phonetic (289) and lexical (276), further were 38 word-forming, other species and combinations of species were below 20 occurrences. The phonetic dialectisms were found primarily in *poudačky*, lexical had their center of gravity in other genres, and I found their abundance in articles on traditional crafts and home production. In the sample, I also found dialectical proper names (most often *Kokrháč*), ethnographisms and dialectisms belonging to the vocabulary layer of traditional crafts and home production. The most common functional use of dialectisms was stylization, but not the only one - dialectal elements were also used as a means of communication without intention of stylization, as part of a distinctive writer's style, and also as automated means, especially in the speeches of the older generation, among the active dialect users.

Transgressives also recorded a decline in K + JH, but in the last time cut their frequency increased, thanks to Aleš Suk, who often uses them in his texts, trying to make his articles about the history of sports and sportsmen in *Krkonoše special*. It seems that while in the past transgressives in K + JH were used more often automated, as a prompt means of linguistic economics, their stylistic use now prevails. The transgressives occur in the monitored periodical in printed examples of fiction (there even incorrectly used), in *feuilletons* (I found one incorrectly used in them), most often in popular-science articles, which is the most common genre in K + JH. In all time cuts, the most common transgressive is present transgressive of imperfect verbs, the decline was recorded at the past transgressives of perfect verbs, remarkable is occurrence of passive transgressive,

even in the last time cut.

The reason for using transgressives in the current K + JH is undoubtedly the fact that they are part of the peculiar style of Aleš Suk, whose texts now appear in every issue of the magazine. However, transgressives are used, albeit to a much lesser extent, by other authors, probably without a stylistic intent, only as a ready-to-use syntactic condenser. Aleš Suk also uses dialectisms in his texts, for the same reason that he uses transgressives: he hates commercially written biographies of sports personalities. The transgressives used in stylization do not appear only in the texts of A. Suk, but also in the texts of other authors. We cannot ignore the automated use of dialectisms, which also occur in the last sample: the dialect elements used in this way are also in interviews with contemporary witnesses who bear the dialect of Podkrkonoší region or come closer to him during their life and are thus an important proof of the still living elements of the dialect among common speaking people of the region.

The aim of this thesis is to demonstrate the developmental dynamics and the current state of two language means found on the periphery of use (not only) in the media – transgressives and dialectisms – in the Krkonoše – Jizerské hory magazine. In the theoretical part, the issue of transgressives and Czech dialects, in more detail the dialect of Podkrkonoší region, is described. The thesis does not systematically address dialectisms that do not meet the criteria of dialect of Podkrkonoší region. Part of the theoretical part is also a short chapter briefly introducing the monitored periodical. The methods used in the practical part are qualitative and quantitative analysis. The transgressives and dialectisms found in the magazine are analyzed in detail in terms of their kind., normality, functional use, or their separation by punctuation marks (only the use of quotation marks in dialectisms). The final chapter then interprets the developmental dynamics of the observed phenomena, including an outline of possible reasons behind the occurrence of the monitored elements on the pages of the monitored periodical at present. So far, the literature has not dealt with the emergence of dialectisms of Podkrkonoší region (and dialectal elements in general) in the media, also for this reason, this work can be beneficial, especially for the research of Czech dialects, which are gradually disappearing, dissolving in interdialects.

Použitá literatura

Seznam odborné literatury

ADAM, Robert, 2012. Poznámky o přechodnících. *Didaktické studie*. 4(1), 14–20. ISSN 1804-1221.

BACHMANNOVÁ, Jarmila, 2016. *Slovník podkrkonošského nářečí*. Praha: Academia. ISBN 978-80-200-2505-0.

BALHAR, Jan & JANČÁK, Pavel, 2011. *Český jazykový atlas*. Praha: Academia. ISBN 80-200-0013-5. Dostupné z: <https://cja.ujc.cas.cz/>.

BĚLIČ, Jaromír, 1972. *Nástin české dialektologie*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1972.

ČECHOVÁ, Marie et al., 2011. *Čeština – řeč a jazyk*. 3., rozšířené a upravené vydání. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství. ISBN 978-80-7235-413-9.

ČECHOVÁ, Marie, 2010. *Český jazyk pro 2. ročník středních škol*. 2., upr. vyd. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství. ISBN 978-80-7235-501-3.

ČERMÁKOVÁ, Magdaléna, 2004. Nářeční prvky v mluvě mládeže na Jilemnicku. *Češtinář*. 15(2), 50–54. ISSN 1211-6874.

DANEŠ, František, DOKULIL, Miloš & KUCHAR, Jaroslav, 1967. *Tvoření slov v češtině*. Praha: Academia, nakladatelství Československé akademie věd.

DVOŘÁK, Emil, 1970. *Vývoj přechodníkových konstrukcí ve starší češtině*. Praha: Univerzita Karlova.

DVOŘÁK, Emil, 1983. *Přechodníkové konstrukce v nové češtině*. Praha: Univerzita Karlova.

DVOŘÁK, Emil, 1983b. Ke kodifikaci pravidel užívání přechodníků. *Naše řeč*. 66(4), 180–192. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=6401>.

GIGER, Markus, 2010. Příčestí minulé činné na -(v)ší v dnešních českých publicistických textech. *Korpus – Gramatika – Axiologie*. 1(2), 3–23. ISSN: 1804-137X. Dostupné z: https://www.zora.uzh.ch/id/eprint/46877/1/M_Giger_2_KGA_2_2010_-_po_korekt..pdf.

GREGOR, Alois, 1959. *Slovník nářečí slavkovsko-bučovického*. Praha: Státní pedagogické

nakladatelství.

HÁLA, Bohuslav & VÁŽNÝ, Václav, 1951. *Pravidla pro vědecký přepis dialektických zápisů českých a slovenských*. Praha: Česká akademie věd a umění v Praze (Dialektologická komise).

HAVRÁNEK, Bohuslav & DOLEŽEL, Lubomír & MACHAČ, Jaroslav, 1966. *Slovník spisovného jazyka českého*. Praha: Nakladatelství československé akademie věd. Dostupné z: <https://ssjc.ujc.cas.cz/>.

HAVRÁNEK, Bohuslav & JEDLIČKA, Alois, 1981. *Česká mluvnice*. 4. přeprac. vyd., Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

HOFFMANOVÁ, Eliška et al., 2015. *Stylistika mluvené a psané češtiny*. Praha: Academia. ISBN 978-80-200-2566-1.

Jazyková poradna ÚJČ AV ČR, 2019. Horní. *Internetová jazyková příručka* [online]. [cit. 8. května 2019]. Dostupné z: <http://prirucka.ujc.cas.cz/?slovo=horn%C3%AD>.

Jazyková poradna ÚJČ AV ČR, 2019. Přechodníky. *Internetová jazyková příručka* [online]. [cit. 8. května 2019]. Dostupné z: <http://prirucka.ujc.cas.cz/?id=590>.

Josef Štefan Kubín. In: *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. Ústav české literatury AV ČR, 2008. [cit. 15. března 2019]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=727&hl=kub%C3%ADn+>.

KARLÍK, Petr, NEKULA, Marek & PLESKALOVÁ, Jana (eds.), 2016. *Nový encyklopedický slovník češtiny*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 978-80-7422-480-5. Dostupné z: <http://www.czechency.org/>.

KARLÍK, Petr, NEKULA, Marek & RUSÍNOVÁ, Zdenka, 1997. *Příruční mluvnice češtiny*. Vyd. 2., opravené. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 80-7106-303-7.

KOBLÍŽEK, Vladimír, 1995. Hypokoristické podoby rodných jmen ovlivněné dialektem podkrkonošské oblasti. In: *Seminář Onymické systémy v regionech*. Hradec Králové: Gaudeamus. 83–88.

KOCKOVÁ, Jana, 2013. Jak se překládají ruské přechodníky. *Čeština doma & ve světě*. 2(1), 55–62. ISSN 1805–367X. Dostupné z: https://ncds.ff.cuni.cz/wp-content/uploads/sites/109/2017/10/NCDS1-2-2013_Kockova_55-62.pdf.

KOMÁREK, Miroslav & BLÁHA, Ondřej, 2012. *Dějiny českého jazyka*, Brno: Host. ISBN 978-80-7294-591-7.

Marie Kubátová. In: *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. Ústav české literatury AV ČR, 2008. [cit. 15. března 2019]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=726>.

MARTINEC, Ivo et al., 2010. *Učebnice českého jazyka pro střední školy*. Plzeň: Fraus. ISBN 978-80-7238-779-3.

OBERPFALCER, František, 1927. Přípony -iště a -isko v českých nářečích. *Naše řeč*. **11**(1). 8–11. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=446>.

PRAVDOVÁ, Markéta & SVOBODOVÁ, Ivana (eds.), 2014. *Akademická příručka českého jazyka*. Praha: Academia. ISBN 978-80-200-2327-8.

PROFOUS, Antonín & SVOBODA, Jan, 1957. *Místní jména v Čechách: jejich vznik, původní význam a změny*. Praha: Nakladatelství ČSAV. Dostupné z: <https://mjc.ujc.cas.cz/search.php>.

SEDLÁKOVÁ, Renáta, 2014. *Výzkum médií: nejužívanější metody a techniky*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-3568-9.

SKALIČKA, Jiří, 1984. *Průvodce životem a dílem Josefa Kocourka*. Ostrava: Profil.

SOCHROVÁ, Marie, 2007. *Český jazyk v kostce: pro střední školy*. Havlíčkův Brod: Fragment. ISBN 978-80-253-0189-0.

Středisko společných činností AV ČR, 2019. Jazyková poradna: Muštelka. *Ústav pro jazyk český AV ČR* [online]. [cit. 3. května 2019]. Dostupné z: <http://www.ujc.cas.cz/jazykova-poradna/dotazy/0047.html>.

ŠMILAUER, Vladimír, 1969. *Novočeská skladba*. 3. vyd., v SPN 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

ŠONKOVÁ, Jitka, 2008. *Morfologie mluvené češtiny: frekvenční analýza*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 978-80-7106-956-0.

ŠTÍCHA, František, 2013. *Akademická gramatika spisovné češtiny*. Praha: Academia. ISBN 978-80-200-2205-9.

ŠVAGERKA, František, 1921. Řeč lidu v Radčicích na Železnobrodsku. *Naše řeč*. **5**(4). 97–

105. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=1039>.

TRAMPOTA, Tomáš & VOJTĚCHOVSKÁ, Marie, 2010. *Metody výzkumu médií*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-683-4. Dostupné z: <http://sfx.is.cuni.cz/sfxlcl3?sid=shorturl&isbn=80-7367-683-4>.

TRÁVNÍČEK, František & ŠTEFÁNEK, Josef, 1954. *O jazyce naší nové prózy*. Praha: Orbis.

TRÁVNÍČEK, František, 1951. *Mluvnice spisovné češtiny I.–II.* Praha: Slovanské nakladatelství.

VACHEK, Josef, 1974. Poznámky k překladům jazykovědných textů. In: *AU XVII. Novembris Pragensis, Bulletin Oboru překladatelství a tlumočnictví*. Praha. 25–48.

Seznam ostatní citované literatury

BAŠTA, Jiří, 2019. E-mail od šéfredaktora K + JH. Pardubice – Vrchlabí. 8. 4. 2019.

Benecko. In: *Wikipedie. Otevřená encyklopedie* [online]. [cit. 8. května 2019]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Benecko>.

BLÁHA, Jiří et al, 2017. *Malované opony divadel českých zemí*. Vydání první. Praha: Národní informační a poradenské středisko pro kulturu v Praze – NIPOS. ISBN 978-80-7068-238-8.

BURJÁNEK, Vladimír, 1978. *Příběhy těch některých lidí: vypravování lidových autorů*. Hradec Králové: Kruh.

DVOŘÁK, Jiří, 2016. Za profesorem Aloisem Adamem. *Krkonoše – Jizerské hory*. 58(4), 4.

eMimino.cz, 2019. Diskuse: Paštyka nebo paštika? *eMimino.cz* [online]. [cit. 1. května 2019]. Dostupné z: <https://www.emimino.cz/diskuse/pastyka-nebo-pastika-99864/strankovani/39/>.

HOFFMANOVÁ, Klára, 1995. *Krakonošoviny*. Píchovice: Buk. ISBN 80-901848-1-2.

KAVKA, Martin & ŠKABAL, Michal, 2018. *Hacknutá čeština: neortodoxní slovník dnešní mateřštiny*. Brno: Jan Melvil Publishing. ISBN 978-80-7555-058-3.

KOJECKÁ, Věra, 2015. *Karel Kojecký: Kniha paměti – ediční zpracování, jazyková*

a stylová analýza. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Filozofická fakulta. Vedoucí práce Robert Adam. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/150347>.

KUBÁTOVÁ, Šárka. 1997. *Jan Buchar, osobitý představitel regionální literatury Podkrkonoší*. Diplomová práce. Technická univerzita v Liberci. Pedagogická fakulta. Vedoucí práce Milan Žemlička.

LUŠTINEC, Ondřej, 2008. *Čtyřicet let časopisu Krkonoše: lokální periodikum v české společnosti*. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Fakulta sociálních věd. Vedoucí práce Jakub Končelík. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/8000984128>.

MAIEROVÁ, Jana, 2014. *Dialekt podkrkonošské oblasti zejména v odrazu hypokoristických podob rodných jmen*. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Filozofická fakulta. Vedoucí práce Jiří Rejzek. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/123773>.

MAS „Přijďte pobejt“, z. s., 2019. *MAS „Přijďte pobejt“, z. s.* [online]. [cit. 5. května 2019]. Dostupné z: <http://www.maspridtepobejt.cz/index.php?lang=cz>.

Městský úřad Vrchlabí, 2019. Čestní občané města Vrchlabí: Miloš Gerstner. *Vrchabí: oficiální stránky města* [online]. [cit. 5. května 2019]. Dostupné z: <http://www.muvrchlabi.cz/milos-gerstner/ms-5723/p1=5723>.

Miniknihkupectví Klára Hoffmanová, 2019. O autorce. *Klára Hoffmanová, miniknihkupectví* [online]. [cit. 5. května 2019]. Dostupné z: <http://www.klarahoffmanova.cz/o-klare-hoffmanove-spisovatelce/>.

Paměť národa, 2019. Čestmír Klos. *Paměť národa* [online]. [cit. 5. května 2019]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/klos-cestmir-1943>.

PRAETORIUS, Johannes Paul, 1970. *Krkonoš*. Přeložil Jan Ort. Hradec Králové: Kruh.

PRAISLER, Jaroslav, 2017. *Přechodníky v publicistice Lidových novin*. Bakalářská práce. Univerzita Karlova. Vedoucí práce PhDr. Ivana Svobodová. Fakulta sociálních věd. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/180162>.

Správa Krkonošského národního parku, 2010. *Správa Krkonošského národního parku* [online]. [cit. 3. května 2019]. Dostupné z: <https://www.krnap.cz/>.

Správa Krkonošského národního parku, 2010. *Krkonoše – Jizerské hory*. [online]. [cit. 3. května 2019]. Dostupné z: <http://krkonose.krnap.cz/apex/f?p=104:1:.....>.

SUK, Aleš, 2019. E-mailový rozhovor s příspěvatelem K + JH. Pardubice – Horní Branná. 12. 4. a 20. 4. 2019.

TOLSTOJ, Lev Nikolajevič, 1902. *Poudačky*. Praha, Josef Pelcl. Překlad František Kaván. Některé texty z knihy jsou dostupné z texty.citanka.cz/tolstoj/zerno.html.

Seznam citovaných excerpčí – tištěná periodika

BARTÍK, Ivan, 2019. Mladí sedáci, staří mrzáci. *Týdeník Květy*. **29**(13), 19. ISSN 0023-5849.

BENEŠOVÁ, Anna, 1985. Z redakční pošty. *Krkonoše*. **18**(4), 22.

BULUŠEK, Alois, 1971. Putování na Sněžku. *Krkonoše*. **4**(1), 30–31.

DOLEŽAL, Miloš, 2018. V piké jsem za ním poslal dávku. *Lidové noviny*. **21**(76), 25; publ. 10. března 2018.

DUŠEK, Libor, 2018. Návštěva: Před osmdesáti lety přišli do Valteřic Němci (manželé Machovi). *Krkonoše – Jizerské hory*. **50**(11), 46–49. ISSN 1214-9381.

DUŠEK, Libor, 2018b. Návštěva: Měl jsem být sedlákem (Jiří Havel). *Krkonoše – Jizerské hory*. **50**(12), 46–49. ISSN 1214-9381.

DUŠEK, Libor, 2019. Návštěva: Mě už jen tak něco nerozhází (Marie Barcuchová). *Krkonoše – Jizerské hory*. **51**(2), 47–49. ISSN 1214-9381.

DVOŘÁK, Jiří, 2004. Zvonice a zvoničky: Zaniklé zvonice v Podkrkonoší. *Krkonoše – Jizerské hory*. **36**(1), 20–21. ISSN 1214-9381.

DVOŘÁK, Jiří, 2018. Vyšlo: Perličkové ozdoby z Poniklé. *Krkonoše – Jizerské hory*. **50**(11), 6. ISSN 1214-9381.

DVOŘÁK, Jiří, 2018b. Křížovka: Krkonošské boudy – Kolínská bouda. *Krkonoše – Jizerské hory*. **50**(11), 43. ISSN 1214-9381.

DVOŘÁK, Jiří, 2018c. Foto z obálky: V Modrém sedle / Krkonoše od Sklenařic / Chumelí. *Krkonoše – Jizerské hory*. **50**(12), 7. ISSN 1214-9381.

DVOŘÁK, Jiří, 2019. Naši laureáti: Miloslav Bartoš. *Krkonoše – Jizerské hory*. **51**(2), 12. ISSN 1214-9381.

DVOŘÁK, Jiří, 2019b. Foto z obálky: Pančava /Sněžka ze Zvičiny. *Krkonoše – Jizerské hory*.

hory. **51**(3), 7. ISSN 1214-9381.

DVOŘÁK, Jiří, 2019c. Lyžecké závody postaru. *Krkonoše – Jizerské hory*. **51**(1), 24. ISSN 1214-9381.

DYK, Viktor & FLÉGL, Josef, 1971. K tragické smrti Viktora Dyka. *Krkonoše*. **4**(2). 31

FIŠERA, Zdeněk, 2004. Tvrz ve Škodějově. *Krkonoše – Jizerské hory*. **36**(6), 20–21. ISSN 1214-9381.

GERSTNER, Miloš, 1985. Povídání o vodě. *Krkonoše*. **18**(1), 24–25.

GERSTNER, Miloš, 1985b. Pověsti zpod Žalého: O bábě Biříčce. *Krkonoše*. **18**(1), 32.

GERSTNER, Miloš, 1985c. Pověsti z hlubin země: O štěpanických dolech. *Krkonoše*. **18**(6), 33.

GERSTNER, Miloš, 1985d. Povídání o kalcovině /2/. *Krkonoše*. **18**(4), 24–25.

HLADÍK, Miroslav, 1971. Zaniklá řemesla. *Krkonoše*. **4**(1). 2.

HONL, Ivan, 1970. Příspěvek k představám o Krakonošovi. *Krkonoše*. **3**(4), 5–10.

HORÁČEK, Jaromír, 1970. Nístějka–Štěpanice–Navarov. *Krkonoše*. **3**(3), 21–22.

HORÁČEK, Jaromír, 1985. Pověsti křtěné Jizerou: Zrádná Roubalova louže. *Krkonoše*. **18**(6), 32.

JANALÍK, Miroslav, 1971. Krkonoše, lyžařství a turistika ve světle staničních knih. *Krkonoše*. **4**(2), 4–6.

JIRÁSKO, František, 1970. Jak se v 19. století cestovalo do Krkonoš. *Krkonoše*. **3**(4), 30–31.

JIŘIŠTĚ, Lubomír, 2004. Není cesta jako cesta. *Krkonoše – Jizerské hory*. **36**(5), 18–19. ISSN 1214-9381.

KLOS, Čestmír, 1985. Trasa za historií. *Krkonoše*. **18**(1), 3–5.

KLOS, Čestmír, 1985b. Špinaví za bílými místy. *Krkonoše*. **18**(4), 6–9.

KOCOUREK, Josef, 1970. Básně, biografie a bibliografie. *Krkonoše*. **3**(2), 22–23.

KOVAŘÍKOVÁ, Julie, 2019. Generace na cestách. *ČD pro vás*. **11**(1), 58. ISSN 1802-3371.

KUBÁT, Miroslav, 1985. Zajímavosti – romantické Labe. *Krkonoše* **18**(4), 28.

- KUBÁT, Miroslav, 1985b. Město z obálky – Harrachov. *Krkonoše*. **18**(1), 34.
- KUBÁT, Miroslav, 1985c. Krkonošská řemesla: Kolář. *Krkonoše*. **18**(3), 34.
- MRVA, František, 2004. Jak jsem zmáčkl spoušť: Bourovec pózoval jako fotomodelka. *Krkonoše – Jizerské hory*. **36**(4), 34. ISSN 1214-9381.
- ORT, Jan & PRAETORIUS, Johannes Paul, 1970. Nakladatelství Kruh připravuje. *Krkonoše*. **3**(4), 36–37.
- PACÁK, Jan Antonín, 1985. Krakonoše si představuje každý jinak! Akademický malíř Jan Antonín Pacák například takto. *Krkonoše*. **18**(5), 33.
- PETRÁSKOVÁ, Christa, 2004. Nejmenší perličky světa – rokajl. *Krkonoše – Jizerské hory*. **36**(1), 48–49. ISSN 1214-9381.
- PILAŘOVÁ, Eliška, 1985. Ve jménu života. *Krkonoše*. **18**(1), 1.
- PROCHÁZKA, František, 2004. Místo, které mám rád. *Krkonoše – Jizerské hory*. **36**(4), 4. ISSN 1214-9381.
- PROCHÁZKOVÁ, Katka. Kronika – 10 let lyžařské expozice v Jiřetíně pod Bukovou. *Krkonoše – Jizerské hory*. **51**(2), 36–37. ISSN 1214-9381.
- RODR, Josef, 1971. J. Š. Kubín a duch krkonošských hor. *Krkonoše*. **4**(1), 28–29.
- RODR, Josef, 1971b. Krkonoše, Karel Konrád a ti druzí. *Krkonoše*. **4**(2), 28–29.
- RODR, Josef, 1985. Před sto lety. *Krkonoše*. **18**(6), 24–25.
- RODR, Josef, 2004. Stromy hovoří: Betula čili bříza. *Krkonoše – Jizerské hory*. **36**(4), 26.
- SEHNAL, Jiří, 1970. Fejeton. *Krkonoše*. **3**(1), 1–2.
- SUK, Aleš, 2018. Jak jsme se tumlovali na ski bez sněhu. *Krkonoše – Jizerské hory*. **50**(10), 22–23. ISSN 1214-9381.
- SUK, Aleš, 2018b. Křižovatky Karolíny Erbanové. *Krkonoše – Jizerské hory*. **50**(11), 22–23. ISSN 1214-9381.
- SUK, Aleš, 2018c. Pohádka o Remsovi. *Krkonoše – Jizerské hory*. **50**(12), 22–24. ISSN 1214-9381.
- SUK, Aleš, 2018d. Kulišárna Oswalda Bartela aneb falešná komise. *Krkonoše – Jizerské hory*. **50**(11), 38. ISSN 1214-9381.

- SUK, Aleš, 2018e. Z branských betlémů: Betlém Šafaříkův, Betlém Bucharův. *Krkonoše – Jizerské hory*. **50**(12), 8–9. ISSN 1214-9381.
- SUK, Aleš, 2019. Nikdy se nenechat zlomit – Zdeněk Ciller. *Krkonoše – Jizerské hory*. **51**(1), 22–23. ISSN 1214-9381.
- SUK, Aleš, 2019b. Zajímavosti: První mistrovství Čech obrazem. *Krkonoše – Jizerské hory*. **51**(1), 42. ISSN 1214-9381.
- SUK, Aleš, 2019c. Ikona trenérů lyžařů – Jaroslav Honců. *Krkonoše – Jizerské hory*. **51**(2), 22–24. ISSN 1214-9381.
- SUK, Aleš, 2019d. Životní kalup nejrychlejší holky planety. *Krkonoše – Jizerské hory*. **51**(3), 22–24. ISSN 1214-9381.
- TESAŘOVÁ, Jana, 2019. Na jih od Svobody. *Krkonoše – Jizerské hory*. **51**(2). s. 16–17.
- UMANN, Josef, 2004. Ze života Josefa Umanna /Práce u knoflíkáře; Úraz/. *Krkonoše – Jizerské hory*. **36**(4), 50. ISSN 1214-9381.
- VALKOUN, Josef, 1971. Eroze – trvalá hrozba Krkonoš. *Krkonoše*. **4**(2), 7–9.
- VEJNAROVÁ, Lenka, 2018. Zajímavosti: Píseň o okupaci Valteřic z roku 1938. *Krkonoše – Jizerské hory*. **50**(11), 42. ISSN 1214-9381.
- VODSEĎÁLEK, František, 1971. Štěpanické falář. *Krkonoše*. **4**(1), 28–29.
- WIEDERKEHR, Roland, 1970. Poněkud neobvyklý návštěvník. *Krkonoše*. **3**(2), 21–22.
- WOLF, Vladimír, 2018. Malíř Jiří Škopek. *Krkonoše – Jizerské hory*. **50**(10), 6.
- ZÁDĚRA, Petr, 2018. Ztracené kouty – Buková. *Krkonoše – Jizerské hory*. **50**(10), 31. ISSN 1214-9381.

Seznam citovaných excerptů – ostatní

- BENEŠOVÁ, L. & KŘEN, M. & WACLAWIČOVÁ, M., 2013. *ORAL2013: reprezentativní korpus neformální mluvené češtiny*. Praha: Ústav Českého národního korpusu FF UK. Dostupné z: <http://www.korpus.cz>.
- BÍLÝ, Josef (ed.), 1892. *Patery knihy plodů básnických*. Telč: Emil Šolc. Text dostupný z: https://cs.wikisource.org/wiki/Vr%C3%A1na_a_li%C5%A1ka.
- JINDRA, Miroslav, 2019. Rozpadající se letoun pozorovaly stovky lidí. Vletěl do

neviditelného pekla. *Idnes.cz* [online]. [cit. 3. května 2019]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/technet/technika/boeing-707-boac-let-911-b-707-436-imatrikulace-g-apfe-fuji-fudzi.A190304_085428_tec_technika_kuz.

JOHN, Jaromír, 1974. *Večery na slamníku*. Praha: Mladá fronta.

KOHOUTKOVÁ, Zdeňka. *Pojmenování hmyzu v češtině* [přednáška]. Praha: Přednáška pořádaná Klubem přátel českého jazyka, 6. března 2019.

KŘEN, M. et al., 2015. *SYN2015: reprezentativní korpus psané češtiny*. Praha: Ústav Českého národního korpusu FF UK. Dostupné z: <http://www.korpus.cz>.

Prokrastinace. In: *Wikipedie. Otevřená encyklopedie* [online]. [cit. 3. května 2019]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Prokrastinace>.

RAIS, Karel Václav, 2010. *Zapadlí vlastenci: pohorský obraz*. V Tribunu EU vyd. 1. Brno: Tribun EU. ISBN 978-80-7399-316-0.

ŠTĚPÁNKOVÁ, Lenka, 2019. Opravu Letního stadionu rozdělí na několik etap. *Pardubický deník.cz* [online]. [cit. 6. května 2019]. Dostupné z: https://pardubicky.denik.cz/zpravy_region/opravu-letniho-stadionu-rozdeli-na-nekolik-etap-20190505.html.

Seznam obrázků

Obr. č. 1: Znázornění přechodníku jevše.....	17
--	----

Seznam grafů

Graf č. 1: Podíl jednotlivých druhů přechodníku v části vzorku I	42
Graf č. 2: Podíl jednotlivých druhů přechodníku v části vzorku II	46
Graf č. 3: Podíl jednotlivých druhů přechodníku v části vzorku III.....	48
Graf č. 4: Podíl jednotlivých druhů přechodníku v části vzorku IV	50
Graf č. 5: Podíl jednotlivých druhů dialektismů v části vzorku I.....	53
Graf č. 6: Podíl jednotlivých druhů dialektismů v části vzorku II	58
Graf č. 7: Podíl jednotlivých druhů dialektismů v části vzorku III	62
Graf č. 8: Podíl jednotlivých druhů dialektismů v části vzorku IV	65
Graf č. 9: Podíl druhů přechodníku v celém vzorku.....	74
Graf č. 10: Vývojová dynamika přechodníků (po normalizaci řezů).....	75
Graf č. 11: Podíl druhů dialektismů v celém vzorku.....	76
Graf č. 12: Vývojová dynamika dialektismů (po normalizaci řezů)	76

Seznam tabulek

Tab. č. 1: Významy trpných přechodníků	19
Tab. č. 2: Vývoj hlásek v českých nářečních skupinách	24
Tab. č. 3: Počty článků v časových řezech	39
Tab. č. 4: Čísla a ročníky zahrnuté do zkoumaného vzorku.....	41
Tab. č. 5: Přechodníky v části vzorku I	42
Tab. č. 6: Přechodníky v části vzorku II.....	46
Tab. č. 7: Přechodníky v části vzorku III	48
Tab. č. 8: Přechodníky v části vzorku IV	50
Tab. č. 9: Dialektismy v části vzorku I.....	52
Tab. č. 10: Dialektismy v části vzorku II	58
Tab. č. 11: Dialektismy v části vzorku III	62
Tab. č. 12: Dialektismy v části vzorku IV	64
Tab. č. 13: Výskyt přechodníků v částech vzorku.....	74
Tab. č. 14: Výskyt dialektismů v částech vzorku	75

Teze diplomové práce

SCHVÁLENO

Institut komunikačních studií a žurnalistiky FSV UK Teze MAGISTERSKÉ diplomové práce									
TUTO ČÁST VYPLŇUJE STUDENT/KA:									
Příjmení a jméno diplomantky/diplomanta: Praisler Jaroslav	Razítko podatelny:								
Imatrikulační ročník diplomantky/diplomanta: 2017	<table border="1"> <tr> <td colspan="2" style="text-align: center;">Univerzita Karlova Fakulta sociálních věd</td> </tr> <tr> <td>Došlo dne:</td> <td style="text-align: center;">17-05-2018 -1-</td> </tr> <tr> <td>Čj: 1530</td> <td>Příloh:</td> </tr> <tr> <td colspan="2">Přiděleno:</td> </tr> </table>	Univerzita Karlova Fakulta sociálních věd		Došlo dne:	17-05-2018 -1-	Čj: 1530	Příloh:	Přiděleno:	
Univerzita Karlova Fakulta sociálních věd									
Došlo dne:		17-05-2018 -1-							
Čj: 1530	Příloh:								
Přiděleno:									
E-mail diplomantky/diplomanta: japrun@seznam.cz									
Studijní obor/forma studia: Žurnalistika/prezenční									
Předpokládaný název práce v češtině: Přechodníky a dialektismy v časopise Krkonoše – Jizerské hory									
Předpokládaný název práce v angličtině: Transgressives and dialectisms in Krkonoše – Jizerské hory magazine									
Předpokládaný termín dokončení (semestr, akademický rok – vzor: ZS 2012/2013) (diplomovou práci je možné odevzdat <u>nejdříve</u> po dvou semestrech od schválení tezí) LS 2018/2019									
Charakteristika tématu a jeho dosavadní zpracování (max. 1800 znaků): Časopis Krkonoše – Jizerské hory (dále jen K + JH) vychází od roku 1968 (do roku 2002 se jmenoval jen Krkonoše). Jedná se o časopis, který se profiluje jako periodikum pojednávající o přírodě a lidech daného regionu. Jelikož do něj přispívají lidé v regionu žijící, nebo alespoň s ním spjatí, objevují se v něm dialektismy vlastní dané oblasti. Co se týče přechodníků, ty se v současné době v článcích časopisu také vyskytují, ačkoliv se jedná o knižní až archaický jazykový prostředek, jenž se dle odborné literatury používá typicky ve vyšších psaných textech – uměleckých a odborných textech, preambulích právnických smluv a v intelektuální publicistice –, které se na stránkách lokálních periodik, včetně K + JH, vyskytují poměrně zřídka. (Výskyt přechodníků i dialektismů na stránkách současných K + JH jsem zaregistroval jako jejich poměrně častý čtenář.) Podkrkonošskými dialektismy objevujícími se v médiích se, pokud je mi známo, dosud nikdo nezabýval; Jarmila Bachmannová však excerpovala materiál pro svůj Slovník podkrkonošského nářečí z různých periodik, K + JH nevyjímaje. Soustředila se však především na lexikální dialektismy. Přechodníkům v médiích (konkrétně v Lidových novinách) jsem se věnoval ve své bakalářské práci.									
Předpokládaný cíl práce, případně formulace problému, výzkumné otázky nebo hypotézy (max. 1800 znaků): Práce má zaprvé za úkol popsat výskyt přechodníků a dialektismů v časopise Krkonoše – Jizerské hory. Co se týče dialektismů, zdá se, že ačkoliv v češtině dochází k ústupu nářečí – nářeční nivelizaci a k vytváření interdialektů, regionální periodikum, jakým K + JH jsou, je jakýmsi „konzervátorem“ nářečních prostředků a k ústupu dialektismů v něm nedochází. Druhým cílem této práce je demonstrovat, do jaké míry se v lokálním periodiku, jakým jsou i K + JH, vyskytují přechodníky, a to též v útvarech, které nejsou pro jejich výskyt dle odborné literatury typické. (Budu se zabývat pouze přechodníky slovesnými.) Také u přechodníků budu zkoumat jejich vývojovou dynamiku v čase. Popíši též vlastnosti nalezených dialektismů a přechodníků – jejich druh, funkční užití a noremnost (u dialektismů to, zda odpovídají podkrkonošskému nářečí, tak jak je popsáno v odborné literatuře). Mimo to se pokusím odpovědět na otázku, proč se i dnes na stránkách K + JH sledované jazykové prostředky vyskytují. Stanovuji si tyto výzkumné otázky: VO1: Jaká je vývojová dynamika (podkrkonošských) dialektismů v časopise K + JH? VO2: Jaké druhy dialektismů se v K + JH objevují a jaké je jejich funkční užití? VO3: V jakých útvarech se v K + JH objevují přechodníky a jaká je jejich vývojová dynamika? VO4: Jaké druhy přechodníků se v K + JH používají a jaké je jejich funkční užití? A tuto vedlejší výzkumnou otázku: VVO1: Co je důvodem používání dialektismů a přechodníků na stránkách K + JH v současnosti?									

Předpokládaná struktura práce (rozdělení do jednotlivých kapitol a podkapitol se stručnou charakteristikou jejich obsahu):

1. Úvod

2. Teoretická část

V teoretické části vymezím termín dialektismus a popíši ve stručnosti systém českých nářečí; větší část věnuji popisu samotného podkrkonošského nářečí. Zařadím také popis problematiky přechodníků v češtině a analyzovaného periodika, tj. časopisu Krkonoše – Jizerské hory.

3. Metodologická část

V metodologické části popíši metody použité v praktické části práce – obsahovou analýzu použitou pro kvantifikaci výskytu sledovaných jevů (přechodníků a dialektismů) a kritéria, podle nichž budu činit kvalitativní zjištění – posuzovat noremnost nalezených přechodníků a dialektismů a určovat jejich druh a funkční užití. Popíši také metody rozhovoru.

4. Praktická část

V praktické části provedu jak kvantitativní analýzu výskytu sledovaných jevů v různých obdobích, tak kvalitativní analýzu – výše popsané určování druhů, noremnosti a funkčního užití vybraných nalezených dialektismů a přechodníků. Její součástí bude i rozhovor s autorem K + JH používajícím sledované jazykové prostředky ve svých textech, který pomůže osvětlit důvody používání sledovaných jazykových prostředků v časopise.

5. Závěr

V závěru shrnu a zhodnotím zjištění z praktické části včetně nástinu důvodů, jež stojí za výskytem dialektismů a přechodníků ve sledovaném periodiku.

Vymezení podkladového materiálu (např. titul periodika a analyzované období):

Krkonoše – Jizerské hory, ročník 50. (2018), prvních šest čísel; Krkonoše – Jizerské hory, ročník 35. (2003), prvních šest čísel; Krkonoše, ročník 19. (1986), prvních šest čísel; Krkonoše, ročník 2. (1970), všechna čísla

Metody (techniky) zpracování materiálu:

Pro sledování frekvence výskytu sledovaných jazykových prostředků použiji kvantitativní obsahovou analýzu. Ta se sice používá prvotně pro výzkum tematické agendy, ale dobře poslouží i pro kvantifikování a porovnání výskytu jazykových prostředků. Vybrané nalezené dialektismy rozčlením na lexikální, hláskoslovné, tvaroslovné a syntaktické a budu zkoumat jejich funkční využití. U přechodníků určím druh, noremnost a funkční užití; to vše na základě tvrzení z odborné literatury.

Základní literatura (nejméně 5 nejdůležitějších titulů k tématu a metodě jeho zpracování; u všech titulů je nutné uvést stručnou anotaci na 2–5 řádků):

TRAMPOTA, Tomáš a VOJTĚCHOVSKÁ, Martina. *Metody výzkumu médií*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-683-4.

Tato kniha poskytuje vhled do problematiky výzkumu médií. Kniha se věnuje zásadám komerčního i akademického výzkumu médií a metodické postupy aplikuje na konkrétní příklady z českých médií.

HENDL, Jan. *Úvod do kvalitativního výzkumu*. Praha: Karolinum, 1999. ISBN 80-246-0030-7.

Kniha se věnuje metodám kvalitativního výzkumu a seznamuje čtenáře s kvalitativními metodami sběru dat, jejich kódování, vyhodnocení a interpretaci. Mimo to se věnuje i počítačovým nástrojům výzkumu a hodnocení kvality výzkumu.

BACHMANNOVÁ, Jarmila. *Slovník podkrkonošského nářečí*. Praha: Academia, 2016. Lingvistika. ISBN 978-80-200-2505-0.

Kniha je prvním kompletním vědeckým zpracováním slovní zásoby podkrkonošského nářečí. Autorka provedla sběr hesel v celé oblasti, která je jádrem podkrkonošského nářečí, ale užití jednotlivých slov dokládá i příklady ze širší podkrkonošské oblasti. Slovník obsahuje i regionální výrazivo řemeslnické.

HOFFMANNOVÁ, Jana, HOMOLÁČ, Jiří, CHVALOVSKÁ, Eliška, JÍLKOVÁ, Lucie, KADERKA, Petr, MAREŠ, Petr a MRÁZKOVÁ, Kamila. *Stylistika mluvené a psané češtiny*. Praha: Academia, 2016. ISBN 978-80-200-2566-1.

Monografie doplňuje dosavadní výzkumy stylu českých textů a staví na nejnovějším materiálu. Stylistické dění spojuje se sférami komunikace běžné, institucionální, odborné, učební, mediální,

reklamní a literární. Kniha je určena především lingvistům, studentům a profesionálním uživatelům češtiny, díky analýzám bohatého materiálu však může oslovit i širší okruh čtenářů.

BĚLIČ, Jaromír. *Nástin české dialektologie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1972. Vysokoškolské učebnice.

Kniha popisuje český nářeční systém i jednotlivá nářečí s jejich lexikálními, morfologickými i hláskoslovnými charakteristikami.

DVOŘÁK, Emil. *Přechodnikové konstrukce v nové češtině*. Praha: Univerzita Karlova, 1983. Acta Universitatis Carolinae. Philologica. Monographia.

Kniha podává komplexní dynamický obraz užívání přechodnikových konstrukcí v nové češtině, zejména současné, a vykládá dnešní stav jako výsledek předchozího vývoje.

Diplomové a disertační práce k tématu (seznam bakalářských, magisterských a doktorských prací, které byly k tématu obhájeny na UK, případně dalších oborově blízkých fakultách či vysokých školách za posledních pět let)

MAIEROVÁ, Jana. *Dialekt podkrkonošské oblasti zejména v odrazu hypokoristických podob rodných jmen* [online]. Praha, 2014 [cit. 2018-05-07]. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav českého jazyka a teorie komunikace. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/123773>.

Vedoucí práce Jiří Rejzek.

PRAISLER, Jaroslav. *Přechodníky v publicistice Lidových novin* [online]. Praha, 2017 [cit. 2018-05-07].

Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra žurnalistiky. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/180162>. Vedoucí práce Ivana Svobodová.

SUSKOVÁ, Andrea. *Podještědská mluva ve třech generacích* [online]. České Budějovice, 2017 [cit. 2018-05-07]. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Filozofická fakulta.

Katedra slovanských literatur, oddělení českého jazyka a literatury. Dostupné z:

https://theses.cz/id/g8yzkj/Bakal_sk_prce_-_Podje_t_dsk_mluva_ve_t_ech_generacch.pdf. Vedoucí práce Štěpán Balík.

Datum / Podpis studenta/ky

17.5.2018

TUTO ČÁST VYPLŇUJE PEDAGOG/PEDAGOŽKA:

Doporučení k tématu, struktuře a technice zpracování materiálu:

nemám

Případné doporučení dalších titulů literatury předepsané ke zpracování tématu:

nemám

Potvrzuji, že výše uvedené teze jsem s jejich autorem/kou konzultoval(a) a že téma odpovídá mému oborovému zaměření a oblasti odborné práce, kterou na FSV UK vykonávám.

Souhlasím s tím, že budu vedoucí(m) této práce.

PhDr. Ivana Svobodová

17.5.2018

Příjmení a jméno pedagožky/pedagoga

Datum / Podpis pedagožky/pedagoga

TEZE JE NUTNO ODEVZDAT VYTIŠTĚNÉ, PODEPSANÉ A VE DVOU VYHOTOVENÍCH DO TERMÍNU UVEDENÉHO V HARMONOGRAMU PŘÍSLUŠNÉHO AKADEMICKÉHO ROKU, A TO PROSTŘEDNICTVÍM PODATELNY FSV UK. PŘIJATÉ TEZE JE NUTNÉ SI VYZVEDNOUT V SEKRETARIÁTU PŘÍSLUŠNÉ KATEDRY A NECHAT VEVÁZAT DO OBOU VÝTIŠKŮ DIPLOMOVÉ PRÁCE.

TEZE NA IKSŽ SCHVALUJE VEDOUcí PŘÍSLUŠNÉ KATEDRY.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Tabulky nalezených přechodníků (čtyři tabulky)

Příloha č. 2: Tabulky nalezených dialektismů (čtyři tabulky)

Příloha č. 3: Rozhovor s Alešem Sukem (rozhovor)

Příloha č. 1: Tabulky nalezených přechodníků

V tabulkách přechodníků přechodníky nabývají v těchto dílčích proměnných těchto hodnot:

Druh: 1 – přítomný nedokonavého slovesa; 2 – přítomný dokonavého slovesa, 3 – minulý dokonavého slovesa; 4 – minulý nedokonavého slovesa; 5 – trpný přítomný, 6 – trpný minulý

ST – 1 – soubor zakončení *-a/-ouc/-ouce*; 2 – *-e/-íc/-íce*; 3 – *-0/-ši/-še*; 4 – *-v/-vši/-vše*

Os – 1 – 1. os. sg; 2 – 2. os. sg.; 3 – 3. os. sg.; 4 – 1. os. pl.; 5 – 2. os. pl.; 6 – 3. os. pl.

Správnost – 0 – nenoremní (chybné) užití; 1 – noremní užití; 2 – užití noremní dle norem platných v době vzniku textu (dle dnešní normy nenoremní)

Těsnost připojení – 0 – bez interpunkčního oddělení; 1 – odděleno čárkou; 2 – oddělenou pomlčkou; 3 – odděleno závorkami

Citace – 0 – není citace; 1 – jedná se o citaci (nikoli však v případech, že se jedná o přetištění celé básně, celého prozaického útvaru či ukázky jeho podstatné části)

zkratky žánrů (útvary): nek (nekrolog), čl (článek), fej (fejton), rozh (rozhovor), bel (beletrie), poud (poudačka), rep (reportáž), dop (dopis), pop (popisek fotografie), poe (poezie), zpr (zpráva), rec (recenze)

Přechodník	Druh	ST	Os	Správnost	Těsnost připojení	Žánr	citace
vlastníce	1	2	6	1	1	fej	0
štěbetajíce	1	2	6	1	0	bel	3
smějíce se	1	2	6	1	0	poe	0
smějíce se	1	2	6	1	0	poe	0
přišed	3	3	3	1	1	bel	0
přemýšleje	1	2	3	1	1	bel	0
rozlomiv	3	4	3	1	1	bel	0
ukazovav	4	4	3	0	1	bel	0
dávaje	1	2	3	1	1	bel	0

pravě	1	2	3	1	1	bel	0
pravě	1	2	3	1	1	bel	0
učinivše	3	4	6	1	1	čl	0
zpozorovav	3	4	3	1	1	čl	1
dýchající	1	2	1	0	1	bel	0
rodíce se	1	2	3	0	0	bel	0
dosahující	1	2	3	0	1	bel	0
sednouce si	2	2	4	2	1	bel	0
těšící se	1	2	4	1	1	bel	0
nevšímaje si	1	2	4	0	1	bel	0
vstávající	1	2	6	0	1	bel	0
posilnivše se	3	4	4	1	1	bel	0
ničící	1	2	3	0	1	čl	0
zvěděv	3	4	3	1	1	čl	1
vycítiv	3	4	3	1	1	čl	1
mávaje	1	2	3	1	1	čl	1
jsa vnořen	6	1	1	1	1	čl	1

Tab. č. 1 Přechodníky v části vzorku I

Přechodník	Druh	ST	Os	Správnost	Těsnost připojení	Žánr	citace
neohlížejíc se	1	2	3	1	0	čl	0
zkoumajíce	1	2	4	1	1	čl	0
nevěda	1	1	3	1	1	čl	0
konaje	1	2	3	1	1	čl	0
přebýváje	1	2	1	1	1	čl	1

zůstávajíce	1	2	3	0	1	čl	1
nenalézaje	1	2	3	1	1	čl	0
nevěda	1	1	1	1	1	čl	0
tisknouce	1	2	6	1	0	čl	0
mačkajíce	1	2	6	1	0	čl	0
netroufajíce si	1	2	6	1	1	čl	0
se nelišíce	1	2	6	1	1	čl	0
kontrastujíce	1	2	4	1	1	rep	0
nedbaje	1	2	1	0	1	dop	0
rodíc se	1	2	3	1	0	čl	1
uvědomivši se	3	4	3	1	1	bel	0
nevynechávajíce se	1	2	4	1	1	rep	0
doprovázejíce	1	2	6	1	1	rep	0
přistrkujíce	1	2	6	1	1	čl	0
přiživujíce se	1	2	6	1	1	čl	0

Tab. č. 2 Přejchodníky v části vzorku II

Přejchodník	Druh	ST	Os	Správnost	Těsnost připojení	Žánr	citace
byvši připraveny	6	4	6	1	2	čl	0
zabíjeje	1	2	3	1	1	čl	0
překračujíce	1	2	6	1	1	čl	0
předstíraje	1	2	1	1	1	bel	0
usrkávajíc	1	2	1	0	0	fej	0
smějíce se	1	2	6	1	1	bel	3
jsa odchován	5	1	1	0	1	fej	0

stojíce	1	2	4	1	1	čl	0
prodírajíce se	1	2	4	1	1	čl	0
vyhýbajíce se	1	2	6	1	1	čl	0
zápasíce	1	2	6	1	1	čl	0
doufaje	1	2	1	1	1	fej	0
ležíce	1	2	4	1	1	bel	3

Tab. č. 3 Přejchodníky v části vzorku III

Přejchodník	Druh	ST	Os	Správnost	Těsnost připojení	Žánr	citace
jsa	1	1	3	1	1	nek	0
maje	1	2	3	1	1	čl	0
čekajíce	1	2	6	1	1	čl	0
lebedíce si	1	2	3	1	1	čl	0
užívaje si	1	2	1	1	1	fej	0
brumlajíc	1	2	3	1	1	čl	0
asistujíce	1	2	6	1	1	čl	0
maje	1	2	3	1	1	čl	0
byv přistižen	6	4	3	1	1	čl	0
nemaje	1	2	3	1	1	čl	0
naplňuje	1	2	3	1	1	čl	0
odstrkujíce se	1	2	4	1	1	čl	1
držíce	1	2	4	1	1	čl	1
skrývajíce se	1	2	4	1	1	čl/rep	0
se zajímaje	1	2	3	1	1	čl	0
byv odvolán	6	4	3	1	0	čl	0

maje	1	2	3	1	1	čl	0
kráčejí	1	2	3	1	1	čl	0
nemají	1	2	3	1	1	čl	0
startují	1	2	3	1	1	čl	0

Tab. č. 4 Přejchodníky v části vzorku IV

Příloha č. 2: Tabulky nalezených dialektismů

Proměnné v tabulkách nabývají těchto hodnot:

Druh: **1** – lexikální, **2** – hláskoslovný; **3** – morfologický; **4** – slovtvorný; **1,2** – lexikálně-hláskoslovný; **1,3** lexikálně-morfologický; **1,4** – lexikálně-slovtvorný; **2,4** – hláskoslovně-tvaroslovný

Přímá řeč: **0** – není v přímé řeči ani v uvozovkách; **1** – je v přímé řeči; **2** – je v uvozovkách; **3** – je použit v přímé řeči v uvozovkách

Názvosloví: **0** – nejedná se o názvosloví řemesel a tradiční domácí výroby ani o etnografismus; **1** – jedná se o názvosloví řemesel a tradiční domácí výroby; **2** – jedná se o etnografismus

Citace: **0** – není použit v citaci; **1** – je použit v citaci

zkratky žánrů (útvárů): nek (nekrolog), čl (článek), fej (fejton), rozh (rozhovor), bel (beletrie), poud (poudačka), rep (reportáž), dop (dopis), pop (popisek fotografie), poe (poezie), zpr (zpráva), rec (recenze), cest (cestopis)

Dialektismy jsou v tabulkách uvedeny ve tvaru, v jakém jsem je vyexcerpoval, včetně případných uvozovek. Jsou uvedeny všechny výskyty.

Dialektismus	Druh	Útvar	Přímá řeč	Názvosloví	Citace
pobejt	1	bel (poud)	0	0	0
zerno	2	bel (poud)	0	0	0
jennou	2	bel (poud)	0	0	0
sterži	2	bel (poud)	0	0	0

pulama	1, 2	bel(poud)	0	0	0
podomnou	2	bel (poud)	0	0	0
zernu	2	bel (poud)	0	0	0
vid'al	2	bel (poud)	0	0	0
muderce	2	bel (poud)	0	0	0
poznat'	2	bel (poud)	0	0	0
zerno	2	bel (poud)	0	0	0
dát'	2	bel (poud)	0	0	0
ležala	2	bel (poud)	0	0	0
vid'ali	2	bel (poud)	0	0	0
zerno	2	bel (poud)	0	0	0
muderci	2	bel (poud)	0	0	0
zerno	2	bel (poud)	1	0	0
mudercum	2	bel (poud)	0	0	0
najit'	2	bel (poud)	0	0	0
zerni	2	bel (poud)	0	0	0
muderci	2	bel (poud)	0	0	0
potřá	2	bel (poud)	0	0	0
voptat'	2	bel (poud)	0	0	0
zerni	2	bel (poud)	0	0	0
přivelli	2	bel (poud)	0	0	0
bellách	2	bel (poud)	0	0	0
zerno	2	bel (poud)	0	0	0
kale	1	bel (poud)	0	0	0
zerni	2	bel (poud)	1	0	0

zerni	2	bel (poud)	1	0	0
uslyšal	2	bel (poud)	0	0	0
zerni	2	bel (poud)	1	0	0
dromný	2	bel (poud)	1	0	0
potřá	2	bel (poud)	1	0	0
voptat'	2	bel (poud)	1	0	0
zerni	2	bel (poud)	1	0	0
přivelli	2	bel (poud)	0	0	0
jenný	2	bel (poud)	0	0	0
belle	2	bel (poud)	0	0	0
zerno	2	bel (poud)	0	0	0
vokazoval	2	bel (poud)	0	0	0
zerno	2	bel (poud)	0	0	0
zerni	2	bel (poud)	1	0	0
zerni	2	bel (poud)	1	0	0
třá	2	bel (poud)	0	0	0
znánko	1	bel (poud)	0	0	0
tverčí	2	bel (poud)	0	0	0
slyšal	2	bel (poud)	0	0	0
zerni	2	bel (poud)	1	0	0
potřá	2	bel (poud)	1	0	0
zerni	2	bel (poud)	1	0	0
tejd'ni	2,4	bel (poud)	1	0	0
vid'al	2	bel (poud)	1	0	0
nevid'al	2	bel (poud)	1	0	0

potřá	2	bel (poud)	1	0	0
voptat'	2	bel (poud)	1	0	0
přivelli	2	bel (poud)	0	0	0
bellí	2	bel (poud)	0	0	0
berčně	1	bel (poud)	0	0	0
vokázal	2	bel (poud)	0	0	0
zerno	2	bel (poud)	0	0	0
dámno	2	bel (poud)	1	0	0
nevid'al	2	bel (poud)	1	0	0
zerna	2	bel (poud)	0	0	0
zerni	2	bel (poud)	1	0	0
zerni	2	bel (poud)	1	0	0
žánnej	2	bel (poud)	1	0	0
vymyslit'	2	bel (poud)	1	0	0
tepruvá	2,4	bel (poud)	1	0	0
svobonná	2	bel (poud)	1	0	0
žánnej	2	bel (poud)	1	0	0
jenno	2	bel (poud)	1	0	0
zerni	2	bel (poud)	1	0	0
tejd'	2	bel (poud)	1	0	0
vňuk	2	bel (poud)	1	0	0
bellách	2	bel (poud)	1	0	0
jenný	2	bel (poud)	1	0	0
čemesně	1	bel (poud)	1	0	0
bejt'	2	bel (poud)	1	0	0

spolehat'	2	bel (poud)	1	0	0
hled'ali	2	bel (poud)	1	0	0
perší	2	čl	3	0	0
neperší	2	čl	3	0	0
merzne	2	čl	3	0	0
chalpy	2	čl	3	0	0
Kokerháč	1,2	čl	0	0	0
chalpa	2	čl	0	0	0
Poustka	1	čl	0	0	0
bille	2	čl	0	0	0
(na) hora	3	čl	1	0	0
zemčat	1	čl	1	0	0
naděrovat	1	čl	1	0	0
tejrač	1	čl	1	0	0
zouplna	2	čl	0	0	0
hak	1,2	čl	0	0	0
štemovat	1	čl	1	0	0
poudaček	1	čl	0	0	0
„lyžníků“	4	čl	3	0	0
mazáky	1	čl	0	0	0
mechovníky	1	čl	0	0	0
mechovníci	1	čl	0	0	0
zatěranda	1	čl	0	1	0
potěranda	1	čl	0	1	0
caperniš	1	čl	0	1	0

vápeničky	1	čl	0	3	0
„zejm“	2	čl	3	0	0
Kokrháče	1	čl	0	0	1
pošetmo	4	rep	0	0	0
poudaček	1	čl	0	0	0
„neterlují“	1	čl	3	0	0
„vhačky“	1,2	čl	3	0	0
poudačky	1	čl	0	0	0
poudaček	1	čl	0	0	0
„bernožení“	1	čl	3	0	0
poudačkách	1	čl	0	0	0
„kerkonošským“	2	čl	3	0	0
sterkal	2	rep	3	0	0
smerkový	2	rep	3	0	0
perkýnko	2	rep	3	0	0
rundelem	1	rep	0	0	0
klečiště	4	cest	0	0	0
pobytí	1	cest	0	0	0
másnice	2	cest	0	0	0
klečišťata	4	cest	0	0	0
bahnišťata	4	cest	0	0	0
hájem	1	cest	0	0	0
klemprda	1	zpr	0	0	0
kobert	2	poe	0	0	0
budařů	2	čl	0	0	0

kuťátka	2	čl	0	0	0
vžičák	1	čl	0	0	0
pobejt (Přijďte pobejt!)	2	čl	1	0	0
poudaček	1	čl	0	0	0
poudačku	1	čl	0	0	0
Kokrháče	1	čl	0	0	0
budařské	2	zpr	0	0	0
hořeštěpanckej	2	bel (poud)	0	0	0
kerku	2	bel (poud)	0	0	0
zejmě	2	bel (poud)	0	0	0
perní	2	bel (poud)	0	0	0
zejma	2	bel (poud)	0	0	0
„scherňovačky“	2	bel (poud)	2	0	0
„houštiblata“	1	bel (poud)	2	0	0
kchóru	2	bel (poud)	0	0	0
mynář	2	bel (poud)	0	0	0
velly	2	bel (poud)	0	0	0
daremný	2	bel (poud)	0	0	0
nedaremný	2	bel (poud)	0	0	0
si hled'ali	2	bel (poud)	0	0	0
takovýlle	2	bel (poud)	0	0	0
pingel	1,2	bel (poud)	1	0	0
pingel	1,2	bel (poud)	0	0	0
pingel	1,2	bel (poud)	0	0	0

pingel	1,2	bel (poud)	1	0	0
pívištěte	4	bel (poud)	1	0	0
škyberník	1	bel (poud)	0	0	0
vopatera	1	bel (poud)	0	0	0
sed'al	2	bel (poud)	0	0	0
kchóre	2	bel (poud)	0	0	0
sjeta	2	bel (poud)	0	0	0
kalá	1	bel (poud)	1	0	0
mynář	2	bel (poud)	0	0	0
nederžal	2	bel (poud)	0	0	0
jennou	2	bel (poud)	0	0	0
cák	2	bel (poud)	0	0	0
sjecký	2	bel (poud)	0	0	0
jenny	2	bel (poud)	0	0	0
rohcáplici	1	bel (poud)	1	0	0
hora	3	bel (poud)	1	0	0
bandor	2	bel (poud)	1	0	0
vosannici	2	bel (poud)	1	0	0
pingel	1,2	bel (poud)	1	0	0
jennou	2	bel (poud)	1	0	0
perstem	2	bel (poud)	0	0	0
kchór	2	bel (poud)	0	0	0
mynář	2	bel (poud)	0	0	0
věďali	2	bel (poud)	0	0	0
poslenní	2	bel (poud)	0	0	0

pobytí	1	bel (poud)	0	0	0
uderžet'	2	bel (poud)	0	0	0
kvečerou	4	bel (poud)	0	0	0
nenápanně	2	bel (poud)	0	0	0
potrefuňkem	1	bel (poud)	0	0	0
mollení	2	bel (poud)	0	0	0
sellák	2	bel (poud)	0	0	0
Dole- i Hořeštěpanckej	2	bel (poud)	0	0	0
velly	2	bel (poud)	0	0	0
tullečky	2	bel (poud)	0	0	0
tullečky	2	bel (poud)	0	0	0
hambous	1	bel (poud)	0	0	0
žánnýho	2	bel (poud)	0	0	0
nenapallo	2	bel (poud)	0	0	0
persty	2	bel (poud)	0	0	0
uderžet	2	bel (poud)	0	0	0
žánnej	2	bel (poud)	0	0	0
(na) hora	3	bel (poud)	0	0	0
kraje	1	bel (poud)	0	0	0
jennou	2	bel (poud)	0	0	0
Doleštěpanic	2,4	bel (poud)	0	0	0
jennou	2	bel (poud)	0	0	0
pořánnej	2	bel (poud)	0	0	0
klůt	1	bel (poud)	0	0	0

pívištěte	4	bel (poud)	0	0	0
pořánej	2	bel (poud)	0	0	0
berzo	2	bel (ppud)	0	0	0
doveršena	2	bel (poud)	0	0	0
pervní	2	bel (poud)	0	0	0
sellačil	2	bel (poud)	0	0	0
polišťatech	4	bel (poud)	0	0	0
popolle	2,4	bel (poud)	0	0	0
takovýllečky	2,4	bel (poud)	0	0	0
pimperlovou	2	bel (poud)	0	0	0
jennoho	2	bel (poud)	0	0	0
poperve	2	bel (poud)	0	0	0
kopno	1	bel (poud)	0	0	0
poperve	2	bel (poud)	0	0	0
smerti	2	bel (poud)	1	0	0
smert'oucí	2	bel (poud)	1	0	0
čpáry	1	bel (poud)	1	0	0
pervní	2	bel (poud)	0	0	0
sjetový	2	bel (poud)	0	0	0
jennou	2	bel (poud)	0	0	0
jenny	2	bel (poud)	0	0	0
přípanně	2	bel (poud)	0	0	0
jennoho	2	bel (poud)	0	0	0
tejdě	2,4	bel (poud)	0	0	0
spallo	2	bel (poud)	0	0	0

timhlečky	2,4	bel (poud)	0	0	0
tollečky	2,4	bel (poud)	0	0	0
žánnej	2	bel (poud)	0	0	0
sjetě	2	bel (poud)	0	0	0
nulle	2	bel (poud)	1	0	0
ouřenní	2	bel (poud)	0	0	0
zjennal	2	bel (poud)	0	0	0
tejdě	2,4	bel (poud)	0	0	0
jennou	2	bel (poud)	0	0	0
terni	2	bel (poud)	0	0	0
tolle	2	bel (poud)	0	0	0
ramplovačka	1	bel (poud)	0	0	0
divalle	2	bel (poud)	0	0	0
polle	2	bel (poud)	0	0	0
najennou	2	bel (poud)	0	0	0
průby	1	bel (poud)	0	0	0
tohlečky	2,4	bel (poud)	0	0	0
„sprask“	1	bel (poud)	1	0	0
mertvýho	2	bel (poud)	0	0	0
„nekleči“	1	bel (poud)	1	0	0

Tab. č. 5 Dialektismy v části vzorku I

Dialektismus	Druh	Útvar	Přímá řeč	Názvosloví	Citace
kajda	1	čl	0	2	0
husí mejdlo	1	čl	0	0	0
husí mýdlo	1	čl	0	0	0

vlčina	1	čl	0	0	0
plechovec	1	čl	0	0	0
kopné	1	čl/fej	0	0	0
kvokačky	1	čl/fej	0	0	0
máslo	1	čl/fej	0	0	0
čemerky	1	čl/fej	0	0	0
chlapice	1	čl/fej	0	0	0
„švihouky“	1	čl/fej	2	0	0
skřípku	2	čl/fej	1	0	0
„mlíšnice“	2	čl/fej	2	0	0
„mlíšnice“	2	čl/fej	2	0	0
„korčáku“	1	čl/fej	2	0	0
„švihouka“	1	čl/fej	2	0	0
násep	1,3	čl/fej	0	0	0
náspí	1,3	čl/fej	0	0	0
násep	1,3	čl/fej	0	0	0
chlapice	1	čl/fej	0	0	0
horátnosti	1	bel	0	0	0
„heftyka“	1	bel	1	0	0
„teskliuka“	1	bel	1	0	0
černé jahody	1	bel	0	0	0
pobyť	1	bel	0	0	0
pokladek (neměla pokladek)	1	bel	0	0	0

skřípka	2	bel	0	0	0
jamroval	1	bel	0	0	0
biteroval	1	bel	0	0	0
(na) hora	3	bel	0	0	0
kvelb	1	bel	0	0	0
heftyku	1	bel	0	0	0
náspi	1,3	bel	0	0	0
zmetaly	1	bel	0	0	0
daremností	2	čl	0	0	0
poudaček	1	čl	0	0	0
Kokrháčův	1	čl	0	0	0
Kokrháč	1	čl	0	0	0
pobytí	1	čl	0	0	0
Kokrháč	1	čl	0	0	0
„vápeníky“	1	čl	2	2	0
„kanduš“	1	čl	2	2	0
„oupadu“	1	bel	2	0	0
„diuničil“	1	bel	2	0	0
marokán	1	bel	0	0	0
klauč	1	čl	0	1	0
„klauč“	1	čl	0	1	0
Kokrháči	1	čl	0	0	0
Kokrháče	1	čl	0	0	0
Kokrháč	1	čl	0	0	0
kalcuje	2	čl	0	0	0

„kočičí procházkou“	1	čl	2	0	0
husí nožka	1	čl	0	0	0
kalcovině	2	čl	0	0	0
„kalcovina“	2	čl	2	0	0
„lifruňku“	1	čl	2	0	0
„šiškoukou“	1	čl	2	0	0
„mediánem“	1	čl	2	0	0
„kalcoviny“	2	čl	2	0	0
„štáklóvím“	1	čl	2	0	0
„kalcovině“	2	čl	2	0	0
„kalcovina“	2	čl	2	0	0
půlník	1	čl	0	1	0
pačák	1	čl	0	1	0
prošlup	1	čl	0	1	0
šnore	1	čl	0	1	0
fok	1	čl	0	1	0
fok	1	čl	0	1	0
galírunk	1	čl	0	1	0
galírunku	1	čl	0	1	0
kleplík	1	čl	0	1	0
„kalcovinou“	2	čl	2	0	0
„kalcovinu“	2	čl	2	0	0
foku	1	čl	0	1	0
koboliti	1	bel	0	0	0

certlí	1	bel	0	0	0
pobytí	1	čl	0	0	0
„lysovat“	1	čl	2, 1	1	0
„rejdovačky“	1	čl	2, 1	1	0
„rejdovačky“	1	čl	2	1	0
„rejdovačky“	1	čl	2	1	0
hrabišťatama	4	čl	1	0	0
kosišťatama	4	čl	1	0	0
rejdovačkám	1	čl	2	0	0
tudlečky	2,4	rep	0	0	0
„tudlečky“	2,4	rep	2	0	0
„balšánek“	1	čl	2	0	0
„boží dřevo“	1	čl	2	0	0
kohoutek	1	čl	0	0	0
koníček	1	čl	0	0	0
kalcovině	2	čl	0	0	0
kallec	2	čl	1	0	0
kallec	2	čl	1	0	0
šteníkách	1	čl	0	1	0
šteník	1	čl	0	1	0
šteník	1	čl	0	1	0
konštuku	1	čl	0	1	0
štarec	1	čl	0	1	0
rezkovačce	1	čl	0	0	0
„kobyła“	1	čl	2	1	0

daremnost	2	čl	0	0	0
„kalcoval“	2	čl	2	0	0
pačák	1	čl	0	1	0
kalcovina	2	čl	0	0	0
draček	1	čl	0	0	0
Machče	4	čl	1	0	0
cumel	1	čl	1	0	0
rejkant	1	čl	0	1	0
rampluje	1	čl	1	0	0
jaluče	1,2	čl	1	0	0
mlíšnice	1	čl	0	0	0
másnici	2	čl	0	0	0
násep	1.3	čl	0	0	0
rachejtle	1	čl	1	0	0
bandory	2	čl	1	0	0
lanování	1	čl	0	0	0
kortouč	1	čl	0	0	0
kortouč	1	čl	0	0	0
cacné	1	bel	0	0	0
pobytí	1	čl	0	0	0
lyžníci	4	zpr	0	0	0
„merklovském“	2	rec	2	0	0
zejmě	2	rec	0	0	1
kalcovali	2	rec	0	0	1
háji	1	rec	0	0	1

smerky	2	rec	0	0	1
koháty	1	rec	0	0	1
černý jahody	1	rec	0	0	1
cukerlín	1,2	rec	0	0	1
strašidlata	4	bel	1	0	0
Kerkonoších	2	pop	0	0	0
bramborák	1	čl	0	0	0
šlichtování	1	čl	0	1	0
pašerů	4	čl	0	0	0
klimprdách	1	bel	0	1	0
hopeček	1	bel	0	0	0
koraly	2	čl	0	0	0
bůstky	1	čl	0	1	0
struhy	2	čl/fej	0	0	0
živé vlasy	1	čl/fej	0	0	0
Ve štůlni	1	čl/fej	0	0	0
struhárna	1	čl	0	0	0
štvaní	1	bel	0	0	0
štvaní	1	bel	0	0	0
štvaní	1	bel	0	0	0
divoký myslivec	1	bel	0	0	0
divoký myslivec	1	bel	0	0	0
štvaní	1	bel	0	0	0
šlichtovanou	1	čl	0	1	0
kolečkářem	1	čl	0	0	0

překládka	1	čl	0	1	0
„mašinka“	1	čl	2	1	0
prošlupem	1	čl	0	1	0
klapačky	1	čl	0	1	0
„mašinku“	1	čl	2	1	0
stativ	1	čl	0	1	0
stativy	1	čl	0	1	0
stativ	1	čl	0	1	0
„galírunku“	1	čl	2	1	0
„kleplíků“	1	čl	2	1	0
kolo	1	čl	0	1	0
střeva	1	čl	0	1	0
cylindr	1	čl	0	1	0
„jehly“	1	čl	2	1	0
překládce	1	čl	0	1	0
postou	1	čl	0	1	0
přížmolily	1	čl	0	0	0
koule	1	čl	0	1	0
koule	1	čl	0	1	0
koule	1	čl	0	1	0
překládce	1	čl	0	1	0
kvelbu	1	čl	0	0	0
pumerlik	1,2	čl	1	0	0
stupky	1	čl	0	0	0
bandory	2	čl	1	0	0

klofánek	1	čl	0	0	0
tesy	1	čl	0	0	0
„spadlo z háku“	1	čl	2	0	0
čmadlikování	1	čl	1	0	0
tumel	1	čl	0	0	0
bandory	2	čl	1	0	0
dibličila	1	čl	0	0	0
Smerčina	2	čl/tit	0	0	0
smerčinskýho	2	čl/rep	3	0	0
vohlozka	1	čl/rep	3	0	0
přísrabky	1	čl/rep	0	0	0
smerčinské	2	čl/rep	0	0	0
Smerčině	2	čl/rep	0	0	0
koraly	2	čl	1	0	0
bůstky	1	čl	1	1	0
polírováním	1	čl	1	1	0
korale	2	čl	1	0	0
koraly	2	čl	1	0	0
korale	2	čl	1	0	0
korale	2	čl	1	0	0
voškloubly	1	čl	1	0	0
vochlápky	1	čl	1	0	0
„(na) hody“	1	čl	2	0	0
koral	2	čl	1	0	0
štůčky	1	čl	0	1	0

šťučky	1	čl	0	1	0
--------	---	----	---	---	---

Tab č. 6 Dialektismy v části vzorku II

Dialektismus	Druh	Útvar	Přímá řeč	Názvosloví	Citace
Kokrháče	1	čl	0	0	0
Kokrháči	1	čl	0	0	0
lyžníci	4	čl	0	0	0
šmelc	1	čl	0	1	0
dvoukrátky	1	čl	0	1	0
tříkrátky	1	čl	0	1	0
„bůstky“	1	čl	2	1	0
„businy“	1	čl	2	1	0
„bůstky“	1	čl	2	1	0
chrouť se	2	bel (poud)	0	0	0
popalla	2	bel (poud)	0	0	0
deržal	2	bel (poud)	0	0	0
velle	2	bel (poud)	0	0	0
sounej	2	bel (poud)	0	0	0
žánný	2	bel (poud)	0	0	0
uzit'	2	bel (poud)	0	0	0
vízt'	2	bel (poud)	0	0	0
chytnout'	2	bel (poud)	0	0	0
nenapallo	2	bel (poud)	0	0	0
rozkazovat'	2	bel (poud)	0	0	0
porychtovat'	2	bel (poud)	0	0	0
bernoženi	1	bel (poud)	0	0	0

motovillo	2	bel (poud)	0	0	0
berňala	2	bel (poud)	0	0	0
jenno	2	bel (poud)	0	0	0
zajit'	2	bel (poud)	0	0	0
ulasně	2	bel (poud)	0	0	0
hudermanicej	1	bel (poud)	0	0	0
pallo	2	bel (poud)	0	0	0
vid'alo	2	bel (poud)	0	0	0
uječně	2	bel (poud)	0	0	0
ustupovat'	2	bel (poud)	0	0	0
ujel	2	bel (poud)	0	0	0
dje	2	bel (poud)	0	0	0
pelnou	2	bel (poud)	0	0	0
rodit'	2	bel (poud)	1	0	0
ušeho	2	bel (poud)	0	0	0
outor	1	bel (poud)	0	0	0
vobracet'	2	bel (poud)	0	0	0
kale	1	bel (poud)	0	0	0
sepsat'	2	bel (poud)	0	0	0
urátit	2	bel (poud)	0	0	0
perdel	2	bel (poud)	0	0	0
vytahovat'	2	bel (poud)	0	0	0
najennou	2	bel (poud)	0	0	0
šáme	1	bel (poud)	0	0	0
psiště	4	bel (poud)	1	0	0

herst	2	bel (poud)	1	0	0
vostala	1	bel (poud)	1	0	0
zaplatiť	2	bel (poud)	1	0	0
jennu	2	bel (poud)	1	0	0
pelny	2	bel (poud)	0	0	0
zasejc	4	bel (poud)	0	0	0
tejdě	2,4	bel (poud)	0	0	0
se smerklo	1	bel (poud)	0	0	0
uzpomněl si	2	bel (poud)	0	0	0
cábroval se	1	bel (poud)	0	0	0
smertelným	2	bel (poud)	0	0	0
hodit'	2	bel (poud)	0	0	0
nevid'al	2	bel (poud)	0	0	0
kale	1	bel (poud)	0	0	0
kobert	2	bel (poud)	0	0	0
ulítnul	2	bel (poud)	0	0	0
ležal	2	bel (poud)	0	0	0
pelouchu	1	bel (poud)	0	0	0
Bílá Ančka	1	bel (poud)	0	0	0
ušecko	2	bel (poud)	0	0	0
piteroval	1	bel (poud)	0	0	0
nenapallo	2	bel (poud)	1	0	0
sežrat'	2	bel (poud)	1	0	0
najennou	2	bel (poud)	0	0	0
uzalo	2	bel (poud)	0	0	0

zbŭjnosti	1	bel (poud)	0	0	0
perdelni	2	bel (poud)	1	0	0
tulle	2	bel (poud)	0	0	0
slyšali	2	bel (poud)	0	0	0
Peter	2	bel (pous)	0	0	0
velemnej	2	bel (poud)	0	0	0
Peter	2	bel (poud)	0	0	0
ušecky	2	bel (poud)	0	0	0
mollili	2	bel (poud)	0	0	0
posadiť	2	bel (poud)	0	0	0
dovízt'	2	bel (poud)	0	0	0
zasejc	4	bel (poud)	0	0	0
poslenni	2	bel (poud)	0	0	0
vid'at'	2	bel (poud)	0	0	0
pokuckávat'	2	bel (poud)	0	0	0
serce	2	bel (poud)	0	0	0
merk	2	bel (poud)	0	0	0
tulle	2	bel (poud)	1	0	0
stát'	2	bel (poud)	1	0	0
zasejc	4	bel (poud)	1	0	0
rajbovat'	2	bel (poud)	1	0	0
tulle	2	bel (poud)	1	0	0
tulle	2	bel (poud)	1	0	0
šláhněte	1,2	bel (poud)	1	0	0
klŭtněte si	1	bel (poud)	1	0	0

ustala	2	bel (poud)	0	0	0
u (Turnouje)	2	bel (poud)	0	0	0
nesella	2	bel (poud)	0	0	0
tejnořila	1	bel (poud)	0	0	0
uřecky	2	bel (poud)	0	0	0
solinni	2	bel (poud)	0	0	0
ztvernuly	2	bel (poud)	0	0	0
vypalla	2	bel (poud)	0	0	0
budaře	2	čl	0	0	0
lyžníci	4	čl/tit	0	0	0
lyžníků	4	čl	0	0	0
daráky	1	čl	0	0	0
drikety	1	čl	0	1	0
„kopalovkou“	1	čl	2	1	0
„maturovka“	1	čl	2	1	0
„bavoráky“	1	čl	2	1	0
lyžníky	4	zpr	0	0	0
lyžníci	4	čl	0	0	0
lyžce	4	čl	0	0	0
pobejt („Přijďte pobejt“)	1	zpr	3	0	0
Líbrcál	2	čl/fej	0	0	0
břečku	1	čl/fej	0	0	0
cezáků	4	čl/fej	0	0	0
lyžníci	4	zpr/tit	0	0	0

lyžníků	4	zpr	0	0	0
lyžníků	4	zpr	0	0	0
lyžníků	4	zpr	0	0	0
lyžnic	4	zpr	0	0	0
lyžníků	4	zpr	0	0	0
harusky	1	čl	0	1	0
zapadáky	1	čl	0	1	0
harusky	1	čl	0	1	0
skijácké	1,4	čl	0	0	0
veršku	2	čl	0	0	0
mlíčnice	1	čl	0	0	0
chrůstu	2	čl	0	0	0
lochtuších	1	čl	0	0	0
dumlík	1	čl	0	0	0
fastování	1	čl	0	1	0
fastovacím	1	čl	0	1	0
„ketlovaný“	1	čl	2	1	0
„líferanta“	1	čl	2	0	2
Kokrháčem	1	čl	0	0	0
Rybničiště	4	čl	0	0	0
koháty	1	čl	0	0	0
„werkštat“	1	bel	0	0	0

Tab. č. 7 Dialektismy v části vzorku III

Dialektismus	Druh	Útvar	PŘ	Názvosloví	Cítace
tumlovali se	1	čl	0	0	0

driketa	1	čl	0	0	0
tříbro	2	čl	0	0	1
tumlovala se	1	čl	0	0	0
šlampáctví	1	čl	0	0	0
vymustrováni	1	čl	0	0	0
futeř	1	bel	0	0	1
handl	1	bel	0	0	1
budaře	2	pop	0	0	0
násep	1	rozh	1	0	0
smetaník	1	rozh	1	0	0
(na) hora	3	pop	0	0	0
lyžba	4	čl	0	0	0
vymustrována	1	čl	0	0	0
skijemi	1,4	čl	0	0	0
skije	1,4	čl	0	0	0
kalcovali	2	rozh	1	0	0
žida	1	rozh	1	0	0
„žida“	1	rozh	1	0	0
hambalka	1	rozh	1	0	0
skijáků	1,4	čl	0	0	0
lyžilo se	4	čl	0	0	0
lyžci	4	čl	0	0	0
dantes	1	čl	0	0	0
budař	2	rozh	1	0	0
skijáckou	1,4	čl	0	0	0

vlčky	1	čl	0	0	0
korale	2	rozh	1	0	0
sednici	2	rozh	1	0	0
futeři	1	pop	0	0	0
skijácké	1,4	čl	0	0	0
tumlují se	1	čl	1	0	0
lyžecké	4	čl	0	0	0
lyžníkům	4	čl	0	0	0

Tab. č. 8 Dialektismy v části vzorku IV

Příloha č. 3: Rozhovor s Alešem Sukem

JP: Jaroslav Praisler

AS: Aleš Suk

JP: Kdy jste narozen a jaké je Vaše vzdělání?

AS: Narozen 1946, Fakulta tělesné výchovy a sportu UK, TV a RJ.

JP: Od kdy přispíváte do K + JH?

AS: Od roku 2006.

JP Jaký je Váš vztah k českému jazyku?

AS: Uživatelský.

JP: Objevoval se u Vás sklon k „pábitelskému“ a poněkud starosvětskému slohu již během docházky na základní školu nebo během studií na škole střední?

AS: Ne.

JP: Z jakých důvodů píšete svým osobitým slohem?

AS: Slůvka a tvary nepříliš běžně používané vtěluji do svých fejetonů proto, že se mi přičí komerčně psané CRV osobností z oblasti sportu současných i z dob zlatého věku našich lyžařských klasických medailových žní.

JP: Jak jste si osvojil používání přechodníků – ve škole se člověku dostane o nich povětšinou jen základního poučení – a to i těch opravdu okrajově používaných, kupř. trpných (*byv odvolán; jsa nemocen...*).

AS: Víceméně četbou.

JP: Jste v používání přechodníků stoprocentní? – Tím myslím, zda Vám korektor, šéfredaktor, editor ap. přechodníky nemusejí opravovat?

AS: Sem tam. Asi dvakrát mi byl přechodník opraven.

JP: Jakou zpětnou vazbu dostáváte na své texty od korektora, šéfredaktora, editora apod.? (Třeba zda Vám není vytýkán Váš osobitý sloh.)

AS: Vytkli mi jedinkrát jednu vazbu, kterou jsem však jako historismus obhájil.

JP: Jaký máte vztah k podkrkonošskému nářečí? Někdo ve Vašem okolí je (nebo byl) jeho aktivním uživatelem? Jak přicházíte na slova z podkrkonošské slovní zásoby – např. *tumlovat se*?

AS: Nasál jsem jej poslechem a debatami se staršími občany, ponejvíce v hospůdkách Vysokého n/J.

JP: Na závěr bych se Vás zeptal na dvě konkrétní slova, která, ježto nejsou podkrkonošská, by si zasluhovala v mém výzkumu vysvětlení: odkud jste „vzal“ slova *špumprnákle* a *švencnout*? Pokud jsem dobře pochopil význam, v jakém jste je použil, tak první znamená něco jako *taškařice*, druhé *ulít se*.

AS: Oba výrazy se vynořily kdesi z Rolandovy brázdy; co jejich vyplutí na povrch inscenovalo, si nevzpomínám, význam jste trefil převelice.

Rozhovor byl veden prostřednictvím elektronické pošty v dubnu 2019.